

Taistelu turvallisuuden tulkinnasta
Turvallisuuspolitiikan diskursiivisuus ja turvallistaminen Suomen eduskunnassa
1995 ja 2004

Anu Huotari
Pro gradu – tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian
laitos / valtio-oppi
Jyväskylän yliopisto
toukokuu 2007

TAISTELU TURVALLISUUDEN TULKINNASTA

Turvallisuuspolitiikan diskursiivisuus ja turvallistaminen Suomen eduskunnassa 1995 ja 2004

Anu Huotari

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos /valtio-oppi

Pro gradu -tutkielma

Ohjaaja Marja Keränen

toukokuu 2007, 88 sivua

TIIVISTELMÄ

Tutkielma tarkastelee Suomen turvallisuuspoliittisen keskustelun turvallisuusdiskursseja ja erilaisten tulkintarepertuaarien käyttöä turvallisuuskysymysten tulkinnassa. Tutkimuksen tehtävänä on selvittää, millä tavalla turvallisuuspolitiikan alueellistuminen ja globalisoituminen ilmenee turvallisuuspoliittisessa keskustelussa ja erityisesti tarkastella kylmän sodan aikana muodostuneen valtion sotilaallisen turvallisuuden korostamisen suhdetta näihin kehityskulkuihin. Tutkielmassa turvallisuuspoliittista keskustelua lähestytään turvallisuuden luonteesta poliittisena käsitteenä ja keskustelu jäsennetään erilaisten valtiojärjestelmän kansainvälisten suhteiden teorioiden kautta valtioiden välisestä anarkiasta niiden muodostamaan yhteisöön ja Euroopan unioniin alueellisena turvallisuusyhteisönä. Teoreettinen lähestymistapa nojaa erityisesti Barry Buzanin pluralistiseen lähestymistapaan tarkastella turvallisuutta valtioiden anarkian ja yhteisön lisäksi turvallisuuden viittauskohteen näkökulmasta erottamalla valtion ja ihmisen turvallisuus toisistaan. Tutkimuksen aineiston muodostaa Suomen eduskunnassa käydyt täysistuntokeskustelut valtioneuvoston turvallisuus – ja puolustuspoliittisen selonteon pohjalta vuosina 1995 ja 2004.

Turvallisuuspoliittisesta keskustelussa jäsennetään vanha, valtion sotilaallista turvallisuutta valtiojärjestelmän anarkian kontekstissa korostava ja uusi, valtioiden välisen yhteisöä, turvallisuuden laajaa käsittämistapaa sekä ihmisten asemaa turvallisuuden viittauskohteenä korostava turvallisuusdiskurssi. Molempina vuosina turvallisuuspoliittisessa keskustelussa korostetaan uuden turvallisuusdiskurssin mukaisen tulkinnan välttämättömyyttä turvallisuuskysymysten tarkastelun lähtökohtana, joka kuitenkin joutuu haastetuksi valtion sotilaallista turvallisuutta korostavan turvallisuustulkinnan toimesta. Tutkielman tuloksista voidaan päätellä, että turvallisuuspoliittinen keskustelu jäsenyy ennen kaikkea valtion ja ihmisen asemaan turvallisuuden viittauskohteenä. Ne toimivat kahden erilaisen turvallisuuden tulkintarepertuaarien aktivoivina tunnisteina, joiden kautta turvallisuuskysymyksiä tulkitaan. Poliitikot käyttävät turvallistamista keinona saada yleisö tulkitsemaan turvallisuuskysymys joko valtion sotilaallisesta tai ihmisten turvallisuudesta käsin hyödyntämällä turvallisuusdiskurssien valmiita merkityksellistämisen tapoja. Turvallisuuden poliittisen luonteen tunnustamisen myötä valtioiden on mahdollista politisoida turvallisuuspolitiikkansa ja näin valtion sotilaallisen turvallisuuden korostamisen sijaan valtiosyhteisö pystyisi edistämään laaja-alaisesti turvallisuutta ihmisten turvallisuudesta käsin.

Avainsanat Suomi, turvallisuuspolitiikka, turvallistaminen, diskurssianalyysi kansainvälinen järjestelmä, kansainvälinen yhteisö, Euroopan unioni

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	4
2 TURVALLISUUS POLITIIKASSA	7
2.1 TURVALLISUUS POLIITTISENA PROSESSINA	7
2.2 TURVALLISUUS PARLAMENTAARISENA PROSESSINA.....	12
2.3 TURVALLISUUDEN POLITISOITUMINEN.....	15
3 KANSAINVÄLISEN VALTIOJÄRJESTELMÄN ANARKIA.....	19
3.1 SUVEREENIEN JA TERRITORIAALISTEN VALTIOIDEN TURVALLISUUSONGELMAT ANARKIASSA	20
3.1.1 Valtion ja kansalaisten turvallisuus	22
3.2 ANARKISEN JÄRJESTELMÄN VALTA – JA VOIMATASAPAINO	25
3.3 VALTION VIHOLLINEN VENÄJÄ.....	27
3.4 ANARKIASTA KOHTI YHTEISÖÄ.....	30
4 VALTIOIDEN ANARKIASTA VALTIOIDEN YHTEISÖÖN	32
4.1 KANSAINVÄLISEN YHTEISÖN KÄSITE – KENEN YHTEISÖ?	32
4.2 VALTIOIDEN VÄLISEN YHTEISÖN RAKENNE.....	34
4.3 VALTIOIDEN VÄLISEN YHTEISÖN MUOTO – YHTEISELOSTA YHTEISTYÖHÖN?	36
4.4 YHDISTYNEET KANSAKUNNAT JA KOLLEKTIIVINEN TURVALLISUUS	40
4.4.1 Turvallisuusneuvosto ja kollektiivinen turvallisuus	42
4.5 VALTION TURVALLISUUDESTA IHMISTEN TURVALLISUUTEEN.....	47
4.5.1 Sotilaallinen kriisinhallinta valtion ja ihmisten turvallisuudessa.....	49
4.5.2 Jalkaväkimiinat valtion ja ihmisten turvallisuudessa.....	54
5 EUROOPAN UNIONI TURVALLISUUSPOLIITTISENA YHTEISÖNÄ	58
5.1 EU ALUEELLISENA TURVALLISUUSKOMPLEKSINA.....	59
5.2 EUROOPAN UNIONI TURVALLISUUSYHTEISÖNÄ.....	60
5.3 ...MUTTEI SOTILASLIITTONA	62
5.3.1 Liittoutuneisuuden sotilaallinen ja poliittinen määritelmä	63
5.3.2 Yhteinen kriisinhallinta tienä sotilaalliseen liittoutumiseen?	68
5.3.3 Mahdottomasta mahdolliseksi – Nato –jäsenyys ja Suomi.....	72
6 TURVALLISUUS – SITTEINKIN PELKKÄÄ POLITIIKKAA?	76
LÄHTEET.....	84

1 JOHDANTO

Suomen turvallisuuspolitiikasta puhuminen tuo hyvin nopeasti mieleen kylmän sodan aikana Suomen toimintaa sitoneen erityissuhteen Neuvostoliittoon ja sen ytimenä olleen sotilaallisen yhteistyön YYA- sopimuksen muodossa. Ulkopoliittista liikkumatilaa itänaapurista Suomi loi puolueettomuuspolitiikkana tunnetun doktriininsa kautta, joka antoi mahdollisti kansainvälisen toiminnan vaarantamatta kuitenkaan suhteita Neuvostoliiton kanssa. Presidentti Urho Kekkosen johdolla puolueettomuuspolitiikan legitimiteetti jatkuikin yli kolmen vuosikymmenen ajan kunnes 1980-luvun puolivälissä Kekkosen siirryttyä syrjään doktriinin yksimielinen poliittinen ja julkinen tuki alkoi vähitellen murentua ja kyseenalaistui lopullisesti Neuvostoliiton romahdettua ja Suomen EU-jäsenyyden myötä.¹

Euroopan unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehittämisen myötä Suomen turvallisuuspolitiikka ei ole enää yksinomaan kansallisten päättäjien käsissä ja EU:n lisäksi turvallisuuspolitiikkaa luodaan valtioiden välisen kansainvälisen yhteistyön kautta esimerkiksi Yhdistyneissä kansakunnissa. Kansallisen ja kansainvälisen turvallisuuspolitiikan yhtensovittaminen on ollut yksi keskeisiä viime vuosien haasteita Suomelle, josta mielestäni kertoo turvallisuuspoliittisen keskustelun paljous. Syyskuun 11. päivän terroristi-iskut New Yorkiin ja pari vuotta myöhemmin seurannut kiistelty Irakin sota vahvisti turvallisuuden aseman keskeisenä maailmanpoliittisena teemana myös uuden vuosituhannen alussa. Yhdysvallat on kansallisen turvallisuutensa nimissä pyrkinyt oikeuttamaan kansainvälisen yhteisön periaatteiden vastaisia toimiaan ja nostanut näkyvästi esiin turvallisuuden merkityksen politiikan välineenä. Turvallisuus on äärimmäisen tehokas poliittinen keino argumentoida minkä tahansa asian puolesta ja kylmän sodan aikaisesta valtion sotilaallisen turvallisuuden ylikorostuneisuudesta on siirrytty aikaan, jossa turvallisuuden merkitys ei ole mitenkään lukkiutunut.

Turvallisuuden keskeisyys niin Suomen poliittisessa keskustelussa ja historiassa, maailmanpolitiikassa sekä sen poliittinen käyttäminen ja merkityksen laajentuminen sai minut kiinnostumaan turvallisuudesta poliittisena ilmiönä valtioiden muodostamassa kansainvälisessä järjestelmässä. Kansainvälinen yhteistyö turvallisuuden luomiseksi ja

¹ esim. Raunio & Tiilikainen 2003, 22-23

ylläpitämiseksi tuntuu usein törmäävän valtioiden kansallisen turvallisuuden etusijalle asettamiseen, joka on tuttua Suomen turvallisuuspoliittisesta historiasta, jolloin kansalliseen turvallisuuteen vetoamalla Suomi pyrittiin eräällä tapaa eristämään maailmanpoliittisesta tilanteesta. Euroopan unionin jäsenyyden myötä Suomi on jälleen tilanteessa, jossa Suomen turvallisuuspolitiikka ei muotoilla yksinomaan sisäpoliittisesti vaan yhä enemmän ylikansallinen päätöksenteko vaikuttaa sen sisältöön. Euroopan unionin lisäksi kansainvälinen yhteisö tuo oman lisänsä Suomen turvallisuuspolitiikan muotoutumiseen. Valtion turvallisuuspolitiikassa on siis mukana valtion lisäksi muita poliittisia yhteisöjä.

Edellä mainitsemani turvallisuutta koskettavat kehityskulut voisi nimetä Harto Hakovirran (2002) ajatuksen mukaisesti valtiollisuudeksi, alueelliseksi ja globaalisuudeksi, jotka yhtäaikaisesti vaikuttavat Suomen turvallisuuspolitiikan sisältöön. Pro gradu – tutkielmassani analysoinkin sitä, millä tavalla nämä kolme piirrettä näkyvät turvallisuuspoliittisessa keskustelussa ja siihen, aiheuttaako niiden yhteensovittaminen vaikeuksia poliitikoille? Jos ristiriitaisuutta ja jännitteitä keskustelusta on löydettävissä, missä turvallisuuskysymyksissä ne ilmenevät? Lisäksi kiinnitän huomiota itse turvallisuuden käsitteeseen, onko sotilaallisesta turvallisuudesta siirrytty laajempaan turvallisuuskäsitykseen, eli onko valtion turvallisuus tullut haastetuksi jonkin muun turvallisuuden toimesta? Analyysimenetelmänä käyttämäni diskurssianalyysin kautta tarkastelen keskustelusta löytyviä turvallisuusdiskursseja ja sitä, minkälaisia turvallisuuskäsityksiä niiden kautta pidetään yllä. Huomio kiinnittyy erityisesti erilaisten diskurssien ja tulkintatapojen yhteentörmäyksiin erilaisten turvallisuuskysymysten suhteen ja politologinen ote tähän ottaa huomioon myös diskurssien käyttämisen poliittisena välineenä. Tarkastelen siis suomalaista turvallisuuspoliittista diskurssia ja sen sisältöä valtiollisuuden, alueellisuuden ja globaalisuuden kautta ja kysyn, kenen turvallisuudesta on kyse turvallisuuspolitiikassa?

Tutkielman aineiston muodostaa Suomen eduskunnan täysistuntojen keskustelut valtioneuvoston turvallisuus – ja puolustuspoliittisesta selonteosta vuosina 1995 ja 2004. Jonkinlainen rajausta turvallisuutta ja turvallisuuspolitiikkaa koskevasta aineistosta oli tehtävä hallittavan kokonaisuuden aikaansaamiseksi ja kyseinen aineisto käsittelee nimenomaan valtion turvallisuus – ja puolustuspolitiikkaa, joka on mielestäni sopiva lähde turvallisuusajattelun mahdollisen muutoksen tarkasteluun valtion sotilaallisesta

turvallisuudesta johonkin muuhun. Vuodet 1995 ja 2004 valitsin vertailun kohteeksi siksi, että saan aineistoon myös hieman ajallista syvyyttä ja tämän lisäksi näiden vuosien keskustelua edelsivät merkittävät maailmanpoliittiset turvallisuutta koskettavat tapahtumat.

Pro gradu –tutkielmani etenee siten, että johdannon jälkeen tarkastelen turvallisuuden luonnetta poliittisena prosessina ja sen välineenä. Luvussa kolme analysoin valtiojärjestelmän perustaa kansainvälisen järjestelmän anarkisen luonteen kehyksessä. Luku neljä tuo analyysiin realistisen valtioiden kansainvälisten suhteiden tarkastelutavan rinnalle rationalistisen näkökulman, jossa anarkian ja valtapyrkimysten sijaan huomio kiinnitetään valtioiden välisten suhteiden yhteisöllisempään luonteeseen yhteisten normien, sääntöjen ja instituutioiden luomisen ja ylläpitämisen kautta.² Viidennessä luvussa analysoin Euroopan unionin luonnetta alueellisena turvallisuusyhteisönä, jonka jälkeen kuudennessa luvussa esittelen johtopäätökset.

Tutkielman teoreettinen tausta nojaa erityisesti Barry Buzanin ajatteluun, joka englantilaisen koulukunnan edustajana suosii pluralistista lähestymistapaa, jolloin kansainvälisen järjestelmän anarkian lisäksi kansainvälisiä suhteita tarkastellaan valtioiden välisen kansainvälisen yhteisön kuin myös maailman yhteisön kautta, jossa turvallisuuden viittauskohteena on valtioiden sijaan ihmiset³. Mielestäni Buzanin edustama näkemys kansainvälisten suhteiden tarkastelusta antaa omalle tutkielmalleni monipuolisen perustan, jonka kautta tarkastella Suomen turvallisuuspoliittista keskustelua. Tutkielmani kokonaisvaltainen lähestymistapa perustuu siihen, että turvallisuuspolitiikka muodostuu valtioiden sisäisistä piirteistä käsin, jota ei voi kuitenkaan ymmärtää ilman kansainvälisen järjestelmän toiminnan ja rakenteen tarkastelua⁴ ja näin on tarpeen perehtyä siihen kehikkoon, jossa yksittäinen valtio joutuu turvallisuuttaan luomaan. Kaikkien lukujen punaisena lankana kulkee turvallisuuden merkityksen korostaminen valtiojärjestelmän dynamiikassa sen poliittisen luonteen ohella.

² esim. Buzan 2004a, 7

³ Little 1995, 15-16; Buzanin 2000a, 6-7 mukaan

⁴ Buzan 1991, 150, 153

2 TURVALLISUUS POLITIIKASSA

Jo sana turvallisuuspolitiikka tuo esille turvallisuuden poliittisen luonteen, mutta usein turvallisuuden luonne poliittisena yhteiskunnallisen päätöksenteon kohteena tuntuu unohtuvan, jossa kaiken muun politiikan tavoin on kyse tulkinnoista ja merkityksistä. Tässä luvussa tarkastelenkin turvallisuuden luonnetta niin poliittisena kuin parlamentaarisena prosessina, jonka kautta valtion turvallisuuspolitiikka ja siten tietynlainen turvallisuuskäsitys muotoutuu.

2.1 TURVALLISUUS POLIITTISENA PROSESSINA

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa paljon käytetyn diskurssianalyttisen lähestymistavan tavoin katson, että puhuessaan turvallisuuspolitiikasta ja ylipäätään turvallisuudessa poliitikot samalla tuottavat sen turvallisuuspoliittisen todellisuuden, jossa elämme⁵. Mikä tahansa merkityksiä välittävä toiminta - olipa se sitten puhetta tai kuvia – ei ole vain todellisuudesta kertovaa kuvausta vaan kielenkäyttö itsessään on sosiaalista todellisuutta⁶. Puheaktiteorian lähestymistavan tavoin myös diskurssianalyysi korostaa puheen, sanojen ja lauseiden virran sosiaalista todellisuutta luovaa merkitystä; puhe on teko⁷, jonka kautta syntyy tietynlainen käsitys todellisuudesta. Vaikka turvallisuuspoliittinen todellisuus syntyy yhtäältä tilanteisesti⁸, aina jonakin tiettyinä hetkenä, sitä ei kuitenkaan luoda täysin avoimista lähtökohdista, vaan siihen, mikä eräällä tavalla on mahdollista, vaikuttaa se sosiaalinen konteksti ja kulttuuri, jossa keskustelijat elävät⁹.

Nimetessään asioita ja ilmiöitä joksikin – kuten esimerkiksi turvallisuuskysymyksiksi – ihmiset merkityksellistävät maailmaa ja vakiintuessaan tietyt merkityksellistämisen tavat luovat eräänlaisen pohjan vuorovaikutukselle, josta lähdetään liikkeelle. Tietynlaisen todellisuuden syntymistä voisi kuvatakin merkitysten vakiintumisen ja tilanteisuuden vuoroleikiksi, jossa vastavuoroisesti tapahtuu tiettyjen merkitysten vakiintumista ja niiden

⁵ Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 9-10

⁶ Potter & Wetherell 1989, 173; Silverman 1985, 176 & 1989; Suonisen 1993, 49 mukaan

⁷ Wæver 1988; Austin 1975:98ff; Buzanin et al. 1998, 26 mukaan

⁸ Palonen 2003a, 56-57

⁹ Jokinen & Juhila 1999, 56

muuntumista ja uusien merkityksellistämisen tapojen syntymistä¹⁰. Turvallisuuspoliittinen todellisuus on siis aina jatkuvassa liikkeessä poliitikkojen kamppaillessa puhetekojen avulla oman turvallisuuspoliittisen todellisuutensa puolesta. Tässä merkityskamppailussa diskurssi toimii eräänlaisena kehyksenä merkityksellistämiseksi, sillä diskurssin voi määrittellä suhteellisen eheäksi merkityssuhteiden kokonaisuudeksi tai merkitysulottuvuudeksi, joka rakentaa todellisuutta tietyllä tavalla tai tietystä näkökulmasta käsin¹¹.

Diskurssia lähellä oleva *tulkintarepertuaarin*¹² käsite kuvaa mielestäni diskurssia paremmin nimenomaan merkityssuhteiden kokonaisuutta, jonka kautta esimerkiksi juuri turvallisuutta tarkastellaan. Tulkintarepertuaari valaisee diskurssien sisältämien ”osasten” merkitystä tulkinnan kannalta; mitä asioita ja ilmiöitä turvallisuuteen liitetään. Erilaisten diskurssien käyttäminen saman yhteiskunnallisen tai sosiaalisen ilmiön kuvaamisessa tai selittämisessä antaa hyvin erilaisen kuvan ilmiön luonteesta; esimerkiksi Yhdysvaltojen Guantanamoossa sijaitsevan tukikohdan vankileiriä voidaan tarkastella turvallisuusdiskurssin tai ihmisoikeusdiskurssin kautta, jolloin samasta ilmiöstä välittyy aivan erilainen kuva. Erilaiset diskurssit tai tulkintarepertuaarit eivät synny itsenäisesti vaan ne ovat luonteeltaan interdiskursiivisia eli toisiinsa vaikuttavia ja toistensa kautta muotoutuvia. Rinnakkaisuuden lisäksi ne voivat siis olla myös keskenään kilpailevia.¹³ Tämä keskinäinen kilpailu ilmentää hyvin niiden poliittista luonnetta sekä erilaisten diskurssien merkitystä politiikassa.

Politiikassa ja ylipäätään kaikenlaisessa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa on kyse merkityskamppailuista, joita turvallisuuspoliittisessa keskustelussa käydään turvallisuuden diskurssin ympärillä. Turvallisuus on poliittinen käsite, eli sen merkitys ja sisältö ei ole mitenkään suljettu ja tästä syystä turvallisuutta voidaan käyttää politisoimiseen ja politikoimiseen, eli jokin ilmiö voidaan nimittää – merkityksellistää – turvallisuuspoliittiseksi tai turvallisuuden avulla voidaan toimia, eli käyttää sitä oman näkökannan tai toimintalinjan ajamiseen¹⁴. Turvallisuuden käyttäminen argumentoinnin välineenä onkin äärimmäisen tehokas keino, sillä johtuen turvallisuuden konnotaatioista

¹⁰ Jokinen 1999, 39

¹¹ Suoninen 1999, 21

¹² esim. Jokinen & Juhila 1999, 67

¹³ Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 28-29

¹⁴ Palonen 2003b, 470

uhkaan ja vaaraan se saa hyvin helposti ensisijaisuuden luonteen. Tätä turvallisuuden ensisijaisuuden ja hätätilapolitiikan luonnetta kuvaa erinomaisesti Barry Buzanin, Ole Wæverin ja Jaap de Vilden (1998) turvallistamisen (*securitization*) käsite.

Turvallistamisessa on kyse poliittisesta siirrosta, jossa toimija pyrkii siirtämään asiakysymyksen politiikan vakiintuneiden pelisääntöjen ulkopuolelle ja hylkää normaalisti toimintaa sitovat toimintatavat tai säännöt vetoamalla eksistentiaalisen uhkan aiheuttamaan hätätilaan¹⁵. Yhdysvaltojen päätös olla noudattamatta Geneven sotavankeja koskevaa sopimusta terroristiepäiltyjen kohtelussa Guantanamon vankileirillä kansalliseen turvallisuuteensa vetoamalla on erinomainen esimerkki turvallistamisesta. Turvallisuus siis pyritään nostamaan politiikan yläpuolelle; sitä käytetään perusteena, jonka vuoksi on mahdollista ja välttämätöntä toimia toisin kuin miten toimittaisiin, jos kyseessä ei olisi turvallisuuskysymys.

Buzanin et al. (1998) mukaan turvallistamisessa on kyse politisoinnin äärimuodosta; politisoiminen merkitsee heille asian esittämistä avoimena valinnankysymyksenä, päätöksenä, josta on otettava vastuu, kun taas turvallistamisen merkitsee vaihtoehdottomuuden ja hätätilan maailmaan astumista. Turvallistaminen on argumentti, jonka on oltava muodoltaan sellainen, jossa toimija argumentoi, että mikäli turvallisuusongelmaan X ei reagoida välittömästi turvallistajan vaatimalla tavalla Y, millään ei tule olemaan enää väliä, sillä uhkan toteutuessa kaikki on mennyttä.¹⁶ Hyvin usein jo kuitenkin pelkkä sanan turvallisuus lausuminen tai asiakysymyksen esittäminen turvallisuuskysymyksenä synnyttää mieleen turvallistamisargumentin ajatuskulun mikä tekee tarpeettomaksi sen esittämisen tässä täydellisessä muodossaan.

Turvallisuuden politiikan yläpuolella sijaitseminen on helppo nähdä erityisesti, jos politiikkaa pitää yhteisten asioiden hoitona¹⁷, rutiiniomaisena hallintoprosessina. Tämänkaltaista politiikkakäsitystä vastaan tarkasteltaessa turvallisuus näyttäytyy helposti ensisijaisena ja kiireellisenä asiana. Tämä avaakin poliitikoille tilaa turvallisuudella politikointiin, sillä turvallisuutta voidaan käyttää ja nykyään käytetäänkin todella paljon politiikan välineenä. Turvallisuudessa on sanana niin paljon voimaa, että toimija voi pyrkiä

¹⁵ Buzan et al. 1998, 23

¹⁶ Buzan et al. 1998, 24, 26, 29

¹⁷ Paloheimo & Wiberg 1997, 15

nostamaan tärkeinä pitämiään ongelmia poliittisen agendan keskiöön turvallistamissiirron avulla. Turvallistamistakin voikin pitää äärimmilleen vietynä politiikan muotona – hätätilapolitiikkana – joko ääripolitisoitumisena tai -politikoimisena, riippuen siitä, onko tarkoitus osoittaa jokin asia turvallisuuskysymykseksi vai käytetäänkö turvallisuutta vain taikasanana, jonka avulla pyritään argumentoimaan jonkin asian puolesta.

Turvallisuuskysymysten muotoutuminen on sosiaalinen prosessi, jossa rakennetaan yhteisesti jaettu ymmärrys siitä, mitä pidetään ja mihin kollektiivisesti reagoidaan uhkana¹⁸. Buzanin mukaan turvallisuus ei ole objektiivista tai subjektiivista vaan se on luonteeltaan intersubjektiivista, toimijoiden välistä. Turvallisuuskysymysten määrittely ei ole siis vain yhden toimijan käsissä, vaan se tapahtuu sosiaalisesti konstruoidussa intersubjektiivisessa maailmassa. Onnistunut turvallistaminen – jonkin asian näkeminen turvallisuuskysymyksenä – riippuu siis yleisöstä, jonka toimija pyrkii vakuuttamaan argumenttinsa legitimitetistään. Turvallisuuskysymykset muodostuu kaikkien turvallisuuspuhujien äänistä, mutta turvallisuuspuheeseen osallistuvien toimijoiden, subjektien välinen suhde ei ole kuitenkaan tasavertainen tai symmetrinen, sillä useimmiten vain tietyt toimijat hyväksytään turvallisuuspuhujiksi ja näin ollen heillä on suurempi mahdollisuus onnistua turvallisuuspuheaktissa.¹⁹ Turvallisuuskysymysten muodostumista voikin luonnehtia valikoitujen toimijoiden intersubjektiiviseksi prosessiksi. Edustuksellisen demokratian myötä erityisesti poliitikot ovat keskeisiä turvallisuuspuhujia ja varsinkin hallitus puhuu valtion nimissä²⁰. Jatkossa aina puhuessani valtiosta toimijana tarkoitan sillä nimenomaan turvallisuuspolitiikan muotoilemisesta vastuussa olevia ihmisiä eli poliitikkoja. Suomessa yleisesti hyväksytyjä ja tunnustettuja turvallisuuspuhujia poliitikkojen lisäksi ovat erityisesti turvallisuuspolitiikan asiantuntijoina pidetyt Maanpuolustuskorkeakoulun ja Puolustusvoimien virkamiehet.

Turvallisuuden merkitys ja erityisesti vaarallisuus politiikan välineenä on siinä, että sen avulla usein pyritään hiljentämään vastustus ja oikeuttamaan ongelman hoitaminen normaalista poliittisesta prosessista poikkeavalla tavalla. Suomessa käytävässä turvallisuuspoliittisessa keskustelussa turvallisuuspolitiikan erityisyys ja poikkeuksellinen luonne politiikan alana ilmenee yksimielisyyden ja yhteisymmärryksen korostamisena.

¹⁸ Buzan et al. 1998, 26

¹⁹ Buzan et al. 1998, 31

²⁰ Buzan et al. 1998, 41

Vuonna 1995 Esko Aho (kesk) katsoi, että kylmän sodan aikana *“selviytymistä näissä vaikeissa ulkoisissa olosuhteissa edesauttoi se, että kaikista tärkeimmistä ulko- ja turvallisuuspolitiikan linjavalinnoista vallitsi Suomessa laaja kansallinen yhteisymmärrys”* (31.10.1995). Ilkka Kanervan (kok) mukaan *“koko sodanjälkeinen ulkopoliittikkamme on rakentunut selkeälle pyrkimykselle kansallisesti eheästä ulkopoliitikasta. Se tarkoittaa myös sitä, että ulkopoliittiset näkemykset ovat samat riippumatta siitä, istuuko puolue hallituksessa tahi opposition penkillä.”* (31.10.1995.)

Yksimielisyys nähtiin edelleen vuonna 2004 tavoittelemisen arvoisena asiana. Seppo Lahtela (kesk) jatkoi tätä linjaa toteamalla, että *“ [turvallisuuspolitiikassa] on niin arvokkaasta asiasta kysymys, ettei voi olla varsinaista hallitus – oppositio – linjaa, vaan on yhteinen linja, turvallisuuspolitiikan linja, mihin koko Suomen eduskunta ja Suomen kansa sitoutuu ja päättää ja elää sen mukaan”* (28.9.2004). Ulkoministeri Erkki Tuomiojan (sd) mukaan *“ulko- ja turvallisuuspolitiikka on politiikkaa samalla lailla kuin muutkin politiikan osa-alueet, ja tottakai kaikesta pitää voida keskustella avoimesti eikä ole mitään syytä, miksi erimielisyyksiä, jos sellaisia on, pitäisi hysyttellä. Toisaalta tästä huolimatta laaja yhteisymmärrys ulko- ja turvallisuuspolitiikassa on edelleen pienessä, Suomen kaltaisessa maassa asia, jolla on mielestäni oma arvonsa, jota kannattaa, jos mahdollista, vaalia ja johon kannattaa pyrkiä.”* (20.12.2004.) Turvallisuus nostettiin molempina vuosina politiikan yläpuolelle kysymykseksi, johon ei pidä sekoittaa normaalia poliittista keskustelua ainakaan täysin.

Erityisesti vuonna 2004 yksimielisyyden ja yhteisymmärryksen ohella kuitenkin peräänkuulutettiin myös avointa poliittista ja kriittistä keskustelua. Jyrki Kataisen (kok) mielestä *“nykyaikaiseen moderniin demokratiaan kuuluu, että saa olla eri mieltä myös ulko- ja turvallisuuspolitiikasta”* (20.12.2004). Myös Päivi Räsänen (kd) piti *“terveen demokratian merkinä, että ulkopoliittikastakin uskalletaan keskustella eikä ainoastaan julisteta yhtä virallista totuutta, johon kaikkien olisi yhdyttävä”* (20.12.2004). Outi Ojala (vas) kommentoi, että *“vasemmistoliitto on puolustanut ja puolustaa sitä, että ulko- ja turvallisuuspoliittista keskustelua käydään avoimesti ja että siihen saavat kaikki osallistua, myös ne, jotka eivät ole samoilla linjoilla kuin maamme ulkopoliittinen johto. Olemme korostaneet vapautta ja demokratiaa, ja sen tulee tietysti koskea kaikkia aloja, myös turvallisuuspolitiikkaa[...].”* (20.12.2004.) Turvallisuuden merkitys poliittisen keskustelun

ulkopuolisena asiana näyttäisikin näin siirtyneen osittain takaisin poliittisen päätöksenteon piiriin.

Turvallisuuden helposti politiikkaa tyrehdyttävän luonteen vuoksi Buzan et al. (1998) katsovatkin, että turvallisuus tulisi nähdä negatiivisena, epäonnistumisena hoitaa asia normaalin politiikan kautta. Puhuttaessa turvallisuudesta on aina syytä olla tietoinen tästä turvallisuuden ensisijaisuuden luomasta taktisesta kiinnostavuudesta poliitikoille ja kiinnittää huomiota siihen, käytetäänkö turvallisuutta politisointi- tai politikointivälineenä. Turvallistaminen ja ylipäätään jonkin hyväksyminen turvallisuuskysymykseksi on aina poliittinen valinta.²¹ Turvallisuuden poliittisuutta ei voi kiertää tai poistaa, mutta erityisesti silloin, kun turvallisuuden poliittinen käyttö merkitsee kaksinaismoraalia sääntöjen rikkomisen kautta tai aidosti poliittisen, avoimen keskustelun lopettamispyrkimystä on syytä muistaa turvallisuuden perimmäinen luonne poliittisena kysymyksenä kaiken muun päätöksenteon tavoin.

2.2 TURVALLISUUS PARLAMENTAARISENA PROSESSINA

Minkä tahansa valtion²² ja erityisesti edustuksellisen demokratian turvallisuuspolitiikkaa tutkittaessa on tarpeen tarkastella sitä parlamentaarista²³ prosessia, jonka kautta tietyn valtion kulloinenkin turvallisuuspoliittinen linja, *policy* muodostuu. Turvallisuuspolitiikan policy – aspekti korostaa turvallisuuspolitiikan doktriiniluonnetta, tiettyä linjaa, joka on riippumaton siitä mitä tapahtuu tai joka ainakin pyritään pitämään sellaisena²⁴. Tutkielman kohteena olevien vuosien hallituspohjat olivat erilaiset. Vuonna 1995 hallituksen muodostivat pääministeri Paavo Lipposen johtama sinipunahallitus, jonka muodostivat SDP:n ja Kokoomuksen lisäksi Ruotsalainen kansanpuolue, Vasemmistoliitto ja Vihreä liitto. Vuonna 2004 puolestaan hallituksen muodosti pääministeri Matti Vanhasen johtama keskustan ja sosiaalidemokraattien punamultahallitus, jossa mukana oli myös RKP.

²¹ Buzan et al. 1998, 29

²² tunnettu Max Weberin (1979) määritelmä valtiosta korostaa valtiota oikeusjärjestyksenä ja hallitsemiskoneistona, joka onnistuneesti vaatii itselleen fyysisen väkivallan käytön legitimeetin monopolin tietyllä määrättyllä maantieteellisellä alueella (Paloheimon & Wibergin 1997, 88-89 mukaan)

²³ parlamentarismi eli parlamentaarinen hallitustapa. Parlamentaarisen järjestelmän tunnusmerkkinä pidetään sitä, että hallitukselle kuuluvaa valtaa tosiasiallisesti käyttävän ministeristön täytyy nauttia eduskunnan luottamusta, eli olla sille poliittisesti vastuunalainen (esim. Nousiainen 1998, 233)

²⁴ Palonen 2003b, 471

Turvallisuuspolitiikan parlamentaarinen prosessi oli vuonna 1995 ja 2004 menettelytavaltaan samanlainen. Ensimmäiseksi valtioneuvosto antaa eduskunnalle käsiteltäväksi turvallisuus – ja puolustuspoliittisen selonteon, jossa käydään läpi turvallisuus- ja puolustuspoliittiset uhkat ja keinot vastata niihin. Selonteko on käsiteltävä valmistelevasti valiokunnassa ennen sen ottamista päätettäväksi täysistunnossa ja tätä varten täysistunnossa käydään lähetekeskustelu selonteon lähettämisestä valiokuntaan. Eduskunta päättää puhemiesneuvoston ehdotuksesta siitä, mihin valiokuntaan selonteko lähetetään. Eduskunta voi samalla päättää, että yhden tai useamman muun valiokunnan on annettava lausunto asiasta sitä valmistelevasti käsittelevälle valiokunnalle.²⁵

Valiokuntien mietintöjen ja lausuntojen jälkeen valmistumisen jälkeen keskustelua valtioneuvoston selonteosta jatketaan täysistunnossa. Kun keskustelu on julistettu päättyneeksi, puhemies esittää selonteon tehdyistä ehdotuksista ja ehdotuksen äänestysjärjestyksestä, jonka hyväksymisen jälkeen puhemies tekee sellaisen äänestysesityksen, että vastaus *jaa* tai *ei* ilmaisee eduskunnan päätöksen. Useampien päätösehdotuksien tapauksessa yksi asetetaan vastaesitykseksi toista vastaan, kunnes kaikista on äänestetty. Äänestettäväksi otettavan ehdotuksen on oltava jonkin toisen edustajan kannattama. Lopulta eduskunnan päätös saatetaan tiedoksi hallitukselle eduskunnan kirjelmällä.²⁶ Valtioneuvoston turvallisuus – ja puolustuspoliittisesta selonteosta käytävät täysistuntokeskustelut ovat keskeinen tilanne, jossa poliitikot keskustelevat turvallisuudesta ja jolloin poliitikoilla on mahdollisuus esittää näkemyksensä turvallisuuskysymyksistä. Tästä syystä täysistuntokeskustelut ovatkin sopiva lähde turvallisuusdiskurssien jäljittämiseen.

Vuonna 1995 valtioneuvoston selonteosta mietinnön antoi ulkoasiainvaliokunta ja lausunnon laati puolustusvaliokunta. Vuonna 2004 mietinnöstä vastasi puolustusvaliokunta ja lausunnoista vastasivat ulkoasiainvaliokunnan lisäksi valtiovarainvaliokunta ja hallintovaliokunta. Merkittävimpänä parlamentaarisen käsittelytavan erona pidän sitä, että vuonna 1995 mietinnön antoi ulkoasiainvaliokunta kun taas vuonna 2004 tästä vastasi puolustusvaliokunta. Puolustusvaliokunnan valinta mietinnön laatijaksi ei ollut vuonna

²⁵ Eduskunnan työjärjestys, Edilex - lakitietopalvelu

²⁶ Eduskunnan työjärjestys, Edilex - lakitietopalvelu

2004 suinkaan automaattinen valinta, vaan eduskunnassa käytiin lähetekeskustelun aikana keskustelua siitä, mille valiokunnalle mietinnön antaminen kuuluu.

Selonteon lähettämistä puolustusvaliokuntaan mietintöä varten kannatettiin siksi, että turvallisuuspolitiikan katsotaan olevan nimenomaan puolustusvaliokunnan tehtäväkenttää. Kyösti Karjulan (kesk) mukaan *“perinteisen puolustuspolitiikan, sisäisen turvallisuuden ja kansainvälisen kriisinhallinnan kysymykset ovat huomattavasti lähempänä perinteistä poliittista päätöksentekoa. Nämä asiat muodostavat myös suurimman osan turvallisuuspolitiikkaan liittyvästä konkreettista päätöksenteosta [ja] tästä syystä turvallisuuspoliittinen selonteko on syytä käsitellä ensisijaisesti puolustusvaliokunnassa[...].”* (29.9.2004.) Reijo Paanasen (kok) mielestä *“selonteon tarkoituksena on antaa suuntaviivat Puolustusvoimien tulevaisuuden toiminnalle. Asiakirja painottuu puolustuksen käytännön toteuttamiseen ja vain vähän uudenlaisiin turvallisuuspoliittisiin linjauksiin. Tämän asiakirjan tulee siksi olla puolustusvaliokunnan käsiteltävänä.”* (28.9.2004.) Markku Rossi (kesk) totesi puolustusvaliokunnan valinnasta mietinnön laatijaksi että *“tälläkin kertaa eduskunta päätti oikein äänestäessään puolustusvaliokunnan jälleen kerran [...] selonteon mietinnön laatijaksi. Nyt on todellakin kysymys maamme sotilaallisesta turvallisuus – ja puolustuspoliittisesta linjauksesta aina pitkälle ensi vuosikymmenelle.”* (20.12.2004.)

Ulkoasiainvaliokuntaa pidettiin parempana mietinnön laatijana siksi, että sen katsottiin antavan kattavamman arvion selonteosta. Tarja Cronbergin (vihr) mukaan *“selonteon kokonaisvaltaisen käsittelyn varmistamiseksi vihreä eduskuntaryhmä tukee ulkoasiainvaliokuntaa käsittelypaikkana”* (28.9.2004). Minna Sirnön (vas) mielestä *“aiemmin suomalainen kunnia-asiamme oli, että ulkopolitiikka menee aina puolustuspolitiikan edelle eikä päinvastoin. Selonteon näkökulman kapeus ja rajautuminen kovaan rautaan ovat selviä puutteita, joita ei puolustusvaliokunnan panoksella poisteta”* (28.9.2004) Kalevi Olinin (sd) mukaan katsomalla *“miten tämän sinänsä hyvän asiakirjan [selonteon] sisällön osalta esimerkiksi alan ammattilaiset luokittelevat tämän esimerkiksi informaatio- ja dokumentaatiohaun osalta. Ne keskeiset käsitteet ovat tässä heti ensimmäisellä tiivistelmäsivulla. Avainsanat ovat selonteot, turvallisuuspolitiikka, puolustuspolitiikka, ulkopolitiikka sekä ulko- ja turvallisuuspolitiikka. [---] Kyllä tämä kallistuu ulkoasiainvaliokunnan puolelle.”* (29.9.2004.) Heidi Hautalan (vihr) mielestä mietinnön laativan valiokunnan valinta *“on hyvin tärkeä asia sen takia, että siihen kiteytyy*

se, kuka itseasiassa määrittelee Suomen turvallisuuspolitiikan peruslinjat ja mikä on ikään kuin tavoitteiden ja keinojen suhde. Uskon, että on vahvat perusteet sille, että perimmältään tämä käsittely tapahtuu ulkoasiainvaliokunnassa, jonka tehtävänä on muodostaa Suomen ja eduskunnan ulko- ja turvallisuuspoliittiset peruslinjaukset.” (29.9.2004.)

Turvallisuuspolitiikan parlamentaarista käsittelytavasta käytävä keskustelu ilmentää hyvin turvallisuuden poliittista luonnetta ja parlamentaarisen toimintatavan merkitystä tietynlaisen turvallisuuden todellisuuden muodostumiselle. Mietinnön antavasta valiokunnasta käyty keskustelu kuvaa sitä, miten parlamentaarisen käsittelytavan muutokset heijastavat yleisempää käsitystä turvallisuuden luonteesta. Puolustusvaliokunta keskittyy valtion sotilaalliseen turvallisuuteen ja puolustuksen näkökulmiin ja ulkoasiainvaliokunta puolestaan valtioiden välisten suhteiden merkitykseen turvallisuuden kannalta. Parlamentaarinen prosessi siis vaikuttaa valtion turvallisuuspolitiikan muotoutumiseen, sillä eri valiokunnat tarkastelevat valtioneuvoston selontekoa erilaisista turvallisuusdiskursseista käsin.

2.3 TURVALLISUUDEN POLITISOITUMINEN

Kylmän sodan aikana vallinnut maailmanpoliittinen jännite Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välillä korosti sotilaallista turvallisuutta. Buzanin et al. (1998) mukaan kylmän sodan päättymisen myötä maailmanpoliittisen tilanteen lisäksi laukesi myös turvallisuuden sotilaallisen luonteen ylikorostuneisuus ja turvallisuuden käsite vapautui tästä pakkopaidastaan merkitsemään myös muunlaista turvallisuutta kuten esimerkiksi taloudellista, sosiaalista ja ympäristöllistä turvallisuutta. Tällä turvallisuuskäsitteen ja turvallisuusdiskurssin avautumisella tarkoitan turvallisuuden politisoitumista uudelleen.

Vuonna 1995 kylmän sodan loppumisen aiheuttamasta suuresta järjestelmämuutoksesta ja erityisesti Suomen omasta poliittisesta uudelleen orientaatiosta länteen EU- jäsenyyden myötä oli kulunut vain vähän aikaa. Pääministeri Paavo Lipponen (sd) totesi, että *“turvallisuutta ei enää nähdä pelkästään poliittisena tai sotilaallisena vaan kokonaisvaltaisena ja laajana kysymyksenä”* (6.6.1995). Lipposen mukaan *“hallituksen lähtökohtana selonteossa on laaja turvallisuuden käsite [sillä] Suomi tarvitsee riittävän keinovalikoiman kansainvälisen ja Euroopan turvallisuuden lujittamiseen kaikilta osin”*

(6.6.1995). Ulkoministerinä tuolloin toimineen Tarja Halosen (sd) mukaan ”*turvallisuus ei merkitse ainoastaan sotilaallista turvallisuutta, vaan myös turvallisuuden ei – sotilaalliset tekijät ovat nousseet aiempaa tärkeämpään asemaan. Mielestäni juuri tämä uusi jaottelu on saanut eduskunnassa tänään melko yksimielisen hyväksyvän vastaanoton.*” (6.6.1995.)

Juuri laajan turvallisuuden käsitteen avulla kuvattiin turvallisuuden käsitteen avautumista merkitsemään muutakin kuin sotilaallista turvallisuutta. Keskustelussa nimettiin erittäin laajalta skaalalta erilaisia turvallisuusuhkia. Outi Ojalan (vas) mukaan turvallisuuskäsite ”*kattaa myös sosiaalisen ulottuvuuden*” ja jatkoi että ”*talouden kasvua nopeampi väestönkasvu kasvattaa köyhien määrää ja monissa maissa tyytymättömyys kanavoituu uskonnollis-poliittisiin liikkeisiin. Myös luonnonvaroista uhkaa syntyä uusia konflikteja: voimakas väestönkasvu ja maatalouden vedentarve aiheuttavat kiistaa esimerkiksi Lähi – idässä vesivaroista.*” (6.6.1995.) Raimo Tiilikaisen (rkp) mielestä ”*pitkällä tähtäyksellä muodostaa myös vesi – ja ilmastopäästöistä aiheutuva ilman, maaperän ja vesistöjen saastuminen laajan turvallisuusongelman*” (6.6.1995). Satu Hassi (vihr) piti yhtenä tulevaisuuden kauhukuvana, että ”*islamilaisten maiden väestönkasvu, ympäristöongelmat ja luonnonvarojen hupeneminen aiheuttavat taistelun elintilasta, elinkelpoisesta maasta ja luonnonvaroista islamilaisten maiden ja kristillisen kulttuuripiirin maiden välille. [---] Länsieurooppalaisten silmissä välkkyvä tyypillinen viholliskuva oli vielä muutama vuosi sitten venäläinen kommunisti. Nyt tämän tilalle on yhä useammin tullut muslimi. Tämä on tulevaisuutta koskeva varoitussignaali.*” (6.6.1995.)

Toimi Kankaanniemen (skl²⁷) mukaan ”*turvallisuuden laajaan käsitteeseen sisältyvät myös ympäristöongelmat, huumeet, terrorismi ja kansainvälistyvä rikollisuus*” (6.6.1995). Reino Paasilinnan (sdp) mielestä ”*meitä ei uhkaa ensisijaisesti sotilaallinen, vaan sosiaalinen räjähdys. Köyhyys, työttömyys ja oikeudettomuus ovat suurimmat turvallisuusriskimme*” (6.6.1995). Riitta Korhonen (kok) totesi, että ”*talous ja turvallisuus kulkevat käsi kädessä. [---] Valtion turvallisuus vaikuttaa aina enemmän hyvinvointiin kuin päinvastoin, ja toisaalta taloudellinen epäjärjestys ruokkii sisäistä ja ulkoista turvattomuutta.*” (1.11.1995.)

²⁷ Suomen kristillinen liitto

Vuonna 2004 laaja turvallisuuskäsite esiintyi edelleen turvallisuuden käsitteen muutoksen näkökulmasta. Jouni Backmanin (sd) mielestä ”selonteko korostaa oikein viime vuosien suuria muutoksia. Suurimpiin muutoksiin kuuluu maapallon niin sanottu pienentyminen ja siirtyminen yhteistyövaraiseen turvallisuuteen. Tämän johdosta [...] laajan turvallisuuden käsite on oikea tapa hahmottaa myös omaa turvallisuuspolitiikkaamme.” (20.12.2004.) Eva Biaudet'n (rkp) mukaan ”on myös turha luulla, että olisimme suojassa uusilta terveysuhilta, siitä riippumatta, syntyvätkö ne bioterrorismin välityksellä vai köyhyydestä ja puutteellisesta hygieniasta. Lintuinfluenssa ei vain romuta köyhien maiden taloutta. Meillä se merkitsisi ihmishenkien lisäksi taloudellista eristystä, joka horjuttaisi yhteiskuntamme perusteita.” (28.9.2004.) Tarja Cronberg (vihr) katsoi, että ”konfliktien ehkäisyssä myös ympäristöuhkat, samoin konfliktien ympäristövahinkojen korjaaminen, saavat keskeisen sijan ja yhä enemmän huomiota. Itämeren suojeleminen, sen edistäminen ja lähialueiden onnettomuusriskeihin varautuminen ovat tietenkin vihreänkin eduskuntaryhmän näkökulmasta erittäin tärkeitä.” (28.9.2004.)

Vuoden 2001 terroristi-iskujen vaikutus näkyi odotetusti vuoden 2004 keskusteluissa erityisesti terrorismin korostumisena uutena turvallisuusuhkana. Pääministeri Matti Vanhasen (kesk) mukaan ”samaa aikaan, kun lähiympäristömme perusvakaus on viime vuosina kehittynyt myönteisesti, uudenlaiset uhkat kuten terrorismi, ovat nostaneet päätään. [...] Terrorismi, joukkotuhoojien leviämisen ja käytön uhka, rajat ylittävä järjestäytyneet rikollisuus ja ympäristöuhkat ovat esimerkkejä uudenlaisista vakavista uhkista yhteiskunnallemme. [...] Näiden uusien uhkien myötä on entistä tärkeämpää tarkastella turvallisuutta laaja-alaisesti.” (28.9.2004) Jyrki Kataisen (kok) mielestä ”uudet uhkat eli sortuvat valtiot, joukkotuhoojien leviäminen, järjestäytyneet rikollisuus ja terrorismi edellyttävät yhteistyötä pitkälle tulevaisuuteen” (28.9.2004). Suvi – Anne Siimeksen (vas) mukaan ”turvallisuuskäsityksen laajentuminen on tuonut turvallisuuspolitiikan pariin uusia asioita. Näihin uutuuksiin kuuluvat selonteon tekstissäkin esimerkiksi sellaiset asiat kuin järjestäytyneen rikollisuuden torjunta, terrorismi, maahanmuuton hallinta, ympäristöriskit, väestönsuojelu ja pelastustoiminta.” (28.9.2004.)

Yllättävää oli havaita, että vuoden 1995 ja 2004 keskustelut laajan turvallisuuden käsitteestä ja uusista turvallisuusuhkista sotilaallisten turvallisuusuhkien rinnalla olivat hämmästyttävän identtiset keskenään. Yhtäältä tätä samankaltaisuutta voisi selittää, että

molemmat selonteot tehtiin suurien maailmanpoliittisten tapahtumien jälkeen. Vuonna 1995 kyse oli kylmän sodan loppumisesta ja vuonna 2004 keskustelua väritti vuoden 2001 syyskuussa tapahtuneet New Yorkin terroristi-iskut, joiden on sanottu merkinneen lähestulkoon vastaavaa maailman- ja turvallisuuspoliittista muutosta. Toisaalta tämän keskustelun samankaltaisuuden eritoten siinä mielessä, että vuonna 2004 samoista asioista – niin turvallisuuden laajasta käsitteestä kuin uusista turvallisuusuhkista - puhuttiin ”uusina” voisi johtua myös siitä, että yhdeksän vuoden aikana laajentunut turvallisuuskäsite ei ole vakiintunut suomalaiseen turvallisuuskäsitteeseen. Sotilaallinen turvallisuus on edelleen turvallisuuskäsitteen keskeinen elementti ja tätä keskeisyyttä edelleen vuonna 2004 pyrittiin purkamaan.

Turvallisuuskäsitteen laajentumista eli politisoitumista voi kuitenkin pitää selvänä merkinä siitä, että valtion turvallisuus turvallistamisen kohteena on näin tapahtunut Barry Buzanin ja Ole Wæverin käsittein *desecuritisation*, eli valtion turvallisuutta ei enää pidetä ainoana hätätilapolitiikkaa vaativana turvallisuuden viittauskohteena. Valtioiden välinen sota ei ole siis ainoa eksistentiaalinen uhka, joka vaatii hätätilapolitiikkaa vaan sen rinnalle on noussut myös muita turvallisuuden viittauskohteita.²⁸ Tämä turvallistamisen viittauskohteiden määrän kasvu siis toisin sanoen merkitsee turvallisuuden politisoimista, turvallisuuden siirtymistä takaisin normaalin poliittisen päätöksenteon piiriin²⁹. Turvallistamisen viittauskohteiden kasvu ja siirtäminen hätätilapolitiikkaan merkitsee siis samanaikaisesti turvallisuuden siirtymistä takaisin politiikkaan ja turvallisuuden politisoitumista.

²⁸ Buzan & Wæver 2003, 489

²⁹ Buzan et al. 1998, 4

3 KANSAINVÄLISEN VALTIOJÄRJESTELMÄN ANARKIA

Yksittäisen valtion turvallisuuspolitiikan muodostumista ei voi tarkastella tyhjiössä, sillä kansainvälinen ympäristö vaikuttaa merkittävästi kunkin valtion turvallisuuspolitiikan muotoutumiseen. Nykyisenkaltaisen muodoltaan modernin kansainvälisen valtioista muodostuvan järjestelmän edeltäjät voidaan paikallistaa ihmiskunnan alkuhistoriaan heimoyhteisöihin ja antiikin ja klassisen ajan kaupunkien ja imperiumien muodostamiin järjestelmiin³⁰. 1500 –luvun tienoilla Euroopan länsireunoilla kehkeytyi aivan uudenlainen poliittisen yksikön muoto, moderni valtio³¹, joka vuosisatojen saatossa korvasi ainoana hallitsevana järjestelmän yksikön muotona hyvin erilaisista yksiköistä – valtakunnista, kaupunkivaltioista ja heimoyhteisöistä – muodostuneen järjestelmän. 1800 – ja 1900-lukujen kuluessa valtio oli poliittisena yksikkönä onnistunut saattamaan loppuun valta-asemansa hävittäessään, korvatessaan, kolonisoidessaan tai alistaessaan hallintaansa lähestulkoon kaikki muut poliittisen yksikön muodot.³²

Viime vuosituhaten kuluessa tapahtui vielä merkittävä kansainvälisen järjestelmän muutos järjestelmän modernien valtioiden täyttävien poliittisten yksiköiden määrän kasvaessa toisen maailmansodan jälkeen dekolonisaation myötä. Vuoden 1947 ja 1960-luvun aikana suuri osa eurooppalaisista, amerikkalaisista ja japanilaisista siirtokunnista Aasiassa ja Afrikassa saavuttivat itsenäisyyden, jolloin niistä tuli osa modernien valtioiden yhteisöä ja näin modernista valtiosta lähestulkoon universaali poliittisen yksikön muoto³³. Kansainvälinen järjestelmä sisältää nykyään paljon poliittista valtaa omaavia toimijoita kuten ylikansallisia yrityksiä ja kansalaisjärjestöjä, mutta valtion keskeinen asema järjestelmää eniten määrittävänä poliittisen yksikön muotona tekee valtiosta ja niiden välisistä suhteista tekee siitä tärkeän maailmanpolitiikan tutkimuskohteen myös turvallisuuden suhteen³⁴.

³⁰ Tästä esim. Buzan & Little 2000

³¹ Valtio -käsitteen modernin käsityksen muodostumisesta 1200-luvulta lähtien Skinner (1978)

³² Buzan & Little 2000, 242, 245

³³ Buzan & Little 2000, 265

³⁴ Buzan & Little 2000, 101

3.1 SUVEREENIEN JA TERRITORIAALISTEN VALTIOIDEN TURVALLISUUSONGELMAT ANARKIASSA

Vuonna 1648 solmittua Westfalenin rauhaa pidetään yleisesti uudenlaisen valtioista rakentuvan kansainvälisen järjestelmän muodon symbolina, jossa järjestelmän muodostui yksiköistä, jotka tunnustivat toistensa rajojen ja sisäisen suvereenisuuden legitimitetin. Modernin valtion määrittämässä kansainvälisessä järjestelmässä järjestelmä rakentui siis selkeät rajat ja keskushallinnon omaavista yksiköistä ja eksklusiivisesta sisäisestä territoriaalisesta suvereenisuudesta ja jossa yksiköiden – valtioiden – välisiä suhteita välitti formaali valtioiden välinen diplomatia.³⁵

Maailmanpolitiikan tutkimuksen järjestelmän häikäilemätöntä valtapolitiikkaa painottava realistinen koulukunta näkee kansainvälisen järjestelmän toiminnan anarkisena ja painottaa siten valtioiden välisten suhteiden anarkisuutta verrattuna niiden sisäiseen järjestykseen. Järjestelmän anarkia seuraa väistämättä sen muodostavien valtioiden suvereenista luonteesta, mikä estää minkäänlaisen valtiot ylittävän keskushallinnon muodostumisen ja näin valtiot luottavat vain itseensä oman selviytymisensä turvaamiseksi. Anarkia ei tässä yhteydessä merkitse järjestelmän kaoottisuutta vaan yksinkertaisesti valtiot ylittävän keskushallinnon tai – auktoriteetin puuttumista, mikä jättää järjestyksen ylläpitämisen ja hallinnon valtioiden vastuulle.³⁶

Kansainvälisen järjestelmän anarkia ja valtioiden rooli korkeimpana hallintoauktoriteettina merkitsee sitä, että ensisijainen turvallisuuden viittauskohde on kansallinen turvallisuus. Poliittisen luonteensa vuoksi kansallisella turvallisuudella ei voi olettaa olevan kovinkaan yleispätevää merkitystä valtioiden kesken, mutta termin merkitystä voisi luonnehtia valtion pyrkimykseksi edistää määrittelemiään intressejään³⁷. Valtioiden turvallisuussuhkien keskinäiseen variaatioon vaikuttaa merkittävästi valtion sisäisen sosio-poliittisen koheesion aste ja valtion sotilaallinen tai taloudellinen valtapoliittinen asema. Valtion koheesion asteen ja valta-aseman kautta voi muodostaa nelikentän, jossa valtio olla joko heikko tai vahva valtio (koheesion aste) ja heikko tai vahva valta. Valtion vahvuus ei ole siis riippuvaista valtion vallasta, sillä esimerkiksi Suomea voi pitää vahvana valtiona ja heikkona valtana kun vahvalla vallalla Venäjällä on suuria heikkouksia valtiona.

³⁵ esim. Buzan & Little 2000, 265

³⁶ Buzan 1991, 19

³⁷ ks. Buzan 1991, 16-17

Heikkojen valtioiden turvallisuusuuhkissa sisäpoliittisilla tekijöillä on suuri merkitys kun taas vahvan valtion kansallinen turvallisuus merkitsee valtion suojelemista ensisijaisesti ulkoisilta uhkilta.³⁸ Heikoissa valtioissa valtion turvallisuus sekoittuu usein hallituksen turvallisuuteen, kun taas vahvat valtiot ovat suhteellisen selkeä turvallisuuden viittauskohde laajan legitimizeettinsä vuoksi sen väestön keskuudessa³⁹.

Vahvojen valtioiden side kansalaisiinsa on useimmiten luotu nationalismiin, kansakunta - ja kansallisvaltioajattelun kautta, jonka avulla kyetään sitomaan toisilleen tuntemattomat ihmiset kuvitellun poliittisen yhteisön⁴⁰ kautta tuntemaan yhteenkuuluvaisuutta toisiinsa. Kansallinen identiteetti syntyy kansalaisten jakaman yhteisen tietoisuuden kautta, joka on luonteeltaan sosiaalis-kulttuurispoliittinen konstruktio⁴¹. Kansakunnan ja valtion yhtenäisyyttä toisiinsa sitoo niiden samankaltainen luonne, sillä samoin kuin valtiota määrittää territoriaalisuus ja suvereenisuus, kansakuntien luonteeseen kuuluu ehdottomat – joskin joustavat – rajat ja suvereenisuus kuvitelmana niiden vapaudesta, jonka tavoitelluin tunnus on juurikin oma suvereeni valtio⁴².

Valtion turvallisuusongelmien luonteeseen sisäisten tekijöiden ohella vaikuttaa olennaisesti kansainvälisen järjestelmän luonne, sillä jokainen valtio on väistämättä osa sitä ja näin sen dynamiikka vaikuttaa myös valtion turvallisuuteen. John Hertzin 1950-luvulla muotoilema ilmaus 'turvallisuusdilemma' (*security dilemma*) kuvaa realistisen ajattelun näkemystä valtioiden asemasta kansainvälisen anarkian oloissa; valtioiden pyrkimys oman turvallisuutensa parantamiseen sotilaallisin keinoin johtaa vain yleisen turvattomuuden – näin siis myös valtion oman turvattomuuden – lisääntymiseen. Yleistä ja omaa turvallisuuttaan valtio voisi parantaa luopumalla sotavalmisteluista, mutta tämä jättäisi valtion puolustuskyvyttömänä muiden armoille. Turvallisuusdilemmaa entisestään mutkistaa se, että jokainen valtio pitää omaa toimintaansa puhtaasti defensiivisenä – tai voi ainakin väittää sitä sellaiseksi - muiden tulkittaessa sen mahdollisesti niiden omaa turvallisuutta uhkaavana.⁴³

³⁸ Buzan 1991, 97-102

³⁹ Buzan 1991, 103

⁴⁰ Benedict Andersonin (1991,5-7) määritelmä kansakunnasta

⁴¹ Keränen 1998, 161 ja Alasuutari & Ruuska 1998, 8

⁴² Anderson 1991, 5-7 ja Ruuska 1998, 285

⁴³ esim. Buzan 1991, 4 & Hakovirta 2002, 196

Huolimatta turvallisuuden käsitteen laajentumisesta käsittämään myös muunlaista kuin sotilaallista turvallisuutta, sotilaallinen turvallisuus tulee pysymään tärkeänä osana valtion turvallisuuspolitiikkaa niin kauan kuin kansainvälinen järjestelmä säilyttää anarkisen rakenteensa. Carl von Clausewitz näki sodan vain politiikan jatkamisena toisin keinoin⁴⁴, mutta sota on vakava toimi valtioiden välisten suhteiden kannalta, sillä se rikkoo normaalit valtioiden väliset rauhanomaiset suhteet ja diplomaattisen tunnustuksen niiden territoriaalisuudesta ja suvereenisuudesta eli koskemattomuudesta.⁴⁵

Valtioiden sotaan varautumisen synnyttämään turvallisuusdilemmaan liittyy läheisesti kaksi muuta dilemmaa. Ensinnäkin pelkkä aseiden olemassaolo luo puolustusdilemman eli aseellisen puolustuksen ja turvallisuuden välisen ristiriidan. Aseiden tuhovoima itsessään on uhka valtioiden turvallisuudelle riippumatta siitä kenen käsissä ne ovat.⁴⁶ Toiseksi asevoimaan liittyy valta – turvallisuusdilemma, mikä liittyy vaikeuteen erottaa valtahakuinen sotilaallinen toiminta turvallisuushakuisesta käytöksestä. Valtioiden on vaikea tunnistaa, milloin jokin toinen valtio pyrkii muuttamaan sotilaallista tasapainoa ja milloin on taas kyse sotilaallisen status quon ylläpitämiseen pyrkivästä toiminnasta. Valtion sotilaallisessa toiminnassa voi olla kyse joko valtakamppailun mukaisesta aggressiivisesta oman edun edistämisestä tai vaihtoehtoisesti turvallisuuskamppailun mukaisesta pyrkimyksestä turvallisuuteen, jossa valtioiden luonteen sijaan järjestelmän anarkisuus johtuu valtiojärjestelmän rakenteesta, kuten esimerkiksi hajaantuneesta päätöksenteosta.⁴⁷ Valtioiden turvallisuusdilemmassa näyttäisikin olevan kyse anarkian aiheuttamasta noidankehästä, sillä järjestelmä pakottaa ”rauhanomaisematkin”, luonteeltaan vakaat valtiot varautumaan myös sotilaalliseen uhkiin aseellisen puolustuksen avulla.

3.1.1 Valtion ja kansalaisten turvallisuus

Suomen turvallisuuspoliittisessa keskustelussa varaudutaan edelleen valtioiden välisen sodan uhkan mahdollisuuteen, mikä merkitsee siis sitä, että ajatus kansainvälisen järjestelmän anarkisuudesta ja realistisen koulukunnan mukaisesta valtopolitiikan

⁴⁴ von Clausewitz 1998, 27

⁴⁵ Buzan 1991, 118, 276

⁴⁶ Buzan 1991, 274-275

⁴⁷ Buzan 1991, 295-296

merkityksestä on edelleen osa suomalaista turvallisuuspoliittista diskurssia. Vuonna 1995 pääministerinä toimineen Esko Ahon (kesk) mukaan ”hallituksen selonteon keskeinen ja ehdottomasti oikea lähtökohta on, että Suomen turvallisuuspolitiikan perustana on sotilaallinen liittoutumattomuus ja uskottava, itsenäinen puolustus” ja että ”Suomen turvallisuuspolitiikan ydin on ja on tulevaisuudessakin oma kykymme huolehtia ulkoisesta turvallisuudesta ja puolustaa itseämme [...]” (31.10.1995). Raimo Vistbackan (smp⁴⁸) mielestä “[...]Suomella tulee olla oma, riittävän uskottava ja toimiva sekä täydellisesti oman päätäntävällän alla oleva maanpuolustus” (31.10.1995). Matti Puhakan (sdp) mukaan ”Suomen puolustusvoimilla on kyky estää kriisitilanteissa alueemme hyväksikäyttö ja taata valtiollinen itsenäisyys ja oma toimintavapautemme” (6.6.1995). Puolustusministeri Anneli Tainan (kok) mukaan ” Suomen puolustusvoimien tehtävänä on huolehtia suomalaisten ja Suomen alueen puolustamisesta. Haluamme huolehtia puolustuskykymme ylläpitämisestä niin, että Suomen alue ei joudu sotilaallisten spekulatioiden kohteeksi eikä sotilaallisella voimankäytöllä uhkaaminen Suomea kohtaan tule muutenkaan kysymykseen. Uskottava puolustus ehkäisee hyökkäysaiheet ja alueellisen koskemattomuuden loukkaukset.” (31.10.1995.) Mikko Elo (sdp) katsoi, että “on aivan selvää, että Suomen ulkopolitiikkaa ja turvallisuuspolitiikkaa hallitsevat maantieteelliset realiteetit myös tulevaisuudessa” (31.10.1995).

Vuonna 2004 erityisesti Keskustan edustajat korostivat edelleen armeijan ja puolustuksen tärkeyttä. Pääministeri Matti Vanhasen (kesk) mukaan “[...] Suomen turvallisuus – ja puolustuspoliittinen linja tähtää maan itsenäisyyden ja yhteiskunnan perusarvojen turvaamiseen [...]” ja jatkoi, että “ lähiympäristömme viime vuosien myönteisestä kehityksestä huolimatta on tärkeää, että varaudumme erilaisiin sotilaallisiin kriisitilanteisiin. Pidämme uskottavasta maanpuolustuksesta huolta.” (28.9.2004.) Kauko Juhantalon (kesk) näkemyksen mukaan “Suomen puolustuksen päämääränä on kaikissa tilanteissa taata maan itsenäisyys sekä turvata kansalaisten elinmahdollisuudet ja valtiojohdon toimintavapaus, ja puolustusta on kehitettävä pitkäjänteisesti ottaen huomioon ulkoiset turvallisuusuhat” (28.9.2004). Myös Bjarne Kallis (kd) vetosi, että “ Kyllä katseemme tulee olla tulevaisuudessa, mutta emme saa historiaa unohtaa, että saa unohtaa sitä, että on vanha uhka, on uusia uhka ja on olemassa uhka, että Suomi joutuu sotaan ja silloin puolustuksen tulee torjua kaikki tällaiset yritykset” (28.9.2004).

⁴⁸ Suomen maaseudun puolue

Valtion rinnalle turvallisuuden viittauskohteena on noussut ihmisten turvallisuus kansalaisten turvallisuuden muodossa. Vuonna 1995 kylmän sodan päättymisen muutama vuosi aiemmin merkitsi siirtymistä valtioiden turvallisuudesta kansalaisten turvallisuuteen.

Tuija Maaret Pykäläinen (vihr) kuvasi, miten

“valtiokeskeinen turvallisuuspolitiikka perustuu viholliskuviin. Alueellinen koskemattomuus varmistetaan armeijoilla ja asevarustelulla. Usein on käynyt niin, että valtion turvallisuuden maksimointi on vähentänyt kansalaisten turvallisuutta. Tästä ydinaseet ja viime vuosikymmenten kilpavarustelu ovat havainnollisia esimerkkejä. Kansalaisen turvallisuus liittyy vain pieneltä osin valtioiden välisiin rajoihin. Se on olemassa silloin, kun jokainen ihminen kokee elämänsä edellytykset turvallisiksi ja voi luottaa tulevaisuuteen. Se sisältää ihmisoikeuksien vaalimisen, perusturvan ja ympäristöuhkien torjumisen.” (1.11.1995.)

Kimmo Kiljunen (sd) totesi, että *“ nyt kylmä sota on päättynyt. Mielenkiintoista: Berliiniin muuria eivät kuitenkaan murtaneet tankit, vaan ihmiset. [---] Siksipä juuri uuden Euroopan turvallisuuskäsite poikkeaa vanhasta. Valtioiden turvallisuus toteutuu kansalaisten turvallisuuden kautta.” (6.6.1995.)* Seppo Kääriäinen (kesk) kiinnitti huomiota mahdollisiin ongelmiin Schengenin sopimukseen liittymisestä kansalaisten turvallisuuden kannalta: *“On myös kysyttävä, onko Suomella Schengenin sopimukseen liittyessään varmuus siitä, että muiden jäsenmaiden kyky valvoa rajojaan ja torjua laittomaan maahanmuuttoon liittyvää rikollisuutta ja muita vastaavia uhkia on yhtä hyvä kuin omamme. Hallitsemattomaan maahanmuuttoon liittyvät lieveilmiöt ovat suurimpia kansalaisten perusturvallisuutta uhkaavia tekijöitä.” (6.6.1995.)* Raimo Tiilikaisen (rkp) mukaan *“kansalaisen kokemaan turvallisuuteen vaikuttaa myöskin se, miten turvallisiksi hän itse tuntee olonsa omassa maassaan jokapäiväisessä toiminnassaan” (31.10.1995).*

Vuonna 2004 kansalaisten turvallisuus sai kuitenkin paljon enemmän tilaa poliitikkojen puheessa ja kansalaisten turvallisuuden parantamiseksi luotiin sisäisen turvallisuuden ohjelma. Liisa Jaakonsaaren (sd) mukaan ollaan siirretty *“[...] maan eli hehtaarien puolustamisesta on siirretty kansalaisten turvallisuuden puolustamiseen, kansalaisten puolustamiseen. Tämä selonteko heijastaa tätä ajattelumuutosta muun muassa niin, että sisäinen turvallisuus on tässä eräs tärkeä tekijä.” (28.9.2004.)* Lasse Hautalan (kesk) mielestä *“turvallisuuspolitiikka on käytännössä nykypäivänä ja nykyisessä Suomessa yhä vahvemmin sisäisen turvallisuuden asia. Järjestäytyneen ja vakavan rikollisuuden torjunta, tietoverkkorikollisuus ja terrorismi sekä ympäristöturvallisuus ovat turvallisuusasioista*

puhuttaessa sellaisia seikkoja, jotka koskettavat lähes joka päivä meitä suomalaisia, mutta onneksi tähän mennessä pääsääntöisesti vain tiedotusvälineiden kautta.” (28.9.2004.)

Valtion ja kansalaisten turvallisuuden käsitteellistä erottamista toisistaan kuvaa hyvin sisäministeri Rajamäen (sd) näkemys siitä, että *”selonteossa näkökulmana on ennen kaikkea kansallinen turvallisuus, kun taas sisäisen turvallisuuden ohjelmassa painottuu kansalaisen turvallisuus ja sen tavoitteena on lisätä arjen turvallisuutta” (29.9.2004.)*

Sisäinen turvallisuus liittyy ennen kaikkea rikollisuuden, terrorismin ja laittoman maahanmuuton estämiseen. Liisa Jaakonsaaren (sd) mukaan *”laajan turvallisuuskäsitteen tulee huomioida kaikki vakauteen ja kansalaisten turvallisuuteen vaikuttavat seikat. Uudet turvallisuusuhat käsittävät terrorismin ja järjestäytyneen rikollisuuden lisäksi muun muassa terveys-, ympäristö- ja taloudelliset riskit.” (28.9.2004.)* Esko – Juhani Tennilä (vas) katsoi, että

”Suomen todellinen turvallisuusongelma on laajamittainen syrjäytyminen, joka on pahentunut. Kyllä me kaikki tiedämme, miten se menee: tulee työttömyys, tulee muita ongelmia, tulee alkoholismia, tulee avioero ja tulee väkivallantekoja. Jos me todella haluamme tämän maan turvallisuutta merkittävästi parantaa ja poistaa väkivaltaa tästä maasta, sen sisäisestä elämästä, pitää puuttua näihin syihin, pitää luoda ihmisille kunnolliset elinolosuhteet, kaikille tämän maan ihmisille.” (20.12.2004.)

Turvallisuuspoliittisessa keskustelussa rakennetaan turvallisuuden viittauskohteeksi vanhan turvallisuusdiskurssin mukaisen tarkastelun kautta valtio ja samanaikaisesti uuden turvallisuusdiskurssin mukainen tulkinta turvallisuudesta ennen kaikkea ihmisten turvallisuuden kautta toteutuvana. Valtiota on edelleen puolustettava sotilaallisesti valtioiden välisen sodan tai konfliktin varalta siitäkin huolimatta, että valtioiden sijaan turvallisuuden viittauskohteeksi asetetaan ihminen. Uuden turvallisuusdiskurssin mukainen turvallisuustulkinta sisältää kuitenkin edelleen valtiollisen elementin siten, että ihmisten turvallisuutta tarkastellaan valtion kansalaisten turvallisuuden kautta.

3.2 ANARKISEN JÄRJESTELMÄN VALTA – JA VOIMATASAPAINO

Tarkasteltaessa kansainvälistä järjestelmää anarkian kautta keskeinen järjestystä luova mekanismi on valta – tai voimapolitiikka, mikä korostaa suurvaltojen roolia järjestelmän toiminnassa. Kansainvälisen järjestelmän anarkian ja valtapoliittisen taistelun merkityksen korostaminen kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa on realistisen koulukunnan ominta

aluetta. Realistisen ajattelutavan yksi merkittävimmistä edustajista Hans J. Morgenthau näkee kansainvälisen politiikan valtataisteluna ja kaiken poliittisen toiminnan pyrkimyksenä valtaan⁴⁹. Suurvaltasuhteilla on epäilemättä merkitystä kansainvälisten suhteiden kannalta, sillä kollektiivisesti otettuna nykyiset suurvallat kontrolloivat suurinta osaa materiaalisista resursseista ja näin niiden toiminta ja ajattelutavat dominoivat kansainvälisiä suhteita⁵⁰. Materiaalisten resurssien ohella toinen suurvallat muista järjestelmän valtioista erottava seikka on niiden sosiaalinen rooli suurvaltoina, eli muiden tunnustus niiden suurvalta –asemasta niiden oman suurvaltaidentifioitumisen ohella⁵¹. Lisäksi Barry Buzan (2004b) katsoo, että se keitä toimijat ajattelevat olevansa ja kuinka ne rakentavat identiteettinsä suhteessa toisiinsa ystävinä, vihollisina tai kilpakumppaneina muokkaa niiden käyttäytymistä riippumatta niiden poliittisesta, taloudellisesta ja sosiaalisesta vallasta⁵².

Valtioiden välisten suhteiden perustan niiden välisessä suvereenissa tasa-arvoisuudessa itseasiassa voi katsoa huomioivan niiden tosiasiallisen epätasa-arvoisuuden vallan ja resurssien suhteen. Tasa-arvoisuuden periaate estää ainakin osittain suurvaltojen rajoittamattoman toiminnan kansainvälisessä järjestelmässä. Raimo Väyrynen (1988) kuvaakin suvereenin tasa-arvoisuuden periaatetta pienten valtioiden itsepuolustusmekanismiksi kansainvälisten suhteiden materiaalista eritasaisuutta vastaan. Siihen turvautuminen ei näin merkitse valtioiden kuvittelemista tasavertaisiksi vaan nimenomaan niiden eriarvoisuuden havaitsemista ja myöntämistä.⁵³

Nykyisessä kansainvälisessä järjestelmässä ehdoton ykkönen ja ainoa supervallaksi⁵⁴ luokiteltava valtio on Yhdysvallat. Venäjän, Kiinan ja Japanin osalta niiden suurvalta- asema on selvä, mutta Euroopassa tilanne on monimutkaisempi Euroopan unionin integraation vuoksi. Yhtäältä Iso – Britannia, Saksa ja Ranska voidaan lukea edelleen suurvalloiksi⁵⁵, mutta Euroopan unionin yhä vahvempi luonne itsenäisenä globaalina

⁴⁹ Morgenthau 1949, 12, 27

⁵⁰ Buzan 2004b, 32

⁵¹ Buzan 2004b, 59-61

⁵² Buzan 2004b, 3.4

⁵³ Väyrynen 1988, 19-20

⁵⁴ Barry Buzanin (2004b, 69-70) määritelmä supervallasta korostaa sen osallistumista jossain muodossa uhkaajana, turvaajana, liittolaisena tai väliintulijana turvallistamisprosessiin aktiivisena useimmissa maailman osissa, kun taas suurvallat kykenevät tähän korkeintaan muutamissa maailman osissa

⁵⁵ esim. Hakovirta 2002, 85

toimijana sekä muiden toimijoiden suhtautuminen siihen suurvaltana⁵⁶ voisi oikeuttaa sen luokittelun suurvallaksi. EU:n integraatio ei ole kuitenkaan täysin purkanut jäsenmaiden suvereenisuutta, joten sitä ei voi lukea suurvallaksi muiden suurvalta**valtioiden** tavoin⁵⁷. Ehkäpä Euroopan suurvaltojen määrä vaihtelee tilanteisesti asiayhteyden mukaan niin, että esimerkiksi G8 –maiden kokouksessa Iso – Britannia, Saksa ja Ranska nousevat suurvaltarooliinsa kun taas EU:n toimiessa kansainvälisesti omissa nimissään jäsenmaiden yhteisenä äänenä unioni edustaa kokonaisuutena suurvaltaa.

3.3 VALTION VIHOLLINEN VENÄJÄ

Suomen turvallisuuspolitiikasta puhuttaessa ei voi olla puhumatta Venäjästä, joka on Suomen siirtymisestä Ruotsin alaisuudesta vuonna 1809 osaksi Venäjän suuriruhtinaskuntaa Venäjän valloitettua Suomen vuoden 1808-1809 Suomen sodassa ollut keskeisin kansallinen uhka. Venäjän merkitystä Suomen vihollisena syventää suomalaisen kansallisen identiteetin valtiokeskeisyys, eli kansallisen identiteetin nojaaminen Suomen kansallisvaltion⁵⁸. Valtiokeskeinen kansallinen identiteetti merkitsee sitä, että suomalaisuutta luonnehditaan muun muassa itsenäisyyden, kotimaan, valtion ja maanpuolustuksen avulla⁵⁹. Kansallisen identiteetin valtiokeskeisyyden myötä myös poliittinen kulttuuri on luonteeltaan valtiokeskeinen, eli poliittiset arvot liittyvät valtioon, kuten sen suvereenisuuteen ja territoriaalisuuteen⁶⁰.

Kansallisen identiteetin ja poliittisen kulttuurin valtiokeskeisyys merkitsee sitä, että Suomen kokemat poliittiset uhkat valtiona merkitsevät yhtä lailla uhkaa suomalaisuudelle kulttuurina ja kansakuntana. Suomen itsenäistymistä vuonna 1917 ja erityisesti vuosina 1939-1940 käytyä talvisotaa Venäjää vastaan pidetään yleisesti kansallisen identiteetin rakennusaineina⁶¹, joissa kansallisten identiteettien vaatima Toinen⁶² oli Venäjä. Suomalaista kansallista identiteettiä onkin rakennettu korostamalla Venäjän toiseutta ja vihollisuutta⁶³. Suomen kansallinen identiteetti ja poliittinen kulttuuri painottuu näin merkittävästi Venäjän aiheuttamaan perinteiseen kansainvälisen järjestelmän anarkiassa

⁵⁶ Buzan 2004b,68

⁵⁷ Buzan & Wæver 2003, 56

⁵⁸ Anttila 1993, 109

⁵⁹ Anttila 1993, 114

⁶⁰ Raunio & Tiilikainen 2003, 147-148

⁶¹ esim. Hentilä 1999, 98

⁶² esim. Alasuutari & Ruuska 1998, 15-16 & Keränen 1998, 10

⁶³ Harle & Moisio 2000, 65

vallitsevaan valtopolitiikan mukaiseen sotilaalliseen uhkaan ja näin Suomea voisikin luonnehtia varsin turvallisuuspoliittiseksi kulttuuriksi.

Kansallisen identiteetin rakennusaineilla varsinkin Suomen kaltaisessa valtiokeskeisessä kansallisessa identiteetissä ja poliittisessa kulttuurissa on merkitystä nykypäivässä, sillä sen lisäksi, että kansallisia identiteettejä konstruoidaan ja rekonstruoidaan historialliseen perintöön nojaten⁶⁴ niiden rakennusaineokset myös toimivat kehyksinä, kollektiivisena tajuntana⁶⁵, joiden kautta tapahtumia luokitellaan, selitetään ja tulkitaan⁶⁶. Turvallisuuspolitiikassa Venäjä täten käsitteellistetään viholliseksi tai vähintäänkin uhkaksi Suomelle jo etukäteen ja vaikuttaa näin siihen, millä tavalla Venäjään suhtaudutaan ja kuinka sen toimintaa tulkitaan.

Turvallisuuspoliittisessa keskustelussa Venäjä onkin niin vuonna 1995 kuin vuonna 2004 ainoa valtio, johon suhtaudutaan valtioiden välisen sodan uhkan lähteenä realistisen valtopolitiikkaa painottavan näkemyksen tavoin. Matti Puhakan (sd) mielestä ”Suomelle Venäjä on kuitenkin aina suuri ja merkittävä, ja meidän on korostettava tämän seikan merkitystä myös muille” (6.6.1995). Pertti Salolaisen (kok) mukaan ”Venäjän –suhteissa tarvitsemme kuitenkin edelleen Paasikiven painottamaa realismia. Venäjän tilanne vaikuttaa myös Suomen oloihin, mikä on aina otettava huomioon Suomen ulkopoliitikassa. Maantiede ei muutu, maantiede ei muutu. Suomen on varauduttava myös sellaiseen tilanteeseen, jossa olot itäisessä naapurissamme muuttuvat radikaalisti.” (6.6.1995.) Myös Pentti Tiusanen (vas) muistutti, että ”[...] meidän on todellakin syytä muistaa maamme historiaa ja lukea Paasikivemme. Suomen geopoliittinen asema on muuttumaton ja muuttumaton.” (1.11.1995.) Raimo Vistbackan (smp) mielestä ”Suomen kohtalonkysymys on aina ollut ja tulee aina olemaan sen geopoliittinen asema Venäjän naapurina. Tästä naapuruudesta olemme kansana saaneet vuosisatojen saatossa ”nauttia” monin eri tavoin. Yleensä se on tehnyt todella kipeää ilman, että olisimme olleet siihen itse syyllisiä [...]” (6.6.1995.)

Vuonna 2004 Tarja Cronbergin (vihr) mukaan ”suhde Venäjään on suomalaisen turvallisuuspolitiikan kulmakivi. Maantieteellehän emme tunnustusti voi mitään.”

⁶⁴ Lehtonen 1999, 12

⁶⁵ Alasuutari & Ruuska 1998, 8 & Anttila 1993, 108-109

⁶⁶ Anttila 1993, 108-109

(28.9.2004.) Hannu Hoskonen (kesk) totesi, että ”Suomellahan on tunnetusti yhteistä maarajaa Venäjän kanssa se 1 350 kilometriä ja omasta historiastamme tiedämme sen, että kaikkeen on hyvä varautua” (29.9.2004). Päivi Räsänen (kd) mukaan ”geopoliittinen asemamme on meille annettu lähtökohta, johon on kaikkina aikoina sopeuduttava. Historian opetuksia ja varoituksia ei tule sinisilmäisesti unohtaa” (20.12.2004).

Venäjän taholta tulevien uhkien luonne on kuitenkin myös moninaistunut erityisesti siten, että Venäjän aiheuttama uhka Suomelle valtiona on muuttunut uhkaksi kansalaisille sisäisen turvallisuuden kautta. Raimo Vistbackan (smp) mielestä

”pahin vaihtoehto olisi sekasorron syntyminen Venäjällä ja suurten massojen tulviminen rajojamme kohti Pietarista ja muualta, kuten Karjalan alueelta. [---] Onhan rajojemme läheisyydessä useita valitettavan huonossa kunnossa olevia vanhanaikaisia ydinvoimaloita. Kansainvälinen rikollisuus ei tunne rajoja, kuten tiedetään. Suomeenkin on vähitellen hakeutumassa järjestäytyntä rikollisuutta sekä Länsi-Euroopasta että ennen kaikkea Venäjältä.” (6.6.1995.)

Kirsti Ala- Harjan (kok) mielestä ”kun Suomen ja Venäjän rajasta EU-jäsenyytemme seurauksena tuli unionin ulkoraja, pyrkii Suomi tietysti turvaamaan rauhalliset olot kaikilla rajoillamme ja ehkäisemään ennalta uhkatekijät. Venäjällä ja Baltiassa ovat vakavat rikokset ja erityisesti väkivaltarikokset lisääntyneet. [---] Venäjän lisääntyneellä rikollisuudella ja laittomalla siirtolaisuudella voi olla vaikutus myös Suomen tilanteeseen.” (6.6.1995.)

Venäjän uhkan laajentuminen valtion sotilaallisesta turvallisuudesta Suomen kansalaisten turvallisuuteen oli läsnä myös vuonna 2004. Pentti Tiusasen (vas) mielestä ”mitä tulee muuhun lähialueeseen ja sen turvallisuuskysymyksiin, niin Venäjä on luonnollisesti lähin partnerimme ja yhteistyö ja keskinäinen luottamus on se keskeinen sanapari, joka tässä kysymyksessä Suomenlahti – Itämeri- öljykuljetukset on keskeistä. Samoin energiayhteistyö EU:n ja Venäjän välillä voi vain pohjautua yhteistyöhön ja keskinäiseen luottamukseen.” (20.12.2004.) Tarja Cronbergin (vihr) mielestä sen sijaan, että Venäjä olisi sotilaallinen uhka Euroopan unionille ”Venäjään liittyy kuitenkin monia muita huolestuttavia piirteitä ja kehitys on [...] huolestuttavaa. Huoli liittyy ennen kaikkea laajaan turvallisuuskäsitykseen, ympäristökatastrofeihin, organisoituun rikollisuuteen sekä tarttuviin tauteihin.” (20.12.2004.)

Demokraattisen rauhan teorian mukaisesti kansanedustajat uskovat, että Venäjän aiheuttamiin turvallisuusuhkiin voidaan vastata auttamalla Venäjän demokratisoitumista. Seppo Kääriäisen (kesk) mielestä *”demokratian, markkinatalouden ja ihmisoikeuksien edistäminen Venäjällä on kaikkien etu.”* (6.6.1995.) Pertti Salolaisen (kok) mukaan *”mitä hyvinvoivampi ja demokraattisempi Venäjä, sitä parempi Suomelle niin taloudellisesti kuin turvallisuuspoliittisestikin”* (6.6.1995.) Raimo Tiilikaisen (rkp) mukaan turvallisuus – ja puolustuspoliittisessa selonteossa kiinnitetään *”ansaittua huomiota Venäjän integroimiseen länsimaiseen demokraattiseen kehitykseen ja Venäjän eristäytymisestä syntyvään vaaraan Suomen turvallisuuden kannalta”* (31.10.1995.)

Vuonna 2004 Kauko Juhantalo (kesk) jatkoi samoilla linjoilla kuin vuonna 1995 sanomalla, että *”Venäjän tilanteen kehittymisellä on luonnollisesti hyvin suuri merkitys Suomelle. Venäjä pyrkii kohti aitoa demokratiaa ja markkinataloutta, kansalaisyhteiskuntaa ja vaurautta”* ja että *”on Venäjän, Euroopan ja Suomen etu, että kehitys on kaikin puolin myönteistä”* koska *”EU:hun sitoutunut pitkän yhteisen rajan Suomi joutuu rajanaapurina helposti vaikeiden asioiden temppelin harjalle.”* (28.9.2004.) Myös Jyrki Katainen (kok) katsoi, että *”naapurimaamme Venäjän kehitys vaikuttaa tässä uudessakin tilanteessa paitsi suomalaisten myös kaikkien muiden eurooppalaisten turvallisuuteen”* (28.9.2004).

3.4 ANARKIASTA KOHTI YHTEISÖÄ

Kansainvälisen järjestelmän tarkasteleminen yksinomaan tiukan realistisesta anarkisesta järjestelmänäkemyksestä käsin ei anna riittävää tai oikeudenmukaista kuvaa kansainvälisen järjestelmän luonteesta, mutta mielestäni on kuitenkin tärkeää olla tietoinen Harto Hakovirran (2002, 197) sanoin valtiojärjestelmän ”anarkisesta perusrakenteesta” tai kansainvälisestä ”perusanarkiasta”. Anarkisen järjestelmän perusluonteen ohella on kuitenkin oltava tietoinen yhtä lailla niistä järjestelmän rakenteista ja voimista, jotka luovat järjestystä ja rajoittavat täydellisen anarkian toimintaa. Mielestäni holistisen - realistien valtopolitiikkaa painottavan sekä ”idealistien” tai rationalistien yhteisöllisiä piirteitä korostavan – lähestymistavan omaksuminen antaa kokonaisvaltaisemman ja täydellisemmän kuvan järjestelmän dynamiikasta ja näin myös minkä tahansa valtion turvallisuuspolitiikan muotoutumisesta.

Olen Barry Buzanin (2004a) kanssa samaa mieltä siitä, että kansainvälisen järjestelmän ja kansainvälisen yhteisön erottelu on syytä purkaa. Erottelu on perustunut näkemykseen järjestelmästä anarkisena rakenteena, jossa suvereenit ja territoriaaliset valtiot pyrkivät selviytymään valtiopolitiikan vallitessa kun yhteisö on edustanut sosiaalista tilaa, jossa valtiot ovat luoneet yhteiset säännöt ja instituutiot käyttäytymisen säätelemiseksi ja tunnustavat yhteisen intressin näiden järjestelyjen ylläpitämiseksi.⁶⁷ Tämä jaottelu ei kuitenkaan ota huomioon fyysisen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen erottamattomuutta: sosiaalinen vuorovaikutus tarvitsee jonkinlaista fyysistä vuorovaikutusta ja fyysinen vuorovaikutus ilman sosiaalista elementtiä on – jos ei mahdotonta – niin harvinaista⁶⁸. Mielekkäämpää onkin tarkastella kansainvälisten yhteisöjen skaalaa, joka vaihtelee heikosta tai ohuesta kansainvälisen järjestelmän käsitettä vastaavasta tilasta vahvaan tai tiheään kansainvälisen yhteisön käsitteen merkitystä kohti⁶⁹. Valtiot muodostavat aina yhteisön riippumatta sen luonteesta ja valtiojärjestelmän käsitettä voi mielestäni edelleen käyttää kuvaamaan valtioiden välisen yhteisön muotoa, joka on luonteeltaan ohut kun taas yhteisö kuvaa tiheämpää valtioiden yhteisöä. Yksinomaan jommankumman näkökannan omaksuminen ja sen kautta järjestelmän toiminnan tarkasteleminen jättää huomiotta toisen puolen valtiojärjestelmän piirteistä. Seuraavissa luvuissa tarkastelenkin järjestelmän yhteisöllisiä piirteitä niin kansainvälisellä kuin alueellisellakin tasolla, joiden kautta pyritään luomaan toisenlaista järjestystä valtioiden välille ja lievittämään valtioiden turvallisuusdilemmaa.

Tämän luvun tarkoituksena oli selvittää turvallisuuspoliittisen keskustelun vanhaan turvallisuusdiskurssiin sisältyvä käsitys valtiojärjestelmän rakenteesta ja luonteesta, joka keskittyy valtion sotilaalliseen turvallisuuteen kansainvälisen järjestelmän perusanarkisessa rakenteessa. Seuraavat kaksi temaattista lukua käsittelevät puolestaan turvallisuuden uuden diskurssin sisältöä valtioiden muodostaman yhteisön ja Suomen tapauksessa tärkeän Euroopan unionin kautta.

⁶⁷ Bull & Watson 1984b,1; Buzanin 2004a, 98 mukaan

⁶⁸ Almeida 2001; Buzanin 2004a, 99 mukaan

⁶⁹ Buzan 2004a, 100

4 VALTIOIDEN ANARKIASTA VALTIOIDEN YHTEISÖÖN

Valtiojärjestelmän tarkastelu yksinomaan realistisesta, strukturaalisesta näkökulmasta ei anna mielestäni kokonaisvaltaista kuvaa ja tämän näkemyksen jakaa myös kokonainen toinen kansainvälisten suhteiden koulukunta, joka pyrkii haastamaan realistisen koulukunnan sangen pessimistisen näkemyksen valtiojärjestelmän luonteesta. Valtiojärjestelmän rationaalisemman, konstruktivistisen⁷⁰ järjestelmänäkemyksen historialliset juuret juontuvat Hugo Grotiukseen, jonka mukaan valtioiden välisissä suhteissa tulee anarkian sijaan huomio tulee kiinnittää valtioiden jakamien yhteisten intressien ja identiteettien institutionalisoimiseen ja yhteisten normien, sääntöjen ja instituutioiden luomiseen ja ylläpitämiseen⁷¹.

Tässä luvussa käsittelemkin sitä kuinka valtiot poliitikkojen puheen kautta rakentavat turvallisuutta yhteisöllisemmästä näkökulmasta ja näin myös uudenlaisen turvallisuusdiskurssin, jossa valtiojärjestelmän anarkian ja itsepuun perustuvan turvallisuuskäsityksen sijaan valtioiden katsotaan muodostavan yhteisön ja turvallisuuden olevan keskinäisriippuvaista. Tarkastelen uuden turvallisuusdiskurssin mukaisen tulkinnan näkemystä valtioiden välisen yhteisön luonteesta, arvoista ja sitoutumisesta sekä sen törmäämistä vanhan turvallisuusdiskurssin mukaiseen tulkintaan turvallisuudesta.

4.1 KANSAINVÄLISEN YHTEISÖN KÄSITE – KENEN YHTEISÖ?

Valtiot eivät ole enää nykyisessä kansainvälisessä järjestelmässä ainoita toimijoita, jotka kykenevät ylikansalliseen ja globaaliin toimintaan, sillä niiden rinnalle on noussut hallitustenvälisten organisaatioiden lisäksi ei –hallitustenvälisiä organisaatioita yrityksistä kansalaisjärjestöihin. Liikkeellepanevana voimana ei – hallitustenvälisten organisaatioiden synnyssä oli 1900- luvulla ensin valtioiden sisällä syntynyt ja sitten valtioiden välille muodostunut kansalaistoiminnallinen tila, jonka luomisen valtiot näkivät hyödyllisenä itselleen organisaatioiden ottaessa hoidettavakseen tehtäviä, joita valtiot eivät voineet tai

⁷⁰ Konstruktivismi on Alexander Wendtin kehittämä liberaalis – realistinen lähestymistapa, jossa itsekkäät valtiot nähdään maailmanpolitiikan avaintoimijoina, joiden käyttäytymistä määrää se kuinka valtiot sosiaalisesti rakentavat ja millä tavalla ne reagoivat niihin merkityksiin joita valtiot antavat maailmanpolitiikalle (Kegleyn & Wittkopfin 2006, 28 mukaan)

⁷¹ esim. Buzan 2004a, 7

halunneet tehdä⁷². Kansainvälinen järjestelmä onkin hyvä määritellä kokonaisuudeksi, joka muodostuu useista erilaisista alaryhmistä, organisaatioista, yhteisöistä ja yksilöistä, joilla on riittävästi koheesiota ollakseen toimijoita ja riittävästi itsenäisyyttä, jotta ne voidaan erottaa toisistaan⁷³.

Kansainvälisten toimijoiden lisääntymisestä huolimatta valtio on säilyttänyt asemansa dominoivimpana kansainvälisen järjestelmän yksikön muotona⁷⁴ ja tästä syystä on hyvä tarkastella niitä peruskäsitteitä, joiden avulla kansainvälisiä suhteita tarkastellaan. Kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa englantilaisen koulukunnan peruskolmijako on perustunut kansainvälisen järjestelmän, kansainvälisen yhteisön ja maailman yhteisön väliseen erotteluun. Kansainvälinen järjestelmä on käsitetty valtioiden muodostaman järjestelmän vuorovaikutuksena valtopoliittikan kautta anarkisessa poliittisessa rakenteessa kansainvälisen yhteisön liittyessä valtioiden välisten yhteisten intressien ja identiteettien institutionalisoimiseen ja maailman yhteisön merkityksessä yksilöiden ja ei –valtiollisten organisaatioiden muodostamaa globaalia väestöä⁷⁵.

Perinteisen kansainvälisten suhteiden kolmijakorakenteen purkamisesta seuraa muutoksia kansainvälisen yhteisön käsitteeseen. Valtioiden keskeisen aseman vuoksi kansainvälinen yhteisö kuvaa Barry Buzanin (2004a, xwii) termein *valtioiden välisen yhteisön* toimintaa, jossa kansainvälinen sosiaalinen rakenne perustuu edelleen valtioiden muodostamaan järjestelmään, mutta jossa valtiot ovat antaneet ihmisille yksilöinä ja ylikansallisille toimijoille oikeuksia valtioiden välisen yhteisön sisällä. Valtioiden välinen yhteisö saa Buzanin muotoilussa seurakseen *ihmisten välisen ja ylikansallisten toimijoiden yhteisöt* ja näin kansainvälisten suhteiden tutkimus perustuu valtioiden, yksilöiden ja ylikansallisten toimijoiden erottamiseen toisistaan⁷⁶. Toimijoiden välisen jaottelun voisi supistaa yksilöihin ja kollektiivisiin toimijoihin, mutta valtion keskeisen roolin vuoksi Buzan haluaa säilyttää erottelun valtio ja ei –valtiollisten ylikansallisen tason välillä⁷⁷. Valtioiden turvallisuuspolitiikka keskittyy edelleen valtioiden keskinäisiin suhteisiin, joten tästä syystä kansainvälisen yhteisön tarkennus valtioiden välisenä yhteisönä on mielekäs, sillä näin rajataan niin tarkastelun kohteena olevat yksiköt kuin vuorovaikutuksenkin muoto.

⁷² Buzan & Little 2000, 266

⁷³ Buzan & Little 2000, 101

⁷⁴ Buzan & Little 2000, 263

⁷⁵ Buzan 2004a, xvii-xviii

⁷⁶ Buzan 2004a, 127, 133

4.2 VALTIOIDEN VÄLISEN YHTEISÖN RAKENNE

Valtioiden välisen kansainvälisen yhteisön syntyminen sijoittuu luonnollisesti samaan kohtaan kansainvälisen valtiojärjestelmän muodostumisen kanssa Westfalenin rauhan myötä vuonna 1648, sillä samalla kun valtioista tuli järjestelmän perusyksiköitä, ne samanaikaisesti muodostivat välilleen yhteisön järjestelmän perusyksiköinä. Valtioiden luonne suvereenina ja territoriaalisina yksiköinä merkitsi sitä, että myös kansainvälisten oikeussuhteiden perusta sijoitettiin valtioiden suvereenisuuteen⁷⁸ ja samalla sitä, että valtioiden välinen yhteisö oli luonteeltaan kovin ohut kansainvälinen yhteisö.

Globaaliksi ohut valtioiden välinen yhteisö laajeni samanaikaisesti valtion levitessä poliittisen yksikön muotona koko järjestelmään toisen maailmansodan jälkeen siirtomaajärjestelmän purkamisen jälkeen, jolloin valtioiden välisen yhteisön perusta vastavuoroisesta tasa-arvoisen aseman tunnustamisesta laajeni globaaliksi. Tämä ohut globaali valtioiden välinen yhteisö nojasi suuresti vapaaehtoiseen westfalenilaisten ensisijaisten instituutioiden hyväksyntään⁷⁹; suvereenisuuteen, territorialisuuteen, nationalismiin ja kansainväliseen lakiin.⁸⁰ Kansainvälinen yhteisö oli tällöin luonteeltaan pluralistinen, sillä valtiot olivat sopineet vain yhteiselon periaatteista kuten suvereenisuuden sisällään pitämästä puuttumattomuudesta ja diplomatian säännöistä säilyttäen näin maksimaalisen autonomian ja erillisyyden muista valtioista ja niiden välillä on suhteellisen vähän yhteisiä normeja, sääntöjä ja instituutioita⁸¹.

Tämänkaltainen ohut ja pluralistinen valtioiden välinen yhteisö on hyvin lähellä perinteistä näkemystä valtioiden muodostamasta kansainvälisestä järjestelmästä, sillä yhteisö perustuu lähes yksinomaan valtioiden asemaan suvereenina yksiköinä erillisinä kaikista muista järjestelmän yksiköistä, joten tämän kaltainen yhteisö ei ole kovin yhteisöllinen luonteeltaan. Buzan tekeekin osuvan huomion siitä, ettei yhteisö - termi välttämättä sisällä mitään myönteistä konnotaatiota⁸², vaan valtioiden väliset suhteet voivat perustua hyvinkin minimaaliseen ja etäiseen yhteisöön, jossa yhteisö on olemassa vain siksi, että valtiot eivät pääse toisistaan eroonkaan. Valtioiden välisen yhteisön yhteistyö turvallisuuden suhteen on

⁷⁷ Buzan 2004a, 119

⁷⁸ Hakovirta, 2002, 240

⁷⁹ Keane 2002; Buzanin 2004a, 216 mukaan

⁸⁰ Buzan 2004a, 215-216

⁸¹ Buzan 2004a, 59, 121

⁸² Buzan 2004a, 15

perustunut paljolti ydinaseiden rajoittamiseen ja kontrollointiin, sillä niiden myötä täydellinen joukkotuho on tullut mahdolliseksi. Ydinaseiden rinnalle globaaleina ongelmina, joihin valtioiden välisen yhteisön on reagoitava toisenlaisten joukkotuhon ehkäisemiseksi, ovat nousseet erityisesti ympäristöongelmat kuten ilmaston muutos, joka mahdollisesti pahentuessaan estää elämänedellytykset maapallolla. Ympäristöongelmien lisäksi myös erilaiset pandemiat ovat nousseet myös globaalien joukkotuhouhkien listalle.

Valtioiden välisen yhteisön rakennetta tarkasteltaessa merkittävä seikka on sen epätasaisuus, joka on ollut valtiojärjestelmän piirre sen syntymisestä lähtien. Valtioiden välisen yhteisön ydin on aina sijainnut modernin valtion ja teollisten vallankumousten synnyinkodissa Euroopassa tai ylipäätään ‘länessä’⁸³ ja tästä johtuen valtioiden muodostama kansainvälinen yhteisö on syntymisestään pitänyt sisällään epätasapainoisen tiiviimmän keskustan ja sen ympärille muodostuneen laajemman, ohuemman yhteisön. Länsimaiden muodostaman valtioiden välisen turvallisuusyhteisön merkitystä kuvastaa hyvin sen englanninkielinen termi *security community*, joka ilmentää yhteisen identiteetin demokratioiden luomaa tunnetta “meistä” länsimaiden kesken. Länsimaiden samanlaisuuden perustalle muodostama *community* – yhteisö on selvästi luonteeltaan vahvempi kuin pelkkään vastavuoroiseen tunnustukseen nojaava *society* – yhteisö⁸⁴.

Valtioiden välisen yhteisön epätasaisuutta tai kahden kokonaan erillisen yhteisön on lisännyt länsimaisten valtioiden viime vuosikymmenten aikana tapahtunut tiivistyminen. Länsimaat ovat luoneet välilleen voimakkaampia yhteisiä sääntöjä, normeja ja instituutioita verrattuina niihin järjestelyihin, jotka koskevat valtioiden välistä yhteisöä kokonaisuudessaan ja tämä rakenteellinen lähentyminen johti 1990-luvulla konsensukseen syntymiseen “demokraattisesta rauhasta”, joka perustui vahvaan empiriseen todistusaineistoon siitä, että demokratiat harvoin sotivat keskenään ja myötävaikuttivat länsimaisten valtioiden tunteen syntymiseen toisistaan turvallisuusyhteisönä. Demokraattisen rauhan myötä länsimaiden voi siis katsoa jättäneen merkittäväällä tavalla taakseen realistisen ajattelun mukaisen anarkisen järjestelmän aiheuttaman sotilaallisen uhan muiden länsimaisten valtioiden taholta. Länsimaisten valtioiden postmodernin turvallisuusyhteisön ulkopuolisen yhteisö taas muodostuu moderneista ja esimoderneista

⁸³ Buzan & Little 2000, 338

⁸⁴ Buzan 2000a, 74, 111

valtioista, jossa edelleen pätevät ennen vuotta 1945 vallinneet valtapolitiikan lainalaisuudet.⁸⁵

4.3 VALTIOIDEN VÄLISEN YHTEISÖN MUOTO – YHTEISELOSTA YHTEISTYÖHÖN?

Valtion turvallisuuspoliittiseen linjaan vaikuttaa ja se myös heijastaa käsitystä siitä, minkälainen valtioiden välinen yhteisö on luonteeltaan ja tässä yhteisön luonteen määrittelyssä ja muovaamisessa poliitikoilla on se kaikkein keskeisin asema. Poliitikkojen tekemät tulkinnat valtioiden välisen yhteisön luonteesta vaikuttaa hyvin paljon minkä tahansa valtion turvallisuuspolitiikan sisältöön, sillä nykyisessä kansainvälisessä järjestelmässä valtiot ovat edelleen keskeisimpiä toimijoita ja näin myös valtion suhteet toisiin valtioihin ovat turvallisuuspoliittisissa pohdinnoissa keskeisimpiä.

Kylmän sodan loppuminen merkitsi valtioiden välisen yhteisön kannalta globaalia muutosta ja myös Suomen turvallisuuspoliittisessa keskustelussa vuonna 1995 muutama vuosi järjestelmämuutoksen ja suurvalta Venäjältä irrottautumisen jälkeen tunne valtavasta muutoksesta oli vahva. Suomen tulkittiin eläneen kylmän sodan aikana luonteeltaan pluralistisessa yhteiseloon perustuvassa valtioiden välisessä yhteisössä. Esko Ahon (kesk) mukaan *“kahtiajaon murruttua vakautta ja turvallisuutta on ryhdytty rakentamaan sisällöltään ja rakenteeltaan uudistuneen kansainvälisen yhteistyön kautta”* ja että *“Suomi vastasi tähän muutoksen haasteeseen ja uuteen tilanteeseen rakentamalla nopeassa tahdissa uudelle pohjalle suhteensa hajonneen Neuvostoliiton aseman ottaneeseen Venäjään, itäiseen naapuriimme, sekä liittymällä jäseneksi Euroopan unioniin”* (31.10.1995). Myös Paavo Lipponen (sd) katsoi Suomen olevan *“uudessa asemassa, jossa Suomi ei ole enää turvallisuuspoliittisesti idän ja lännen välissä”* (6.6.1995).

Barry Buzanin (2004a) jaottelussa yhteiseloon perustuvaa valtioiden välistä yhteisöä määrittää laajalti westfalenilaiset periaatteet kuten suvereenisuus ja territoriaalisuus kansainvälisen lain ja diplomatian tehtävänä ollessa pääasiassa luoda yhteiselon säännöt ja järjestys. Kylmän sodan aikaisessa yhteiseloon perustuvassa valtioiden yhteisössä oli

⁸⁵ Buzan & Little 2000, 353

erittäin keskeisessä asemassa myös hyväksyntä vallan tasapainosta suurvaltasuhteiden keskeisenä periaatteena.⁸⁶ Valtioiden välisen yhteisön näkeminen yhteiseloon perustuvana merkitsee valtioiden välisten suhteiden tulkintaa vanhan turvallisuusdiskurssin kautta, jossa yhteisölliset piirteet ovat yksinomaan järjestelmän perusanarkisen luonteen rajoittamiseen tarkoitettuja. Vuonna 1995 kylmän sodan loppumisen jälkeen valtioiden välisen yhteisön nähtiin muuttuneen vanhasta turvallisuusdiskurssin sisältämistä lainalaisuuksista kohti uutta järjestystä, jossa valtioiden välinen yhteisö nojaa yhteistyöhön ja näin myös uudenlaista turvallisuusdiskurssia.

Kylmän sodan loppumisen myötä vuonna 1995 Suomen katsottiin siirtyneen passiivisesta maailmanpoliittiseen tilanteeseen alistuvasta ja sen ehdoilla toimineesta uudenlaiseen yhteistyön ja aktiiviseen yhteisöön vaikuttamiseen. Henrik Laxin (rkp) mukaan *“tilanne, joka vallitsee nyt kylmän sodan jälkeen, antavat Suomelle myös aivan uusia mahdollisuuksia toimia aktiivisena aktöörinä”* (6.6.1995). Toimi Kankaanniemi (skl) jatkoi samoilla linjoilla todetessaan, että *“vanhan romahdus antoi tilaa uudelle yhteistyölle ja mahdollisuuksille”* (6.6.1995). Kimmo Kiljusen (sd) mukaan Suomen turvallisuuspolitiikka *“uudessa Euroopassa, uudessa maailmassa [---] ei voi olla enää luonteeltaan väistämistä ja pidättymistä. Nyt tarvitaan osallistumista ja vaikuttamista[...].”* (31.10.1995.) Kirsi Pihan (kok) mukaan *“tässä maailmassa yhteistyön merkitys korostuu niin turvallisuuspolitiikassa, ulkopolitiikassa kuin talouspolitiikassakin. Emme enää voi emmekä minusta haluakaan olla eristäytyneenä, vaan osana yhteisöä.”* (1.11.1995.)

Vahva tunne järjestelmämuutoksesta vallitsi myös vuonna 2004 ja keskeisin syy tälle tunteelle oli vuonna 2001 tapahtuneiden terroristi-iskujen aloittama maailmanpoliittinen muutos. Liisa Jaakonsaari (sd) toi esille sen miten *“vielä vuoden 2001 turvallisuuspoliittisessa selonteossa korostettiin muuttumattomuutta”* ja nyt *“korostetaan muutosta. Syyskuun 11. päivän terrori-isku, Afganistanin ja Irakin sodat ja viimeksi Beslanin koulukaappauksen järkyttävät tapahtumat puhuvat maailmanpoliittisen ilmaston muutoksesta omaa surullista kieltään”* (28.9.2004). Samalla tavalla Hannu Hoskosen (kesk) mielestä syyskuun 11. päivän terrori-iskun jälkeen *“maailma ei ole enää sama kuin ennen tuota äsken mainittua päivää. [---]Meillä on Pohjoismaistakin hyviä esimerkkejä*

⁸⁶ Buzan 2004a, 59, 191

siitä, ettemme elä enää missään lintukodossa. Viitataan esimerkiksi Ruotsissa aikanaan tapahtuneisiin pääministerin ja ulkoministerin vakaviin murhiin, jotka ovat havahduttaneet siihen, että Pohjoismaatkaan eivät ole enää mikään lintukoto.” (29.9.2004.)

Vuoden 2004 keskustelussa näkyi sama yhteistyöhön perustuvan valtioiden välisen yhteisön diskurssi kuin vuonna 1995. Eero Lankian (kesk) mukaan uudet turvallisuusuhat kuten terrorismi *“asettavat rajat ylittävinä kansainväliselle yhteistyölle suuria haasteita. Suomen toiminta on sidoksissa maailmanlaajuiseen turvallisuusympäristöön. Suomi osallistuukin aktiivisesti näiden uhkien ja näiden ongelmien taustalla olevien eriarvoisuuden ja köyhyyden vähentämiseen osana kansainvälistä yhteisöä.” (20.12.2004.)* Erkki Tuomioja (sd) korosti sitä, että uudet turvallisuusuhkat *“edellyttävät edelleen voimakkaasti kansainvälisen yhteistyöjärjestelmän kehittämistä sillä tavoin, että niihin pystytään vastaamaan. Se edellyttää nimenomaan panostamista mahdollisimman laajaan, monenkeskiseen yhteistyöhön. Eristäytyminen ei ole mahdollista, se ei ole vaihtoehto, eikä myöskään omin voimin näihin pystytä käymään käsiksi.” (20.12.2004.)* Matti Vanhasen (kesk) mukaan *“lähdemme siitä, että osallistuminen kansainväliseen yhteistoimintaan on paras tapa edistää omaa turvallisuuttamme” (28.9.2004).*

Yhteiseloon perustuneesta yhteisöstä siirtyminen yhteistyöperustaiseen yhteisöön merkitsee myös sitä, että valtioiden välinen valtapoliittinen jännite ja erityisesti niiden välisen sodan mahdollisuuden katsotaan vähentyneen. Vuonna 1995 Sirpa Pietikäinen (kok) kuvasi tätä muutosta sanomalla, että *“on merkittävää myös nähdä, että taistelua, todellista vääntöä ei käydy ensisijaisesti valtioiden kesken, vaan niiden sisällä. Kysymys on kestävän kehityksen periaatteen, kohtuullisuuden, ihmisarvon kunnioittamisen, tasa-arvon, demokratian ja suvaitsevaisuuden toteuttamisesta vastassaan itsekkyyden, ahneuden, harvainvallan, äärioikeiston, kansallisuuden ja uskonnollisuuden ääriliikkeet. Turvallisuutta rakennetaan tukemalla sitä luovia arvoja, tukemalla niiden toteutumista niin omassa maassa kuin myös kansainvälisesti.” (1.11.1995.)*

Vuonna 2004 Tarja Cronbergin (vihr) puheenvuoro ilmensi samaa siirtymää valtioiden turvallistamisesta ihmisten turvallistamiseen turvallisuuden viittauskohteena. Cronbergin mukaan *“uudessa turvallisuuspoliittisessa tilanteessa ei enää voida jakaa turvallisuutta sisäiseen ja ulkoiseen. Turvallisuusuhkat ja – haasteet ovat yhä enemmän valtioiden ja hallintojen rajojen ylittäviä.” (28.9.2004).* Erkki Tuomiojan (sd) mukaan *“uusien*

turvallisuushkien maailmassa turvallisuus on jakamaton” ja että “kriisit hyvin kaukaisissa maissa voivat nopeastikin muodostua globaaleiksi, meillekin heijastuviksi turvallisuuskysymyksiksi” (20.12.2004). Uuden turvallisuusdiskurssin mukaiseen turvallisuusajatteluun kuuluu turvallisuuden keskinäisriippuvaisen luonteen korostamisen lisäksi ihmisten turvallisuuden turvallistamisena ja asettamisena valtioiden sijaan turvallisuuden viittauskohteeksi.

Molempina vuosina valtioiden välisen yhteisön tavoitteena ja turvallisuuden kannalta olennaisena nähtiin valtioiden välisen yhteisön kehittäminen yhteiselosta kohti yhteistyötä ja osin myös konvergenssia. Erityisesti demokratian ja ihmisoikeuksien edistäminen valtioiden välisen yhteisön instituutioina nähtiin keskeiseksi turvallisuuden edistämisen kannalta ja ilmentää ihmisten turvallistamista valtioiden sijaan turvallisuuden viittauskohteena. Valtioiden välisen yhteisön solidaarisuuden kehittäminen yhteisten arvojen ja laajan yhteistyön kautta tiheämmäksi yhteisöksi nähdään vastauksena turvallisuusdilemmalle. Paavo Lipposen (sd) mukaan *”kansainvälisellä yhteisöllä on tässäkin [kylmän sodan jälkeisessä] tilanteessa historiallinen mahdollisuus luoda yhteinen turvallisuus demokratian ja ihmisoikeuksien kunnioittamisen sekä vastuullisuuden ja solidaarisuuden perustalle” (6.6.1995). Tuija Pykäläinen (vihr) korosti sitä, että poliittisen kriisinhallinnan vahvistamisessa ”erityisesti inhimilliseen ulottuvuuteen kuuluvat sitoumukset ihmisoikeuksien ja vähemmistöjen kunnioittamisesta ovat tässä tärkeä periaate. Niiden ja demokraattisten instituutioiden tukeminen ovat oleellinen osa kansojenvälisen luottamuksen ja kansalaisten turvallisuuden vahvistamista.” (1.11.1995.)*

Vuonna 2004 Matti Vanhasen (kesk) mukaan *“kansainvälisessä toiminnassa on tärkeää tarttua konfliktien syihin ja niitä ruokkiviin olosuhteisiin. Kehitysyhteistyö, ihmisoikeudet, oikeusvaltiokehitys, kauppapolitiikka ja monenkeskisen kansainvälisen järjestelmän vahvistaminen ovat parasta kriisinhallintaa ja rauhantyötä.” (28.9.2004.) Jyrki Kataisen (kok) mielestä “ihmisoikeudet eivät myöskään voi olla kielletty aihe. Niiden valvonta on kansainvälisen yhteistyön yhteinen asia, eikä pelkästään siksi, että ihmisoikeuksien laiminlyönnillä on rajat ylittäviä vaikutuksia.” (28.9.2004.) Minna Sirnön (vas) näkemyksen mukaan “äärimmäinen köyhyys ja demokratian puuttuminen koskettavat yhä useampia maailman kansalaisia. Mikäli siis terrorismin ja konfliktien todella halutaan loppuvan, tarvitaan toimia terrorismin ja konfliktien syiden poistamiseen” ja Sirnön mielestä tavoitteena tulisi olla “yhtenäinen kilvoittelu kohti globaalia demokratiaa,*

nälätöntä planeettaa ja aseistariisunaa, eikä niinkään uusien turvallisuuden nimissä rakennettujen muurien rakentaminen.” (28.9.2004.) Uuden turvallisuusdiskurssin mukainen tulkinta turvallisuudesta jättää siis valtion sotilaallisen turvallisuuden taka-alalle ja nostaa turvallistamisen kohteeksi ihmisten turvallisuuden globaalilla tasolla.

4.4 YHDISTYNEET KANSAKUNNAT JA KOLLEKTIIVINEN TURVALLISUUS

”YK on olemassaolollaan ja toiminnallaan tukenut Suomen kaltaisia pieniä maita. Meidän velvollisuutemme ja myös oma etumme on tukea Yhdistyneitä kansakuntia.” (Matti Puhakka sd, 1.11.1995.)

”Kansainvälistä järjestelmää kehitetään oikeudenmukaisena ja sääntöihin perustuvana järjestelmänä. Tässä työssä YK:lla on suuri merkitys.” (Matti Vanhanen kesk, 28.9.2004.)

Yhdistyneitä kansakuntia pidetään valtioiden välisen yhteisön keskusorganisaationa, jonka tehtävänä on luoda ja ylläpitää valtiojärjestelmän järjestystä. YK on keskeisin ja kattavin valtioiden välisen yhteisön instituutio, jonka kautta valtiojärjestelmän anarkiaa pyritään rajoittamaan ja luomaan näin turvallisuutta. Yhdistyneiden kansakuntien vuonna 1945 allekirjoitetussa peruskirjassa YK:n päämäärät määritellään peruskirjan ensimmäisessä luvussa seuraavasti :

”ylläpitää kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta ja siinä tarkoituksessa ryhtyä tehokkaisiin yhteisiin toimenpiteisiin rauhaa vaarantavan uhan poistamiseksi ja sen syntymisen ehkäisemiseksi sekä hyökkäystoimien tai muiden rauhanrikkomisten tukahduttamiseksi sekä rauhanomaisin keinoin sopuoinnussa oikeudenmukaisuuden ja kansainvälisen oikeuden kanssa sovittaa tai selvittää kansainväliset riidat ja tilanteet, jotka saattavat johtaa rauhan rikkoutumiseen”. (Peruskirjan I luku, 1. artikla, kohta 1)

“kehittää kansakuntien välillä ystävällisiä suhteita, jotka perustuvat kansojen yhtäläisten oikeuksien ja niiden itsemääräämisoikeuden periaatteen kunnioittamiseen, sekä ryhtyä muihin tarkoituksenmukaisiin toimenpiteisiin maailmanrauhan lujittamiseksi” (Peruskirjan I luku, 1. artikla, kohta 2)

YK:n peruskirjan määrittelemät päämäärät luovat kuvan vanhan turvallisuusdiskurssin mukaisesta valtioiden välisen yhteisön tulkinnasta, sillä siinä korostetaan paljon valtioiden suvereenia itsemääräämisoikeutta järjestelmän perustavanlaatuisena periaatteena ja lähtökohtana ja YK:n tarkoituksena hillitä järjestelmän perusanarkiaa. YK:n jäsenten on noudatettava sen periaatteita niiden täysivaltaisesta tasa-arvoisuudesta, riitojen ratkaisemisesta rauhanomaisin keinoin kansainvälistä rauhaa, turvallisuutta ja

oikeudenmukaisuutta vaarantamatta ja pitäydyttävä väkivallalla uhkaamisesta tai sen käyttämisestä minkään valtion alueellista koskemattomuutta tai poliittista riippumattomuutta vastaan. Tämän lisäksi kaikkien jäsenten on autettava YK:ta jokaisessa toimenpiteessä, johon järjestö ryhtyy peruskirjan mukaisesti sekä olla antamatta apua valtiolle, jota vastaan YK ryhtyy ehkäisy – tai pakkotoimenpiteisiin. (YK:n peruskirja I luku, 2 artikla, kohdat 1-5.)

Yhdistyneiden kansakuntien yksi keskeisimmistä elimistä on *YK:n yleiskokous*, jossa jokaisella valtiolla on yksi ääni. Tästä syystä yleiskokousta onkin nimitetty maailman hallitukseksi, sillä siinä selkeästi on takana ajatus kaikkien valtioiden tasa-arvoisesta asemasta. YK:n tärkein oikeudellinen elin on Kansainvälinen tuomioistuin (ICJ), joka edustaa hyvin ohuessa mielessä valtioiden välisen yhteisön ylintä auktoriteettia, sillä sen tehtävänä on ratkaista valtioiden välisiä kiistoja. Kansainvälisen tuomioistuimen kykyä puuttua valtioiden välisiin konflikteihin rajoittaa merkittävästi kuitenkin se, että valtioiden osallistuminen riitakysymysten käsittelyyn on vapaaehtoista. Mikäli valtio kuitenkin päättää osallistua tuomioistuimen riitäsittelyyn on se velvollinen noudattamaan sen päätöstä.⁸⁷ YK:n peruskirjan neljännen luvun 11. artiklassa on kuitenkin määritelty yleiskokoukselle myös turvallisuuspoliittinen rooli;

”yleiskokous voi harkita kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämiseksi noudatettavia yhteistoiminnan yleisiä periaatteita, niihin luettuina aseistariisumista ja aseistuksen säännöstelyä koskevat periaatteet, ja esittää niitä koskevia suosituksia jäsenille tai turvallisuusneuvostolle taikka molemmille” (IV luku, 11 artikla, kohta 1).

Siitä huolimatta, että valtioiden on pyrittävä ratkaisemaan riitansa rauhanomaisesti, ei YK:n peruskirjassa olla siirrytty valtioiden välisen yhteisön anarkisen perusluonteen eikä valtioiden suvereenisuuden ohitse;

”Jos jokin Yhdistyneiden Kansakuntien jäsen joutuu aseellisen hyökkäyksen kohteeksi, ei mikään tämän peruskirjan säännös saa rajoittaa sen luonnollista oikeutta erilliseen tai yhteiseen puolustautumiseen, kunnes turvallisuusneuvosto on ryhtynyt tarpeellisiin toimenpiteisiin kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämiseksi. Ne toimenpiteet, joihin jäsenet ovat ryhtyneet käyttäessään tätä puolustautumisoikeutta, on heti ilmoitettava turvallisuusneuvostolle, eivätkä ne saa millään tavoin vaikuttaa turvallisuusneuvoston tämän peruskirjan mukaiseen oikeuteen ja velvollisuuteen ryhtyä kulloinkin niihin toimenpiteisiin, joita se pitää tarpeellisina kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämiseksi tai palauttamiseksi.” (VII luku, 51 artikla)

⁸⁷ YK:n pohjoismaiden tiedotustoimisto UNIC

Yhdistyneiden kansakuntien peruskirja pitää sisällään siis sekä vanhan turvallisuusdiskurssin että uuden turvallisuusdiskurssin mukaisen tulkinnan valtioiden välisen yhteisön luonteesta. Yhtäältä valtioiden välille on pyritty YK – järjestelmän kautta kollektiiviseen turvallisuuteen perustuva yhteisö, jossa valtiot ovat sitoutuneet aukottomasti siihen, että jokaista mahdollista rauhanrikkojaa vastaan – olipa tämä kuka hyvänsä niiden omasta joukosta – muodostetaan vastaliittoutuma ja näin tämä sitoumus toimii myös konflikteja ennaltaehkäisevänä pelotteena⁸⁸. Toisaalta YK itse myöntää valtioiden välisten väkivaltaisten konfliktien väistämättömyyden salliessaan valtioille oikeuden puolustaa itseään aseellisen hyökkäyksen kohteeksi joutuessaan. YK – järjestelmän kykyä luoda valtioiden väliseen yhteisöön rauhaa entisestään vaikeuttaa turvallisuusneuvoston asema valtioiden tasa-arvoisuutta hajottavana tekijänä.

4.4.1 Turvallisuusneuvosto ja kollektiivinen turvallisuus

YK:n turvallisuusneuvosto suunniteltiin maailmanrauhan ylimmäksi vartijaksi ja siinä missä yleiskokous voi käsitellä mitä tahansa ongelmaa turvallisuusneuvoston tehtävänä on käsitellä ainoastaan rauhaan ja turvallisuuteen liittyviä kysymyksiä. Turvallisuusneuvoston valta-asemaa valtioiden välisessä yhteisössä kuvaa hyvin se, että kaikki YK:n jäsenvaltiot ovat luvanneet hyväksyä turvallisuusneuvoston päätökset ja toteuttaa ne omalta osaltaan;

”Taatakseen järjestön nopean ja tehokkaan toiminnan Yhdistyneiden Kansakuntien jäsenet jättävät turvallisuusneuvostolle ensisijaisen vastuun kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämisestä sekä tunnustavat, että turvallisuusneuvosto täyttäessään tästä vastuusta johtuvia velvollisuuksiaan toimii niiden nimessä.”(V luku, 24 artikla)

Turvallisuusneuvoston kuuluvien maiden valta-asemaa suhteessa muihin YK:n jäsenmaihin syventää YK:n peruskirjan artikla siitä, että

”turvallisuusneuvoston soveltaessa johonkin riitaan tai tilanteeseen sille tässä peruskirjassa annettuja toimivaltuuksia älköön yleiskokous esittää minkäänlaisia suosituksia sanotun riidan tai tilanteen suhteen, ellei turvallisuusneuvosto sitä pyydä” (IV luku, artikla 12, kohta 1)

Turvallisuusneuvoston muodostaa 15 jäsenvaltiota, joista viisi jäsenmaata on pysyviä: Iso-Britannia, Kiina, Ranska, Venäjä ja Yhdysvallat. Yleiskokous valitsee vaihtuvat jäsenet kahdeksi vuodeksi kerrallaan maantieteellisen edustavuuden periaatteen mukaan.

⁸⁸ Hakovirta 2003, 267-268

Turvallisuusneuvoston äänestäminen eroaa yleiskokouksen äänestyksestä siten, että tärkeän päätöslauseelman hyväksymiseen tarvitaan yhdeksän jäsenen 'kyllä' –ääni, mutta jos yksikin pysyvistä jäsenmaista äänestää päätöstä vastaan kyse on veto-äänestä eikä päätöstä voida näin hyväksyä.⁸⁹ YK:n pohjoismaiden tiedotustoimiston Unicin mukaan turvallisuusneuvoston veto –oikeus järjestelmä perustuu siihen, että toisen maailmansodan voittajavaltojen – nykyisten pysyvien jäsenten – katsottiin olevan edelleen tärkeitä kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämisessä ja että paras tapa rauhan turvaamiseen oli saada nämä viisi maata toimimaan yhdessä erityisesti sodan ja rauhan kysymyksissä. Tästä johtuen päätettiin, että jos joku näistä viidestä suuresta maasta haluaa äänestää ei jonkin kysymyksen suhteen, ei turvallisuusneuvosto voi tehdä sen vastaista päätöstä.

Turvallisuusneuvoston keskeisin ongelma valtioiden välisen yhteisön kollektiivisen turvallisuuden luojana on se, että kun päätös rauhanrikkomisesta vaatii pysyvien jäsenten eli johtavien suurvaltojen yksimielisyyden, neuvoston kollektiiviset pakotteet ja niiden pelotusvoima voivat käytännössä kohdistua vain muuta kuin näitä maailmanpolitiikan kannalta merkittävimpiä valtioita vastaan⁹⁰. Turvallisuusneuvoston pysyvät jäsenet ja niiden veto-oikeus vesittää siis YK:n pyrkimyksen valtioiden välisestä yhteisöstä, jossa valtiot ovat siirtyneet anarkisen järjestelmän valtapolitiikan logiikan ylitse.

Toisaalta veto-oikeuteen perustuvassa järjestelmässä on nähty se hyöty, että veto-oikeus toimii eräänlaisena varaventtiilinä, joka pitää YK:n kasassa. YK:ta edeltäneeltä Kansainliitolta tällainen suurvaltojen kasvojensa säilyttämisen mahdollisuus puuttui, minkä on katsottu olleen myös osasyy sen hajoamiseen.⁹¹ Turvallisuusneuvoston erityisasemaan perustuva YK - järjestelmä asettaa pysyvät jäsenet ja suurvaltapolitiikan erityisasemaan suhteessa muihin maailman valtioihin, mutta toisaalta tämä erityisasema pitää huolen siitä, ettei valtapolitiikka hajota konfliktitilanteessa valtioiden välistä yhteisöä vaan pitää edelleen maailmanpolitiikan kannalta keskeiset suurvallat mukana yhteisössä ja näin jossain määrin auttaa rajoittamaan suurvaltojen toimintaa ristiriitatilanteissa.

Kylmän sodan aikana Yhdysvaltojen taloudellinen, poliittinen ja sotilaallinen valta-asema heijastui YK:n pääelinten turvallisuusneuvoston ja yleiskokouksen välisen suhteen

⁸⁹ YK:n pohjoismaiden tiedotustoimisto UNIC

⁹⁰ Hakovirta 2002, 276-277

muutokseen. Turvallisuusneuvoston sijaan painopistettä siirrettiin yleiskokoukseen, josta tuli keskeinen Yhdysvaltojen ja sen liittolaisten ase sosialistisia valtioita vastaan. Vuonna 1950 hyväksytyn *Uniting for peace* – päätöslauselman kautta yleiskokoukselle annettiin mahdollisuus osallistua turvallisuuden vaalimiseen silloin, kun turvallisuusneuvoston toimintakyky on lamaanut suurvalta-veton vuoksi, jota erityisesti Neuvostoliitto käytti ahkerasti 1940- ja 1960 lukujen aikana.⁹² Turvallisuusneuvoston suurvaltojen veto-oikeus vaikuttaa kuitenkin valtioiden välisen yhteisön turvallisuuteen siten, että turvallisuusneuvoston sisäinen valtapolitiikka voi estää puuttumisen kriisiin, jos jollakin suurvalloista on omia intressejään kriisitilanteen suhteen. Rauhanturvaoperaatioiden oikeutuksena yleisesti käytetään kansainvälisen yhteisön eli YK:n antamaa hyväksyntää tai mandaattia, mutta turvallisuusneuvoston aseman vuoksi tämä voi jäädä saamatta. Vuonna 2004 Suomen turvallisuuspoliittisessa keskustelussa tähän ongelmaan kiinnitettiin huomiota puhuttaessa siitä, millä mandaatilla EU:n nopean toiminnan joukkojen tulisi kriisitilanteisiin lähteä.

Pelkän EU- mandaatin turvin kriisinhallintaoperaatioihin lähtemisen katsottiin syövän pohjaa valtioiden välisen yhteisön keskusorganisaatiolta, YK:lta. Suvi –Anne Siimeksen (vas) mukaan ”*YK:n murentamisen sijasta Suomen ja EU:n kannattaakin tavoitella sitä, että myös kaikilla EU:n nimissä tehtävillä operaatioilla on aina YK:n mandaatti*” (28.9.2004). YK:n mandaatin säilyttämisen katsottiin olevan tärkeä tekijä valtioiden välisen yhteisön yhteisöllisyyden säilyttämisessä. Outi Ojalan (vas) mukaan ”*YK:n mandaatin edellyttäminen ei ole vain suoja [operaation oikeuttamisen näkökulmasta] vaan se vahvistaa myös järjestön asemaa universaalina toimijana, mikä on sekä pienten maiden aseman että globaalien yhteistyön vahvistamisen ja kansainvälisen vakauden edistämisen kannalta tärkeää*” (28.9.2004). Esa Lahtelan (sd) mukaan ”*sen takia mitä laajempi porukka on pohtimassa kysymystä, niin luulen, jotta siinä tulee vähemmän vahinkoa. Sen takia minusta YK:n mandaatti olisi tärkeä, koska se on kuitenkin maailmanlaajuinen, ympäri maailmaa olevat valtiot ovat siinä yhdessä pohtimassa sitä kysymystä. Uskoisin, että se on paljon viisaampi kuin jossakin EU-alueella jossakin suuressa voimantunnossa tehty päätös, jossa oltaisiin mukana.*” (20.12.2004.) YK – mandaatin edellyttäminen nojasi näkemukseen valtioiden välisestä yhteisöstä yhteistyöhön perustuvana, jossa kaikki ovat

⁹¹ Suomen YK –liitto

⁹² Suomen YK –liitto & Hakovirta 2002, 27

samanarvoisia jäseniä.

EU:n mandaatin riittävyyttä perusteltiin sillä, että EU itsessään edustaa jopa paremmin valtioiden välisen yhteisön arvoja kuin YK kokonaisuudessaan. YK :n mandaattia ei siis tarvita, koska EU valtioiden välisen yhteisön tiheämpänä keskustana sisäsyntyisesti edustaa valtioiden välistä yhteisöä kokonaisuutena ja tästä johtuen toimii aina YK:n periaatteiden mukaisesti, minkä vuoksi laajemman valtioiden välisen yhteisön suostumusta ei välttämättä tarvita. Pääministeri Matti Vanhasen (kesk) mielestä *”rauhanturvallisuuden muuttamista pitäisi harkita muun muassa siten, että toiminta on mahdollista myös EU:n tekemällä päätöksellä. Kyseessä ei ole YK:n valtuutuksen poistaminen vaan EU – päätöksen tuominen YK-valtuutuksen rinnalle. Toimimme YK:n periaatteita kunnioittaen ja sen tarkoitusperien tukena.”* (20.12.2004.) Mikko Elon (sd) mukaan *”kannattaa muistaa, ettei YK ole mikään suuri demokratioiden yhteisö. Sen sijaan voidaan sanoa, että EU on 25:n demokraattisen maan yhteisö”* (20.12.2004). Lasse Hautalan (kesk) jatkoi Elon kanssa samoilla linjoilla, että *”25 yksimielistä, laajan kulttuurisen kirjon omaavaa eurooppalaista maata riittää päättämään joukkojen käytöstä”* (20.12.2004). Valtioiden välisen yhteisön yhteistyön ja yhteisen päätöksenteon sijaan - jonka katsottiin olevan elintärkeää turvallisuuden kannalta – Euroopan unionin tulkittiin edustavan eräänlaista kehittyneempää valtioiden välistä yhteisöä, johon muiden valtioiden on vielä työskenneltävä kuuluakseen.

YK:n mandaatin edellyttämistä vastustettiin turvallisuusneuvoston merkityksen vuoksi, mikä ilmensi vanhan turvallisuusdiskurssin mukaista tulkintaa valtioiden välisen valtopolitiikan merkityksestä. YK – järjestelmän ympärille rakentuvan valtioiden välisen yhteisön katsottiin olevan vajavainen ja toisinaan myös kykenemätön puuttumaan maailman kriisitilanteisiin ja EU:n mandaatilla kriisinhallintaoperaatioihin lähtemisen puolesta argumentoitiin ensinnäkin sillä, että YK:n osallistumisen estyminen ei jätä kriisialuetta oman onnensa nojaan. Jyrki Katainen (kok) tasapainotteli YK:n roolin tärkeyden ja sen puutteiden välillä sanomalla että *”meidän on pyrittävä vahvistamaan kansainvälistä oikeutta ja YK:n kykyä tehdä päätöksiä. Yhtä lailla meidän on tunnustettava, että viime kädessä turvallisuusneuvosto on kuitenkin myös poliittinen elin ja että sotilaallisen voiman olemassaololla ja käytöllä on myös oma roolinsa kriisien ratkaisemisessa.”* (28.9.2004.) Arto Satosen (kok) mukaan YK:n mandaatin vaatimuksen

myötä ”Euroopan unioni tekee itse itsestään toisen luokan vaikuttajan. Käytännössä YK:n lupahan merkitsee turvallisuusneuvoston pysyvien jäsenten yksimielisyyttä eli siis sitä, että EU:n toiminnalla on Yhdysvaltain ja Venäjän tuki.” Satosen mukaan YK:n mandaatin vaatiminen merkitsee sitä, että ”presidentti Bush ja hänen seuraajansa saavat veto-oikeuden Euroopan unionin kriisinhallintatoimintaan” (20.12.2004). YK:n mandaatin edellyttäminen merkitsee siis kokoomusedustajien tulkinnassa sitä, että kriisinhallintaan osallistuminen alistetaan turvallisuusneuvoston aseman vuoksi valtapoliittisen laskelmoinnin varaan ja näin YK ei siis edustakaan täydellisesti valtioiden välisen yhteisön keskeisintä ilmentymää.

EU:n mandaatilla operaatioihin lähtemisen tulkittiin vahvistavan valtioiden välisen yhteisön valtapoliittista dynamiikkaa. Jaakko Laakso (vas) kysyi ”miksi sitten, jos EU ei tarvitse YK:n mandaattia voimankäyttöön, Venäjän pitäisi tarvita sitä tai miksi Naton tai Yhdysvaltojen pitäisi tarvita?[--]” (28.9.2004). Myöhemmin Jaakko Laakso edelleen katsoi, että ”Suomen edun mukaista puolestaan on, että myös Venäjä sitoutuu YK:n päätöksiin. Erityisesti pienten valtioiden on syytä korostaa YK:n asemaa, jotta myös suuret valtiot ovat pakotettuja noudattamaan YK:n päätöksiä.” (20.12.2004.) Kari Uotila (vas) kyseli ”mitä YK:n arvovallalle, asemalle, tässä globaalissa maailmassa tapahtuu, jos Euroopan unioni USA:n lailla ryhtyy käynnistämään operaatioita eri puolilla maailmaa ilman YK:n mandaattia ja päätöslauselman oikeutusta elikkä tekemään juuri sitä samaa, mistä olemme syyttäneet hyvin laajasti USA:ta, kun se ilman YK:n lupaa ja mandaattia hyökkäsi Irakiin” (20.12.2004). Sari Essayahin (kd) tulkinnan mukaan ”jos YK:n painoarvoa lähdetään murentamaan, päädytään harvojen toimijoiden maailmaan, jossa suurin asearsenaali ratkaisee eikä diplomatialla tai taitavalla ulkopoliitikalla ole enää juuri roolia” (28.9.2004). Erkki Pulliaisen (vihr) mukaan ”Euroopan unioni tekee historiallisen virheen, jos se ryhtyisi kilpailemaan USA:n kanssa maailmanpolitiikan herruudesta” (20.12.2004). Ilman YK:n mandaattia tehtävän kriisinhallinnan katsottiin näin YK:n aseman turvallistamisen kautta murentavan valtioiden välisen yhteisön ja johtavan näin valtapoliitiikan sanelemaan maailmaan, jossa yhteistyön ja sääntöjen sijaan vahvimmat tekevät mitä tahtovat. Kiinnostavalla tavalla poliitikot siis perustelivat samalla argumentilla niin YK:n mandaatin edellyttämistä kuin EU:n mandaatin riittävyttä.

4.5 VALTION TURVALLISUUDESTA IHMISTEN TURVALLISUUTEEN

Suomalaisten poliitikkojen rakentamassa turvallisuusdiskurssissa molempina vuosina näkemys valtioiden välisestä yhteisöstä rakentuu yhteistyöhön perustuvaan yhteisöön, jossa vähintään Suomen taholta valtioiden välistä järjestelmään suhtaudutaan suhteellisen solidaarisemman, pelkkään yhteiselon perustuvaa yhteisöä tiheimmän kansainvälisen yhteisön tavoin⁹³. Niin vuonna 1995 kuin 2004 poliitikot näkivät yhteiselon sääntöjen lisäksi yhteisten arvojen –erityisesti demokratian ja ihmisoikeuksien – hyödyllisenä niin Suomen kuin koko valtioiden välisen yhteisön turvallisuuden kannalta. Ihmisten tasa-arvo ja demokratia nationalismin johdannaisena ovat siis nousseet valtioiden välisen yhteisön arvoiksi ja instituutioiksi⁹⁴. Tähän mennessä suomalaisten poliitikkojen rakentama kuva valtioiden välisestä yhteisöstä on näyttäytynyt hyvin arvoyhteisön kaltaisena, jossa uskotaan lujasti yhteistyön voimaan valtioiden välisen yhteisön turvallisuuden edistäjänä ja näin myös sen merkitystä Suomen turvallisuuden kannalta.

Ihmisoikeuksien asema valtioiden välisen yhteisön instituutioon ja ylipäätään arvona edustaa askelta kohti maailman yhteisöä ja kosmopoliittisen ajattelun mukaista näkemystä siitä, että valtioiden sijaan ihmisten tulisi olla kansainvälisen politiikan ja turvallisuuspolitiikan ensisijainen viittauskohde.⁹⁵ YK:n peruskirjaan sisältyy oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon tavoite ja yksi ensimmäisistä YK:n tehtävistä oli ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen muotoilu, jossa määriteltiin kaikkia ihmisiä koskevat perusoikeudet ja vapaudet kuten oikeus elämään, vapauteen ja oikeus saada koulutusta ja osallistua poliittiseen toimintaan⁹⁶.

Valtioiden välisen yhteisön kannalta ihmisoikeuksien nousu valtioiden suvereenisuuden ja puuttumattomuuden rinnalle on merkinnyt näiden westfalenilaisten perusinstituutioiden ohentumista ja niiden totaalisuuden heikentymistä siten, että ihmisoikeudet pystytään turvallistamaan valtion suvereenisuuden ylitse. Mielestäni ihmisoikeudet ja demokratia ovat vielä valtioiden välisen yhteisön instituutioina nimenomaan uskon, eräänlaiseen filosofiseen näkemykseen perustuvia arvoja kun taas westfalenilaiset instituutiot

⁹³ Buzan 2004a, 59

⁹⁴ Buzan 2004a, 187

⁹⁵ esim. Buzan 2004a, 7

⁹⁶ YK:n pohjoismaiden tiedotustoimisto UNIC

suvereenisuus ja puuttumattomuus ovat vakiintuneita periaatteita, joiden pohjalta valtioiden välinen yhteisö toimii. Ihmisoikeudet ja demokratia eivät ole globaalisti tarkasteltuna valtioiden välisen yhteisön instituutioita, vaan ne ovat edelleen länsimaiden muodostaman valtioiden välisen yhteisön ytimen arvoja, joita pyritään laajentamaan koko maailman kattaviksi arvoiksi.

Valtioiden välisen yhteisön rakenteen ja arvojen ohella Barry Buzan (2004a) kiinnittää huomiota tärkeään seikkaan nostaessaan esille sosiaalisen sitoutumisen muodon valtioiden väliseen yhteisöön luonteeseen vaikuttavana tekijänä. Valtioiden välisen yhteisön sosiaalisen rakenteen sitovana muotona usko edustaa kaikkein vahvinta ja vakainta sitoutumisen muotoa, sillä tällöin sosiaalisen rakenteen tukeminen perustuu näkemykseen sen legitimitetistä ja sosiaalinen rakenne yhdistetään valtion omaan käsitykseen identiteetistään. Esimerkiksi juuri länsimaiden jakama käsitys itsestään länsimaisina demokraattisten valtioiden yhteisönä täyttää uskoon perustuvan sosiaalisen rakenteen muodon. Laskelmoinnissa taas on kyse sosiaalisen sitoutumisen muodosta, jossa sitoutuminen yhteisöön perustuu oman edun ajamiseen rationaalisen laskelmoinnin kautta; yhteisön sosiaalisen rakenteen omaksumisesta nähdään olevan enemmän hyötyä kuin haittaa. Ehkäpä esimerkiksi Turkin tekemät ihmisoikeustilanteen parannukset johtuvat ennen kaikkea siitä, mitä hyötyjä Turkki ihmisoikeustilanteen parannettua saisi EU:n jäsenyyden myötä. Toisaalta EU:n taholta tulevan painostuksen ihmisoikeustilanteen parantamiseen EU- jäsenyyden ehtona voisi nähdä myös sosiaalisen rakentamisen pakottamisen muotona, jossa ulkopuolinen taho pakottaa valtion omaksumaan tietyn sosiaalisen rakenteen.⁹⁷ Sitoutuminen valtioiden väliseen yhteisöön voi siis perustua jopa yhteistyöhön perustuvassa yhteisössä sangen erilaisiin sitoutumisen muotoihin ja usein yhteisöön sitoudutaan näiden kolmen sitoutumisen muodon yhdistelmänä⁹⁸.

Ihmisoikeuksien ja demokratian arvojen kautta ilmenevä ihmisten asettaminen turvallisuuden viittauskohteeksi valtioiden suvereenisuuden ja territoriaalisuuden rinnalle merkitsee valtion aseman haastamista turvallisuuden viittauskohteena. Suomalaisessa turvallisuuspoliittisessa keskustelussa tämä vastakkainasettelu ilmeni laajennetun rauhanturvaamisen ja jalkaväkimiinoista luopumisen yhteydessä ja osoitti sen, että syvä

⁹⁷ Wendt 1999, 247-50; Buzanin 2004a, 103 mukaan

⁹⁸ Buzan 2004a, 103

sitoutuminen ihmisoikeuksiin arvona joutuu tulikokeeseen kun ihmisoikeuksien ja ihmisten turvallisuuden vaatii valtion turvallisuuteen kajoamista.

4.5.1 Sotilaallinen kriisinhallinta valtion ja ihmisten turvallisuudessa

Ihmisoikeuksien tuominen valtioiden välisen yhteisön instituutioksi merkitsee haasteita jopa ne ylipäättään valtioiden väliseen yhteisöön tuoneiden länsimaiden kohdalla silloin, kun ihmisten turvallisuus ja valtioiden turvallisuus asettuvat vastakkain. Vuonna 1995 Euroopan unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehittäminen oli vasta rakenteilla, sillä yhteisen kriisinhallintayhteistyön ja mahdollisen yhteisen puolustuksen kehittämistä oli sovittu Maastrichtin sopimuksessa vuonna 1992. Kriisinhallintayhteistyön kehittämisessä keskeiseksi kysymykseksi nousi laajennetun rauhanturvaamisen nostaminen perinteisen rauhanturvaamisen rinnalle kriisien muuttuneen luonteen vuoksi. Perinteinen rauhanturvatoiminta perustuu siihen, että kriisin molemmat osapuolet hyväksyvät rauhanturvajoukkojen puuttumisen tilanteeseen ja että rauhanturvaamisessa ei käytetä voimakeinoja.

Kylmän sodan valtioiden välisen sodan mahdollisuuteen painottuvan maailmanpoliittinen tilanteen raukeaminen nosti keskeiseksi turvallisuuspoliittiseksi kysymykseksi valtioiden sisällä syntyvät kriisit, mikä merkitsi muutospainetta perinteiselle, kriisin osapuolten - valtioiden - väliseen suostumukseen perustuvalla rauhanturvaamiselle. Jugoslavian hajoamissodat entisen Jugoslavian alueella Balkanin niemimaalla vuodesta 1991 lähtien ja vuosina 1992-1995 käyty Bosnian sota nostivat tämän muutoksen järkyttävällä tavalla koko maailman tietoisuuteen. Reino Paasilinna (sd) sanoi hyväksyvänsä *”myös laajenevan rauhanturvayhteistyön siitä syystä, että kriisit ovat laajenemaan päin valtioiden sisällä”* (1.11.1995). Myös Jouko Jääskeläisen (skl) mielestä *”aseelliset selkkaukset ovat yhä enemmän valtioiden sisäisiä”* mikä *”tuo mukanaan sen ongelman, miten pitäisi suhtautua tai puuttua valtioiden sisäisiin konflikteihin, kuten vähemmistö – tai ihmisoikeuksien rikkomiseen”* (1.11.1995). Henrik Laxin (rkp) mukaan *”kyllä meidän täytyy edelleen kortemme tuoda siihen [kriisinhallintaan] kehoon. Ajat ovat muuttuneet, ja se vaatii meiltä rauhanturvaamisvalmiuksien kehittämistä.”* (6.6.1995.) Valtioiden välisten sodan ja

konfliktien uhkan tulkitaan siis vähentyneen ja tilalle tulleen ihmisten turvallisuutta uhkaavat valtioiden sisällä tapahtuvat kriisit.

Konfliktien muuttuneen luonteen myötä turvallisuuden ja turvallistamisen viittauskohteeksi valtioiden sijaan asetetaan ihminen. Tuija Nurmen (kok) mukaan *“meidän on muutettava rauhanturvalakia niin, että laajennettu rauhanturvaaminen on mahdollista. Vai haluammeko jättää lapset, sairaat, naiset ja vanhukset rikollisten raiskattavaksi? Kuka laskee nämä sinkkiarkut?”* (31.10.1995.) Ihmisten turvallisuuden turvallistaminen merkitsee sitä, että valtioiden on aseellisesti puututtava valtioiden sisäisiin konflikteihin ja näin sotilaallinen toiminta tulkitaan kriisinhallintana. Jarmo Wahlstörmin (vas) mielestä

“empiminen voi tietenkin johtua myös siitä, että kokee vastenmieliseksi sen, että rauhanturvaamisessa saattaa aseiden käyttö olla edessä. Sama ongelma on piinannut varmasti kaikkia vakaumuksellisia pasifisteja ei vain tässä yhteydessä vaan historian eri vaiheissa aikaisemmin. Se on oikeutettu epäily. Se on oikeutettu ja ymmärrettävä vakaumus. Elämä näyttää kuitenkin välillä sellaiselta, että on tehtävä valinta ihmisten ja suojelemisen ja hylkäämisen välillä samalla, kun käytettävissä ei ole vain miellyttäviä keinoja.” (31.10.1995.)

Ihmisten turvallisuuden turvallistaminen ja asema valtioiden välisen yhteisön arvona merkitsee näin sitä, että myös Suomen on osallistuttava omalla panoksellaan ihmisten turvallisuuden varmistamiseen muuttuneissa olosuhteissa. Raimo Tiilikaisen mukaan (rkp) *”kansainvälisen yhteisön jäsenenä myös meidän tulee mielestäni kantaa vastuumme selonteossa esitettyjen ihmisoikeuksien turvaamisessa myös kriisialueilla”* (31.10.1995). Puolustusministeri Anneli Tainan (kok) mukaan *”rauhanturvatoiminnassa on kyse suojattomien suojelusta ja kriisien hillitsemisestä. Se on humanitaarista apua ja siviilien, usein naisten ja lasten suojelua. Juuri tästä syystä Suomen, jonka maine rauhanturvaajana on erinomainen, kannattaa antaa oma kasvava panoksensa ihmisten auttamiseen ja rauhan edistämiseen maailmassa.”* (31.10.1995.) Leena Luhtasen (sd) mukaan

“Suomi on kaikissa käännteissä voimakkaasti tukenut humanitaarisen avun, siviilien suojelun sekä ylipäättään ihmisoikeuksien tärkeyttä. Nyt on kysymys siitä, olemmeko valmiita tekemään myös itse jotain asioiden hyväksi, kun myös meidän vaatimuksistamme näitä asioita halutaan turvata ja suojata. [---] Olen ymmärtänyt, että monien edustajien, jotka voimakkaasti vaativat kaikkea hyvää ja kaunista mukaan lukien rauha maan päälle, näyttää olevan hyvin vaikea hyväksyä sitä, että myös Suomella voisi olla velvoitteita täytettävänä. [---] En pidä perusteltuna sitä, että Suomi tällaisessa tilanteessa antaisi muiden tehtäväksi hoitaa asioita, joita Suomi muuten kyllä pitää tärkeinä. Mielestäni

tämän pitäisi olla se omantunnon kysymys eikä riskien kasvattamiseen tuijottaminen.” (1.11.1995.)

Valtion turvallisuuteen liittyvät kysymykset laajennetun rauhanturvaamisen mahdollisen käyttöönottamisen suhteen huolettivat kuitenkin monia kansanedustajia. Ongelmallisena rauhanturvaamisen voimankäytön lisääntymisessä nähdään sen sekoittuminen paitsi rauhaanpakottamiseen myös vaikeus erottaa se sotilaallisesta toiminnasta, minkä katsottiin merkitsevän mahdollista tietä sotilaalliseen liittoutumiseen tai ylipäätään sekaantumista tätä tietä valtioiden välisen yhteisön valtapolitiikkaan ja näin tekevän Suomesta osallisen ja osapuolen sotilaallisissa kriiseihin. Jaakko Laakson (vas) mukaan *“tietenkin Suomessa on helpompi puolustella Yhdistyneiden kansakuntien maineella sitä, että Suomeen pitäisi rakentaa tällaiset kriisinhallintajoukot”* mutta Laakson mukaan *“kyse on ennen kaikkea WEU:n kriisinhallintakyvyn rakentamisesta osana Euroopan unionin puolustusulottuvuuden kehittämistä”* (31.10.1995). Risto Penttilän (nuorsuom) kommentti kuvaa hyvin tasapainoilua ihmisten ja valtion turvallisuuden välillä ja näin sitä, miten turvallisuuskysymyksiin suhtautuminen muuttuu tulkinnan mukaan:

“jos ajatellaan aivan periaatteiden tasolla sitä, mihin olemme lähtemässä mukaan, niin on mielestäni keskeistä alleviivata sitä, että on moraalisesti vaikea argumentoida, miksi muut valtiot joutuisivat hoitamaan sellaisia velvoitteita, joita Suomi itse ei ole valmis hoitamaan. Sen sijaan, jos argumentoidaan sotilaallisen perinteen taikka Suomen kansainvälisen roolin mukaisesti, joka on pienen valtion rooli, niitä rajoitteita, joita yhteiseen kriisinhallintatoimintaan sisältyy Suomen kohdalla, niin sitä kautta voidaan tulla hyvinkin perusteltuihin kysymyksenasetteluihin.” (31.10.1995.)

Valtion turvallisuuden turvallistamisen kautta laajennettuun kriisinhallintaan osallistuminen ja näin myös ihmisoikeuksien asema turvallisuuden viittauskohteena asettuu toisarvoiseksi ja samalla tuotetaan kuva valtiojärjestelmän valtapolitiikan väistämättömästä merkityksestä. Irina Krohnia (vihr) häkellytti se, että laajennettua rauhanturvaamista perustellaan kansainvälisellä vastuulla ja *“puhutaan, ettemme halua olla vapaamatkustajia”*, sillä *“aina kun minä katson Suomen karttaa ja katson, että me olemme EU:n rajavalta ja olemme sitoutuneet turvaamaan alueemme puolustuksen, niin tuntuu hyvin häkellyttävältä, että kukaan voisi ajatella, että Suomi millään tavalla lintsaisi edes tästä sotilaallisesta vastuusta”*. Krohnin mukaan osapuoleksi joutumisessa kriisinhallintatilanteissa *“aina on kysymys myös suurvaltapolitiittisista jännitteistä. Mielestäni pienen sitoutumattoman maan ei pidä niihin mennä mukaan.”* (1.11.1995.)

Valtion turvallisuutta painottavassa tulkinnassa laajennetusta rauhanturvaamisesta tuli

ihmisoikeuksien puolustamisen ja turvaamisen sijaan valtioiden väliseen sodan uhkaan liittyvä liittoutumiskysymys. YK:n kriisinhallinnan tapahtumisen Naton kautta katsottiin vaarantavan Suomen liittoutumattomuuden, josta Juha Korkea-oja (kesk) esitti mielipiteenään sen, että *“kysymys osallistumisesta Naton alaisena operaatioon ei ole itsestäänselvä. Säilyttääkseen uskottavuutensa liittoutumattomana maana Suomen tulee löytää järjestely, joka ei vaaranna tätä lähtökohtaa.”* (31.10.1995.) Mikko Immonen (vas) katsoi, että *“laajennetussa rauhanturvaamisessa olisimme jonkun sodan osapuolen puolella. Kuinka uskottavia olisimme perinteisinä rauhanturvaajina sen jälkeen, kun viesti Suomen osallistumisesta jonkin kriisin osapuolena kiirii maailmalle”* (1.11.1995). Kalevi Lammisen (kok) mielestä *“puhe humanitaarisen toiminnan suojaamistarpeesta on kuitenkin vain hienolta näyttävä käärepaperi, johon pyrky kansainvälisiin taistelujoukkoihin on haluttu kääriä, jotta joukkojen vastustaminen tehtäisiin täällä Koto-Suomessa mahdollisimman vaikeaksi. Kuka nyt humanitaarista toimintaa vastustaisi?”* (1.11.1995.) Ossi Korteniemen (kesk) mukaan koska *“uuden joukon tarkoituksena on juuri sotilaallisella voimalla turvata humanitaarisen avun perille meno. Jos se ei ole pelkästään itsepuolustusta, vaan nimenomaan sotilaallisen voiman näyttöä ja käyttöä, niin silloin joudutaan käyttämään voimaa muita valtioita vastaan. Se pitää silloin myös uskaltaa sanoa. Pitää puhua asioista niiden oikeilla nimillä.”* (1.11.1995.)

Valmiusjoukkoihin osallistumisen ja sitä seuraavan paineen muuttaa rauhanturvaamislakia vastaava keskustelu vuonna 2004 liittyi samalla lailla EU:n kriisinhallintaan ja sen vaatimuksiin rauhanturvalain suhteen. Euroopan unionin kriisinhallintayhteistyö on edennyt EU:n nopean toiminnan joukkojen muodostamiseen, mikä vaatii myös rauhanturvalain muuttamista. Vuonna 2004 nopean toiminnan joukot olivat vasta suunnitteluasteella, mutta periaatteen tasolla turvallisuus- ja puolustuspoliittiseen selontekoon oli kirjattu Suomen aikomus osallistua nopean toiminnan joukkoihin. Matti Vanhanen (kesk) totesi, että

“EU:n kriisinhallintaa kehitetään niin sanotun pysyvän rakenteellisen yhteistyön kautta. Käytännössä tämä tarkoittaa entistä parempia kriisinhallintavalmiuksia. EU:ssa ollaan muodostamassa myös nopean toiminnan joukkoja, jotka olisivat lähetettävissä kriisitilanteisiin nykyisiä joukkoja huomattavasti lyhyemmällä varoitusaikalla. Suomi valmistautuu osallistumaan tähän toimintaan. Haluamme tätäkin kautta kantaa vastuuta maailmanrauhasta ja vakaudesta.” (28.9.2004.)

Reijo Kallion (sd) mukaan *“vaikka puhutaankin taisteluosastoista, kyse ei ole sen sotaisemmista joukoista kuin muutkaan kriisinhallintajoukot. Toki joukot ovat hyvin*

varustettuja, mutta ennen kaikkea ne ovat nopeasti siirrettävissä operaatioalueelle suorittamaan vaativia evakuointi-, pelastus- ja humanitaarisia tehtäviä.” (20.12.2004.) Kallion mielestä joukkojen *“lähtökohtana tulee olla YK:n tai Etyjin valtuutus, mutta poikkeustapauksissa, ja tällöinkin YK:n ja kansainvälisen oikeuden periaatteita noudattaen, joukkoja on voitava lähettää myös Euroopan unionin yksimielisellä päätöksellä. Muuten voi nimittäin käydä niin, että joukkojen perusidealta eli nopealta toiminnalta putoaa pohja pois. Kriisien eskaloitumisen kannalta voi olla ratkaisevaa, että kriisiin voidaan puuttua mahdollisimman nopeasti.”* (20.12.2004.) EU:n nopean toiminnan joukot tulkittiin siis uudesta turvallisuusdiskurssista käsin valtioiden välisen yhteisön yhteistyönä ihmisten turvallisuuden suojelemisena.

Valtion turvallisuudesta lähtevä tulkinta oli kuitenkin edelleen näkyvässä myös vuonna 2004. Samoin kuin vuonna 1995 valmiusjoukkojen vaatiman laajennetun rauhanturvaamisen yhteydessä osa kansanedustajista oli huolissaan enemmän voimaakäyttävän joukkojen kriisinhallinnan vaarasta sekoittua sotatoimiin ja valtioiden välisen yhteisön valtapolitiikkaan. Mikko Kuoppa (vas) sanoi kannattavansa nykyistä perinteistä rauhanturvaamistoimintaa, mutta hänen mielestään nopean toiminnan joukkojen toiminta on *”selvästi hyökkäyksellinen ja se voi johtaa hyvinkin ongelmallisiin selkkauksiin. Mitä tapahtuu, jos nämä nopean toiminnan joukot juuttuvatkin pitkäaikaiseen sotaan? Tästähän on hyvä ja huono esimerkki USA:n hyökkäys Irakiin. Nopean toiminnan joukot menivät sinne 20.3.2003 ja ovat edelleenkin siellä mahaansa myöten kiinni.”* (28.9.2004.) Sari Essayahin (kd) mukaan

”kuitenkin jos sotilaallisen konfliktin keskelle on tarkoitus lähettää miehiä, niin on hyvin vaikea mennä väliin ilman, etteikö itse joutuisi sinne sodan osapuoleksi, ja toisaalta jos Suomi tällaisessa päivystysjärjestelmässä on mukana, niin tekee poliittisesti hyvin vaikeaksi vetäytyä siitä päivystysjärjestelmästä, vaikka joutuisimme sellaiseen konfliktiin, joka ei millään tavalla ole Suomen etujen valvomista. Voiko Suomi pahimmillaan joutua kenties sodan osapuoleksi tällä tavalla päivystysluonteisesti rauhanturvatehtäviä hoitaessaan [...]” (20.12.2004.)

Matti Vanhanen (kesk) vastasi Essayahille, että *“se, että olemme päivystysvuorossa nopean toiminnan joukoissa ei tarkoita sitä, että vastoin meidän päätöstämme sinne lähdetäisiin. EU:ssa edellytetään kaikkien 25 jäsenmaan yksimielistä päätöstä, jos operaatioon ryhdytään.”* (20.12.2004.) Erkki Tuomiojan (sd) mielestä *“ylipäänsä se sellainen kummallinen pelko, joka liittyy nyt niin sanotun nopean toiminnan joukkoihin, on mielestäni täysin aiheeton. Kysymys on nimenomaan toiminnan nopeudesta, siitä että*

pystyttäisiin silloin, kun jossain on esimerkiksi kansanmurha meneillään, pääsemään nopeasti liikkeelle sen estämiseksi.” (28.9.2004.) EU:n nopean toiminnan joukkoja koskeva keskustelu ilmentää hyvin valtion ja ihmisten turvallisuuden asettamista vastakkain, jossa valtion turvallistamisen myötä ihmisten turvallistaminen muodostuu epäilyttäväksi.

4.5.2 Jalkaväkimiinat valtion ja ihmisten turvallisuudessa

Vuonna 2004 valtion ja ihmisten turvallisuusdiskurssit törmäsivät jalkaväkimiinat kieltävän Ottawan sopimuksen liittymisaikataulusta keskusteltaessa. Miinojen nousemisen merkittävyyttä turvallisuuspoliittisen keskustelun kohteeksi korostaa se, että päätös jalkaväkimiinoista luopumisesta oli tehty jo vuonna 1997 ja periaatteessa käytännössä kysymys oli puhtaasti aikataulullinen; tulisiko sopimukseen liittyä vuonna 2001 tehdyn päätöksen mukaisesti vuonna 2006 vai myöhemmin. Loppujen lopuksi Ottawan sopimukseen päätettiin liittyä vuonna 2012 ja miinoista luopua vuonna 2016. Jalkaväkimiinat kieltävää Ottawan sopimusta voisi luonnehtia valtioiden välisen yhteisön ja ihmisten välisen yhteisön vuorovaikutuksen tiivistymisen ilmentymäksi, sillä valtiot ovat jalkaväkimiinoiden siviileille erityisesti kehitysmaissa aiheuttamien kärsimyksien eli ihmisten turvallisuuden turvallistamisen vuoksi katsoneet aiheelliseksi luopua valtioiden turvallisuuden takaamisen yhdestä aseellisesta välineestä.

Ottawan sopimukseen liittymistä tarkasteltiin usean kansanedustajan puheenvuorossa ihmisten turvallisuutta painottavan uuden turvallisuusdiskurssin näkökulmasta. Minna Sirnö (vas) kritisoi haluttomuutta liittyä Ottawan sopimukseen sanomalla, että

“miinakieltoon liittymättömyydellämme jarrutamme tärkeän kansainvälisen sopimuksen maailmanlaajuisesti saattamista ja osoitamme, että olemme valmiita sitoutumaan kansainvälisiin sääntöihin vain silloin, kun uhraukset eivät ole meille itsellemme liian suuria, eli juuri sellaiseen kansainvälisten sopimusten omaa etua tavoittelevaan tulkintaan, josta kärkkäästi arvostelemme muita maita vaikkapa EU:n maatalouspolitiikasta puhuessamme.” (20.12.2004.)

Suvi – Anne Siimes (vas) korosti sitä, että *”myös me olemme vastuussa siitä, mitä ihmisille muualla maailmassa tapahtuu. Ei ole vain niin, että meidän puolustuksemme ulkolinja on jossain kaukana rajojemme ulkopuolella, vaan meille kuuluu myös niiden ihmisten kohtalo, jotka turhaan kuolevat sotien ja konfliktien jäljiltä maassa oleviin miinoihin.”* (20.12.2004.) Ilkka Taipale (sd) sanoi olevansa huolestunut siitä, että *”kaikki, melkein kaikki ihmiset ovat vihoissa, ovat käärmeissään siitä, että rauhanliike on saanut*

jotakin aikaan – miinakiellon. Kansainvälinen yhteisö, kansat, ovat päättäneet Ottawan sopimuksesta ohi valtioiden päätöksenteon. Valtiot on ikään kuin pakotettu sopimukseen, mitä pahaa siinä on? Sehän on meidän toiveemme.” (29.9.2004.) Ihmisten turvallistaminen ylittää siis valtion aseman turvallisuuden viittauskohteena ja näin ihmisten turvallisuuden edistämiseksi valtion sotilaalliseen turvallisuuteen puututaan.

Valtion turvallisuutta painottavaa diskurssia toistettiin hyvin paljon ja erityisesti ylipäätään jalkaväkimiinoista luopumisen mielekkyyttä epäiltiin. Ben Zyskowitzin (kok) mukaan *“jalkaväkimiinat ovat olemassa kansallisen turvallisuutemme vahvistamiseksi ja rauhan oloissa lukkojen takana eikä niihin kriisitilanteissakaan astu muut kuin viholliset sotilaat”* (28.9.2004). Pekka Vilkunan (kesk) mielestä miinakysymyksessä on *“liikaa hygieenisyyttä [ja] ollaan paavillisempia kuin paavi itse”* sillä miinat eivät vaaranna ketään, kun ne ovat varastossa (28.9.2004). Juhani Sjöblom (kok) luonnehti Suomen *“sotkemisen”* siihen, että kehitysmaissa kylvetään tarkoituksellisesti miinoja viljapelloille nälänhädän aikaansaamiseksi *“edustaa toissijaisuutta, yleistä maailmanparantamista”* (29.9.2004). Myös Esa Lahtela (sd) piti *“kaukaa haettuna”*, että Suomessa pitää hävittää miinat sillä perusteella, että kehitysmaissa käytetään holtittomasti miinoja (20.12.2004). Lauri Oinonen (kesk) sanoi ymmärtävänsä *“ne humanitaariset ajatukset, joita syntyy nähtäessä miinan silpomia raajoja tai raajojen puuttumista”* mutta korosti, etteivät ne ole suomalaisten miinojen aiheuttamia (28.9.2004). Jalkaväkimiinat nähtiin siis valtiollisuuden kautta Suomen sotilaallisen turvallisuuden kysymyksenä, mikä on erillään globaalista ihmisten turvallisuuteen vaikuttavasta ongelmasta.

Ottawan sopimukseen liittymisen kiireellisyyttä perusteltiin paljon Suomen kansainvälisen maineen vaarantumisen perusteella ja erityisesti presidentti Tarja Halonen puhui julkisuudessa sopimukseen liittymisen puolesta tämän argumentin nojalla. Kalevi Lamminen (kok) arvosteli siviilien kärsimyksien esille nostamista jalkaväkimiinojen kieltämisen syynä siten, että

“jostain syystä armeijamme ylipäällikkö ja osa hallitusta on tämän asian yhteydessä aktiivisesti ja tahallisesti unohtanut suomalaisen tavan säilyttää ja käyttää miinoja. Suomalainen miina ei aiheuta eikä tule aiheuttamaan vaaraa kenellekään muulle kuin maahamme hyökkävälle viholliselle. Lisäksi puolustuksemme keskeinen periaate on ollut pitäytyminen nimenomaan puolustamisessa, ja miinaa voisi hyvällä syyllä kutsua maailman puolustukselliseksi aseeksi. Sillä ei voi hyökätä ja se toimii vasta silloin, kun siihen on aihetta.” (28.9.2004.)

Valtio esitettiin jalkaväkimiinoja koskevassa keskustelussa voimakkaasti turvallisuuden viittauskohteena, joka on ensisijaista päätettäessä turvallisuuspolitiikasta. Ahti Vielman (kok) mielestä jos vastakkain ovat *“maamme imago ja turvallisuus meidän tulee ottaa vastuu turvallisuudestamme ensisijaiseksi, sillä kukaan ei kysele imagomme perään tilanteessa, jossa rajamme ovat vaarassa”* (20.12.2004). Jan Vapaavuori (kok) mukaan se, että miinakiellosta on tullut erilaisten *“maailmanparantajien lempilapsi ja uskonkappaletta muistuttava päänäpintymä, ei ole riittävä peruste sellaisiin hätiköityihin linjauksiin, jotka todennäköisesti ennemmin heikentävät kuin parantavat ulkovaltojen kunnioitusta maattamme kohtaan”* (29.9.2004). Vanhan turvallisuusdiskurssin mukainen tulkinta valtion sotilaallisen turvallisuuden ensisijaisuudesta sekä valtioiden välisen sodan mahdollisuudesta asettui jälleen ihmisten turvallisuuden edelle. Valtion turvallistaminen kautta pyrittiin argumentoimaan sen puolesta, että sitä ei ole syytä sekoittaa ihmisten turvallisuuteen. Erityisen merkittävä valtiollisen ajattelun osoitus jalkaväkimiinoihin liittyvä keskustelu on siksi, että niin hallitus – kuin oppositiopuolueiden edustajat tulkitsivat jalkaväkimiinakysymystä valtion sotilaallisen turvallisuuden kautta.

Keskeinen keino, jolla jalkaväkimiinojen puolesta argumentoitiin tapahtui vetoamalla talvisotaan, jolloin jalkaväkimiinoilla oli tärkeä rooli sodassa Venäjää vastaan. Talvisotaan vetoaminen on Suomen poliittisessa kulttuurissa hyvä politikoimisen väline, sillä talvisodassa Suomi puolusti kansallista turvallisuuttaan valtioiden välisessä sodassa Venäjää vastaan ja talvisotaa yleisesti pidetään tapahtumana, jolloin Suomi puolusti ja säilytti itsenäisyytensä. Näin talvisotaan vetoamisen avulla poliitikko luo argumentin, jota vastustava toisin sanoen haluaa asettaa Suomen turvallisuuden vaaraan. Esko Ahosen (kesk) mukaan monen sopimukseen liittyneen maan *“maantieteellinen asema on vaikuttanut suhtautumiseen ja silloin on helppo vastustaa miinoja, jos niillä ei ole merkitystä oman maan puolustamisen kannalta”* (28.9.2004). Raimo Vistbacka (ps) piti liittymistä Ottawan sopimukseen harkitsemattomana, *“koska suuri naapurimme Venäjä omistaa suuren määrän maamiinoja ja niitä on varastoitu lähelle rajojamme eikä kyseinen maa ole tiettävästi ilmoittanut aikeistaan liittyä maamiinat kieltävään sopimukseen.”* (20.12.2004.) Pekka Kuosmasen (kok) mielestä *“kun meillä on 1 350 kilometriä itärajaa, niin meidän asejärjestelmämme tarvitsevat ehdottomasti sen, että meillä jalkaväkimiinat*

ovat vielä varastossa. Niitä käytetään ainoastaan maan turvallisuuden kannalta silloin, jos tähän maahan hyökätään ulkopuolelta.” (29.9.2004.)

Valtion turvallisuuteen nojaavassa diskurssissa jalkaväkimiinojen säilyttämisen puolesta argumentointiin myös valtioiden välisen yhteisön valtapoliittisen rakenteen kautta. Seppo Lahtelan (kesk) mielestä niin kauan kuin miinasopimuksesta puuttuu *“keskeiset suuret valtiot, ei Suomella ole mitään hätää tämän asian kanssa”* (20.12.2004). Esa Lahtelan (sd) luonnehdinnan mukaan miinasopimuksessa ollaan *“höynäytetty isoa osaa maailmaa [koska] pienemmät valtiot ovat lähteneet mukaan, mutta isommat eivät”* (28.9.2004). Arto Satonen (kok) ihmetteli ylipäätään miksi meidän on *“kansainvälisen maineemme nimissä välttämätöntä uhrata 300 miljoonaa euroa [arvioitu kustannus korvaavien järjestelmien hankkimisesta] kun ei Yhdysvaltoja ja Venäjääkään niiden kansainvälinen maine huoleta, kun ne eivät ole Ottawan sopimukseen liittyneet”* (20.12.2004). Esa Lahtela (sd) mukaan miinasopimuksessa *“ovat lähteneet monet pienemmät valtiot mukaan, mutta isommat eivät ole lähteneet tähän mukaan, koska loppujen lopuksi ei tällä mitään asevarustelua hiljennetä [...]. Kyllä tämä on höynäytys.”* (28.9.2004.) Ottawan sopimuksen luonne vanhan turvallisuusdiskurssin mukaisessa tulkinnassa muodostuikin suurvaltojen etuja edistäväksi toimeksi ja näin siis jälleen rakennettiin näkemys valtion sotilaallisen turvallisuuden ajamisesta luonteeltaan anarkisessa järjestelmässä.

Valtioiden välisen yhteisön luonnetta ja arvoja koskevan keskustelun tarkastelu osoittaa turvallisuuspoliittisen keskustelun diskursiivisen luonteen. Suomen turvallisuuspoliittinen ympäristö tulkitaan lähtökohtaisesti valtioiden välisen yhteisön yhteistyön näkökulmasta ja erityisesti ihmisten turvallisuutta koskevista turvallisuuskysymyksistä käsin, mutta valtion ja turvallisuuden yhdistäminen synnyttää vanhan turvallisuusdiskurssin mukaisen tulkinnan, joka puolestaan asettaa ihmisten turvallisuuden toissijaiseksi valtion turvallisuudelle.

5 EUROOPAN UNIONI TURVALLISUUSPOLIITTISENA YHTEISÖNÄ

Euroopan unionin jäsenenä Suomen harjoittamaan politiikkaan kokonaisvaltaisesti vaikuttaa EU:n tasolla tapahtuva ylikansallinen päätöksenteko ja tässä luvussa tarkastelenkin sitä, millä tavalla Euroopan unioni poliittisen yhteisön muotona näkyy turvallisuuspoliittisessa keskustelussa. Euroopan yhdentymiskehityksellä on ollut aina turvallisuuspoliittiset piirteensä, sillä ylipäätään taloudelliseen ja poliittiseen integraatioon ryhdyttiin toisen maailmansodan jälkeen, jotta Euroopassa ei enää syntyisi sotaa erityisesti toisen maailmansodan vastapuolien Saksan ja Ranskan välille⁹⁹. Turvallisuuden maailmanpoliittisen korostuneisuuden päättyminen kylmän sodan loppuessa 1990-luvun alussa myötävaikutti osittain siihen, että Euroopan yhdentyminen otti askeleen yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan tiellä Maastrichtin sopimuksen myötä vuonna 1992¹⁰⁰.

Euroopan unionin yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka (YUTP) astui voimaan vuonna 1993 ja sitä on kehitetty eteenpäin Amsterdamin (1999) ja Nizzan (2003) sopimuksissa¹⁰¹. Maastrichtin sopimuksessa Euroopan turvallisuus – ja puolustuspolitiikka (ETPP) määriteltiin osaksi unionin yhteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. EU:n perussopimuksessa yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan määrittämään käsittävän kaikki unionin turvallisuuteen liittyvät kysymykset, mukaan lukien asteittain määriteltävä yhteinen puolustuspolitiikka. Ulkoasiainministeriön mukaan käytännössä Euroopan turvallisuus – ja puolustuspolitiikalla tarkoitetaan unionin valmiuksia toteuttaa kriisinhallintaa sotilaallisen kriisinhallinnan ja siviilikriisinhallinnan keinoin.¹⁰² Vanhan ja uuden turvallisuusdiskurssin välinen kamppailu näkyy siinä, mikä politiikka turvallisuuspolitiikan kumppaniksi asetetaan; puolustus – vai ulkopoliitiikka. Puolustuspolitiikan yhteydessä turvallisuuspolitiikka saa valtion sotilaallista turvallisuutta korostavan luonteen kun taas ulkopoliitiikan käyttäminen sen yhteydessä vastaa taas uuden turvallisuusdiskurssin mukaista turvallisuuden keskinäisriippuvaista luonnetta.

⁹⁹ esim. Hjerpe 1993, 45-46

¹⁰⁰ Buzan & Wæver 2003, 11-12

¹⁰¹ Ulkoasiainministeriö

¹⁰² Ulkoasiainministeriö

5.1 EU ALUEELLISENA TURVALLISUUSKOMPLEKSINA

Turvallisuudella on ollut aina valtiojärjestelmässä alueellinen luonteensa. Kansainvälisen järjestelmän muuttuessa globaalisti järjestelmäksi, jossa valtiot ovat keskeisiä toimijoita Barry Buzanin ja Ole Wæverin (2003, 14) mukaan globaalien tason sisälle muodostuu alueellisia turvallisuusala-järjestelmiä (*regional security subsystems*), koska mitä lähempänä valtiot toisiaan sijaitsevat, sitä tärkeämmäksi ne kokevat toisensa oman turvallisuutensa suhteen. Mikko Elon (sd) kommentti kuvaa hyvin tätä turvallisuusdynamikkaa: *“kyllähän tosiasia on se, että Suomen turvallisuuden kannalta Euroopan asiat ovat meille varmasti kaikkein tärkeimmät. Paasikiven vanha viisaus siitä, että me haemme ystävät läheltä ja viholliset kaukaa, tulee aina pätemään Suomen geopoliittisessa tilanteessa.”* (1.11.1995.)

Euroopan unioni edustaa Buzanin ja Wæverin mukaan globaalisti tarkasteltuna ainutlaatuista alueellista turvallisuuskompleksia, jossa valtiot ovat muodostaneet alueellisen poliittisen yhteisön, joka kykenee erottamaan itsensä ympäröivistä turvallisuusalueista. Turvallisuusalueiden konstruointi tapahtuu sosiaalisesti ja tästä syystä riippuen siitä kuka turvallistaa ja kenet, alue voidaan aina tuottaa uudelleen tai muuttaa poistamalla tai lisäämällä siihen valtioita.¹⁰³ Turvallisuusalueiden sosiaalisesta konstruoinnista hyvä esimerkki on viime vuosien aikana käyty debatti Turkin mahdollisesta EU-jäsenyydestä. Kysymys siitä, onko Turkki Eurooppaa vai ei on täysin kiinni geopoliittisesta konstruoinnista; Turkin EU-jäsenyyden myötä siitä tulee osa Euroopan unionin muodostamaa turvallisuuskompleksia.

Euroopan unionin ainutlaatuisuus turvallisuuskompleksina perustuu unionin instituutioihin, jotka voivat toimia omissa nimissään ja luoda kaikkia jäsenvaltioita yhteisesti koskevaa politiikkaa ja lainsäädäntöä¹⁰⁴ ja päätöksenteon siirtyessä yhä enemmän valtiotasolta ylikansalliselle tasolle tämä on omiaan myös voimistamaan myös turvallisuusriippuvaisuuden määrää EU:n muodostaman kompleksin sisällä ja vastavuoroisesti heikentämään unionin ja sen ulkopuolisten alueiden välistä turvallisuusriippuvaisuutta¹⁰⁵. EU:n turvallisuusriippuvaisuuden voimakkuutta ilmentää hyvin yleinen näkemys sen luonteesta turvallisuusyhteisönä, mikä tarkoittaa sitä, etteivät

¹⁰³ Buzan & Wæver 2003, 47-48

¹⁰⁴ Buzan & Wæver 2003, 58

jäsenvaltiot koe toisiaan uhkana eivätkä näin varaudu sotilaalliseen tai poliittiseen hyökkäykseen muiden taholta¹⁰⁶. EU-jäsenmaiden keskinäisen turvallisuusriippuvaisuuden myötä unionin rajojen ulkopuoli alkaa näyttäytyä alueellisten turvallisuusjärjestelmien logiikan mukaan tahona, joka uhkaa unionin turvallisuutta.

5.2 EUROOPAN UNIONI TURVALLISUUSYHTEISÖNÄ...

Euroopan unionin luonne turvallisuusyhteisönä sai konkreettisen sopimukseen kirjoitetun vahvistuksen Maastrichtin sopimuksen myötä, jossa yhteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa koskevassa 11. artiklassa sanotaan että ”jäsenvaltiot tukevat aktiivisesti ja varauksettomasti unionin ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa uskollisuuden ja keskinäisen yhteisvastuullisen hengessä. Jäsenvaltiot toimivat yhdessä lujittaakseen keskinäistä poliittista yhteisvastuullisuuttaan”¹⁰⁷. Keskinäisen poliittinen yhteisvastuullisuus turvallisuuspolitiikan alalla luo kuvan unionista turvallisuusyhteisönä, joka ei vain ole luopunut muiden jäsenmaiden kokemisesta sotilaallisena uhkana vaan on muodostanut periaatteiltaan sotilasliitoille tyypilliseen kollektiiviseen turvallisuuteen nojaavan yhteisön.

EU – jäsenyyden alusta lähtien unionilla on katsottu olevan turvallisuuspoliittista merkitystä Suomen turvallisuudelle. Jukka Tarkka (nuorsuom) sanoi puhuessaan Nato-jäsenyyden mahdollisista huonoista puolista että ”*ei ole ilman muuta varmaa, että näin kiristyneen kansainvälisen jännityksen oloissa Nato-jäsenyys olisi Suomen kannalta paras vaihtoehto. Suomen turvallisuutta palvelisi silloin ehkä hyvinkin EU-jäsenyydestä syntyvä ”älä töni mun kaveria” –vaikutus yhdistettynä Yhdysvaltain ilmaisematta jäävään, mutta kaikkien tietämään sotilaalliseen tarpeeseen säilyttää Suomi koskemattomana.*” (6.6.1995.) EU:n luonne turvallisuusyhteisönä merkitsee juuri sitä; yhteisöön kuuluminen antaa Suomen valtiolle turvallisuutta perinteisessä valtion sotilaallista turvallisuutta korostavassa merkityksessä. Sulo Aittoniemen (kesk) mukaan

”siitä huolimatta, että Suomi ei menisikään Naton jäseneksi, se on hyvin tärkeää Euroopan unionille. Näin on perusteltua syytä olettaa, kun se on Euroopan unionin jäsen, Weu:n tarkkailijajäsen, mukana hyvin paljolti eurooppalaisessa toiminnassa ja kun sen geopoliittinen asema [...] on sellainen kuin on. Vaikka me emme olisi Naton jäsen ja

¹⁰⁵ Buzan & Wæver 2004, 3-4

¹⁰⁶ esim. Buzan 1991, 218

¹⁰⁷ Europa, Euroopan unionin portaali

Suomi joutuisi esimerkiksi Venäjän taholta hyökkäyksen kohteeksi, minä uskon, että Euroopan unionin jäsenmaiden hermot eivät kestäisi olla puolustamatta Suomea. Suomen raja on niin pitkä, niin avoin kohta Euroopan unionille. On aivan todennäköistä, että näillä jo olemassa olevilla sitoumuksilla me saisimme ne turvallisuustakuut, mitä me odotamme.” (6.6.1995.)

Euroopan unionin muodostamaan turvallisuusyhteisöön kuulumisen merkitsee sitä, että aiemmin turvallisuuspoliittisesti omavaraisesti elänyt Suomi siirtyi uuteen tilanteeseen, jossa myös Suomi EU:n jäsenenä oli vastuussa myös muiden jäsenmaiden turvallisuudesta.

Paavo Lipponen (sd) tunnusti Maastrichtin sopimuksen velvoittavuuden sanoessaan että

“jos aseellisia yhteenottoja esiintyy tai sellaiset uhkaavat, tarvitaan yhteistoimintaa myös rauhanturvaamisessa, kriisienhallinnan sotilaallisessa yhteistyössä. Se on Suomen kansallisten elintärkeiden etujen mukaista yhteistoimintaa. Mikään ei Suomea pakota tällaiseen yhteistoimintaan. Kuitenkin Suomelta voidaan kohtuudella myös odottaa omaa panosta kriisien sotilaalliseen hallintaan Euroopan unionin jäsenenä, ja edellisen hallituksen aikana hyväksytyin Maastrichtin sopimuksen osapuolena Suomella on moraalinen velvollisuus osallistua unionin solidaarisuuteen myös näissä asioissa. Vastapainoksi me voimme paremmin perustein saada unionin tukea, jos joudumme itse uhan alle. Suomen turvallisuus unionin jäsenenä ja eurooppalaisena maana ei ole yksipuolinen eikä vain yhdensuuntainen asia.” (31.10.1995.)

Merkittävä ero EU:n turvallisuuspoliittisen merkityksen käsitteellisessä määrittämisessä eri vuosien välillä on siinä, että vuonna 1995 kukaan edustaja ei tulkinnut Suomen olevan osa EU:n muodostamaa turvallisuusyhteisöä, vaikka unionilla katsottiin olevan turvallisuuspoliittista merkitystä. Ainoastaan Matti Puhakka (sd) mainitsi 6.6.1995 *“eurooppalaisen turvallisuusyhteisön”* puhuessaan Euroopan ja Yhdysvaltojen yhteenkuuluvuudesta. Tämän lisäksi vuonna 1995 korostettiin EU:n rinnalla enemmän myös muita eurooppalaisia alueellisia turvallisuusorganisaatioita yhteistyötahoina, joiden kautta Suomen turvallisuutta alueellisella tasolla pyritään edistämään. Paavo Lipponen (sd) sanoi Suomen olevan *”mukana lähialueyhteistyössä, osallistumme Euroopan unionin yhteiseen politiikkaan ja toimintaan ja vahvistamme Euroopan turvallisuus – ja yhteistyöjärjestöä arvoyhteisönä ja turvallisuuspoliittisena välineenä. Euroopan neuvoston jäsenenä tuemme demokratian vakiintumista, edistämme ihmisoikeuksien kunnioitusta ja niitä koskevien velvoitteiden valvontaa.”* (6.6.1995.) Satu Hassin (vihr) mukaan *”nyt olisi oikea aika Suomen pohtia todellinen sisältö ja tavoitteenasettelu jäsenyydelleen ja omalle aloitteelliselle roolilleen niin EU:ssa kuin muissakin turvallisuuden kannalta merkittävässä järjestöissä, kuten Euroopan neuvostossa, Etyjissä ja YK:ssa.”* (6.6.1995.) Toimi Kankaanniemen (skl) mielestä on *”erittäin tärkeää huomata, että Etyj ei jaa Eurooppaa*

kahtia. Venäjä on siinä mukana ja osallistuu keskusteluun ja päätöksentekoon. Etyj on tärkeä ja arvokas foorumi. Nimensä mukaisesti siinä tärkeimpänä tekijänä on yhteistyö. Myöskään Euroopan neuvosto ei jaa Eurooppaa, vaikka kaikki Euroopan maat eivät siihen vielä kuulukaan.” (6.6.1995.) Osaltaan tätä laajemman alueellisen turvallisuusyhteisön korostamista voisi selittää tuoreessa muistissa ollut vahvasti Euroopan poliittiseen tilanteeseen vaikuttanut kylmän sodan aikainen kahtiajakautunut maailma, jonka uudelleen muodostumiseen laajan yhteistyön korostamisella pyrittiin.

Vuonna 2004 Suomen katsottiin hyvin selkeästi olevan osa EU:ta myös turvallisuusyhteisön merkityksessä poliittisen ja taloudellisen yhteisön ohella. Liisa Jaakonsaari (sd) mukaan Euroopan unioni on *“Suomelle tärkein turvallisuus- ja puolustuspoliittinen viitekehys. Olemme liittoutuneet Euroopan unionin turvallisuusyhteisöön. Tämän suomalaiset oivalsivat jo kansanäänestyksessä vuonna 1994.”* (28.9.2004.) Matti Vanhanen (kesk) totesi että *“pidämme hyvin tärkeänä, että EU:ta kehitetään määrätietoisesti vahvana turvallisuusyhteisönä, joka pystyy vaikuttamaan Suomeen ja suomalaisten turvallisuuteen vaikuttaviin ongelmiin: terrorismiin, joukkotuhohuoneisiin, ympäristöongelmiin, maanosamme ja sen lähialueiden epävakauteen, globaaleihin ongelmiin.”* (20.12.2004.) Tämä muutos kertoo mielestäni siitä, että suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa sitoutuminen Euroopan unioniin turvallisuuspoliittisessa merkityksessä on kasvanut merkittävästi. EU –jäsenyyden alkuun nähden vuonna 2004 puolestaan eräänlainen yleiseurooppalainen sitoutuminen on tarkentunut ennen kaikkea sitoutumiseksi Euroopan unioniin ja luonteeltaan muuttunut enemmän *community* –yhteisön kaltaiseksi tulkinnaksi EU:n merkityksestä Suomelle.

5.3 ...MUTTEI SOTILASLIITTONA

Uuden turvallisuusdiskurssin mukainen tulkinta Euroopan unionin turvallisuuspoliittisesta merkityksestä korosti valtioiden välisen yhteisön sitoutumista toisiinsa ja turvallisuuden keskinäisriippuvaisuuden huomioimista. EU:n yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehittäminen ja yhteisen puolustuksen muodostamisen mahdollisuus synnyttää kuitenkin vanhan turvallisuusdiskurssin kautta tulkittuna kysymyksen unionin yhä enemmän sotilasliittoa muistuttavasta luonteesta.

Molempina vuosina EU:n sotilasliiton kaltaisten piirteiden purettiin ennen kaikkea korostamalla unionin luonnetta poliittisena yhteisönä ja tällä tavoin vastakkaisena sotilasliitto Natolle. Näin EU:n turvallisuuspoliittista merkitystä erityisesti perinteisen valtion sotilaallisen turvallisuuden kannalta yritettiin lieventää. Timo Ihamäen (kok) mukaan

”EU:han ei ole sotilasliitto, vaan poliittinen yhteisö, joka nojaa yhteiseen eurooppalaiseen arvoihin. EU-jäsenyys ei näin ollen tarjoa sinänsä sotilaallisia turvatakuita, mutta se kylläkin estää Suomen kohtalosta päättämisen yli meidän suomalaisten päiden ilman että voimme päätöksiin lainkaan vaikuttaa, kuten historiassa on monta kertaa tapahtunut. EU-jäsenyys parantaa Suomen turvallisuutta, koska EU:lla on selkeä intressi pitää huolta kaikista jäsenmaistaan. EU-jäsenyydellä on jo ennalta ehkäisevä merkitys.” (6.6.1995.)

Valtion sotilaallista turvallisuutta korostava vanha turvallisuusdiskurssi ilmeni vahvasti politiikkojen tavassa korostaa sitä, ettei EU:lla ole vaikutusta valtion sotilaallisen turvallisuuden kannalta. Toimi Kankaanniemi (skl) totesi, että *”EU-jäsenyys ei anna Suomelle minkäänlaisia reaalisia turvallisuustakuita, eikä niitä edes haluttu hakea jäsenyyden kautta. Jos turvallisuustakuita haluttaisiin, tulisi Suomen liittyä täysjäseneksi Weu:hun ja Natoon.”* (6.6.1995.) Bjarne Kalliksen (skl) katsoi että *”EU-ratkaisun myötä teimme itse ensimmäistä kertaa historiamme aikana linjaratkaisun. Vaikka se ei ole turvallisuuspoliittinen ratkaisu, on se kuitenkin tosiasiallisesti liittänyt maamme osaksi Länsi –Eurooppaa kaikkine liittoutumineen.”* (31.10.1995.) Anneli Tainan (kok) mukaan *”EU-jäsenyys ei merkitse sotilaallista liittoutumista. Weu:n jäsenyys merkitsisi käytännössä Nato-jäsenyyttä. Siksi Suomi ei ole hakeutunut Weu:n jäseneksi. Olemme siis sotilaallisesti liittoutumaton maa [---].”* (31.10.1995.) Euroopan unionin turvallisuuspoliittisesta merkityksestä oltiin eri mieltä riippuen siitä, mistä näkökulmasta unionia tarkasteltiin. EU – jäsenyydellä katsottiin olevan poliittisesti turvallisuuspoliittista merkitystä – liittyminen poliittiseen yhteisöön toi myös turvallisuutta Suomen valtiolle – mutta tämä turvallisuuspoliittinen merkitys haluttiin nimenomaisesti määritellä jonain muuna kuin sotilaallisen turvallisuuden merkityksessä.

5.3.1 Liittoutuneisuuden sotilaallinen ja poliittinen määritelmä

Vuonna 2004 käytiin samanlaista keskustelua kuin EU-jäsenyyden alussa unionin turvallisuuspoliittisen luonteen määrittämisestä. Tulkinta EU:sta turvallisuusyhteisönä sotilasliiton sijaan tulee haastetuksi unionin integraation edetessä yhteisen ulko- ja

turvallisuuspolitiikan alalla. Unionin uuteen perustuslakiin suunnitellut lausekkeet jäsenmaiden yhteisvastuullisuudesta ja niiden toteuttamisesta käytännössä myös sotilaallisesti siirtää unionin turvallisuuspoliittisen luonteen tulkintarepertuaariin yhä enemmän sotilasliitolle ominaisia piirteitä, mikä aiheuttaa jälleen käsitteellistä rajanvetoa niin turvallisuusyhteisön ja sotilasliiton kuin liittoutumattomuuden ja liittoutuneisuuden välillä.

Euroopan unioniin liittymisen jälkeen unionin yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on edennyt niin pitkälle, että uuteen perustuslakiin on kirjattu useita artikloja, joilla on merkitystä EU:n turvallisuuspoliittiselle luonteelle. Euroopan unionin uuteen perustuslakiin sisältyy keskeisenä uutena ulko- ja turvallisuuspolitiikan välineenä yhteisvastuulauseke eli niin sanottu solidaarisuuslauseke, jonka mukaan

*”Unioni ja sen jäsenvaltiot toimivat yhdessä yhteisvastuun hengessä, jos jäsenvaltio joutuu terrori-iskun taikka luonnonmullistuksen tai ihmisen aiheuttaman suuronnettomuuden kohteeksi. Unioni ottaa käyttöönsä kaikki käytettävissään olevat välineet, mukaan lukien jäsenvaltioiden sen käyttöön asettamat sotilaalliset voimavarat; torjuakseen terrorismin uhan jäsenvaltioiden alueella; suojellakseen demokraattisia instituutioita ja siviiliväestöä mahdolliselta terrori-iskulta; antaakseen apua jäsenvaltiolle tämän alueella ja tämän poliittisten elinten pyynnöstä terrori-iskun tapahtuessa ja antaakseen apua jäsenvaltiolle tämän alueella ja tämän poliittisten elinten pyynnöstä luonnonmullistuksen tai ihmisen aiheuttaman suuronnettomuuden tapahtuessa.”*¹⁰⁸

Yhteisvastuulausekkeen merkitys on siinä, että ensimmäistä kertaa EU oikeutetaan käyttämään sotilaallisia kriisinhallintavälineitään myös omalla alueellaan, mutta kuitenkin vain mainittujen ei - valtiollisten uhkakuvien varalta. Sotilaallisen toiminnan hyväksyminen EU:n sisällä lisää entisestään sen samanlaisuutta sotilasliiton kanssa, mutta sulkemalla ulos ei -valtiolliset, perinteisen valtiollisen sotilaallisen turvallisuuden alueelle sijoittuvat uhkat poistetaan turvallisuusyhteisön sotilasliittoistuminen. Uuden perustuslain hyväksymisen keskeneräisyydestä huolimatta yhteisvastuulauseke oli jo vuoden 2004 turvallisuuspoliittisen keskustelun aikaan käytännössä voimassa, sillä Eurooppa -neuvosto sitoutui vuoden 2004 maaliskuussa siihen poliittisesti, vaikkei se ollut astunut voimaan oikeudellisesti velvoittavana.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Europa, Euroopan unionin portaali

¹⁰⁹ Tiilikainen 2004, 54

Yhteisvastuulausekkeen lisäksi perustuslailliseen sopimukseen sisältyy jäsenmaiden keskinäistä puolustusyhteistyötä nimenomaan yhteisen sotilaallisen puolustuksen muodossa syventävä hanke. Perustuslakiin kirjoitetun turvatakuulausekkeen (art. I-41,7) mukaan

*”Jos jäsenvaltio joutuu alueeseensa kohdistuvan aseellisen hyökkäyksen kohteeksi, muilla jäsenvaltioilla on velvollisuus antaa sille apua kaikin käytettävissään olevin keinoin Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan 51 artiklan mukaisesti. Tämä ei vaikuta tiettyjen jäsenvaltioiden turvallisuus- ja puolustuspolitiikan erityisluonteeseen. Tämän alan sitoumusten ja yhteistyön on oltava Pohjois-Atlantin liiton puitteissa tehtyjen sitoumusten mukaisia, ja Pohjois-Atlantin liitto on jäsenenään oleville valtioille edelleen niiden puolustuksen perusta ja sitä toteuttava elin.”*¹¹⁰

Turvatakuulauseke sisältää siis puolustusliitolle tyypillisten turvatakuiden tuomisen ensimmäistä kertaa unionin perussopimukseen, jotka sitovat kaikkia unionin jäsenmaita perustuslaillisen sopimuksen astuessa voimaan¹¹¹. Turvatakuiden muotoilu vastaa lähes sanatarkasti vanhan länsieurooppalaisen sotilasliiton, Länsi-Euroopan Unionin (WEU), peruskirjaan sisältyvän turvatakuulausekkeen sanamuotoa. Teija Tiilikainen (2004) pitää kuitenkin turvatakuulausekkeen merkitystä enemmän poliittisena kuin sotilaallisena sen vuoksi, että unionilta puuttuvat toistaiseksi sellainen yhteinen sotilaallinen järjestelmä, joka mahdollistaisi lausekkeen täytäntöönpanon jonkin jäsenmaan joutuessa sotilaallisen hyökkäyksen kohteeksi. Hänen mukaansa turvatakuiden yhteyteen sisältyvät viittaukset yhtä hyvin Naton merkitykseen kuin joidenkin maiden liittoutumattomuuteen kertovat siitä, ettei unionin sotilaallinen järjestelmä ole turvatakuulausekkeen sotilaallisen merkityksen tasolla.¹¹²

Turvatakuut kuitenkin selkeyttävät integraation turvallisuuspoliittista merkitystä siten, että sopimukseen on kirjoitettu velvoitteen muotoon jo käytännössä integraation keskinäisriippuvuuden luoma asiantila. Yksikään EU:n jäsenmaa ei käytännössä voi olla riippumaton muihin jäsenmaihiin kohdistuvan sotilaallisen uhkan tai aggression tilanteessa.¹¹³ Niin Maastrichtin sopimuksen yhteisvastuulausekkeella kuin uuden perustuslain artikloillakin on selkeä turvallisuuspoliittinen merkitys siitäkin huolimatta, ettei unionilla ainakaan toistaiseksi ole pitävien turvatakuiden antamiseen tarvittavaa järjestelmää. Vuonna 2004 eduskunnassa keskusteltiinkin uuden perustuslain tuomien

¹¹⁰ Tiilikainen 2004, 56

¹¹¹ Tiilikainen 2004, 55

¹¹² Tiilikainen 2004, 56

¹¹³ Tiilikainen 2004, 56

muutoksien vaikutuksesta unionin luonteelle ja siten Suomen turvallisuuspoliittiselle linjalle.

Peruslähtökohtana vuoden 1995 tavoin oli EU:n luonteen korostaminen turvallisuusyhteisönä sotilasliiton sijaan. Aila Paloniemi (kesk) määritteli Suomen turvallisuuspoliittisen tilanteen niin, että *“olemme sotilaallisesti liittoutumaton maa, sillä emme ole sotilasliiton jäseniä. Olemme osa Euroopan unionin vahvistuvaa turvallisuusyhteisöä, mutta Euroopan unioni ei sopimusrakenteeltaan eikä kapasiteetiltaan täytä sotilasliiton piirteitä eikä se itsekään ole sellaiseksi julistautunut.”* (20.12.2004.)

Eero Lankian (kesk) mukaan

”Euroopan unioni on kehittymässä entistä vahvemmaksi turvallisuusyhteisöksi. Suomi osallistuu unionin turvallisuus- ja puolustuspolitiikan kehittämiseen ja toteuttamiseen. Perustuslailliseen sopimukseen sisältyvät yhteisvastuulauseke ja turvatakuuartikla vahvistavat unionin turvallisuusulottuvuutta. Euroopan unioni ei kuitenkaan ole alueensa puolustuksesta vastaava sotilasliitto, vaan sitä voi kuvailla laaja-alaiseksi turvallisuusyhteisöksi, johon Suomi on vahvasti sitoutunut.” (20.12.2004.)

Sotilasliiton ja sotilaallisen liittoutumisen sijaan Euroopan unioni kuvataan tässä turvallisuusyhteisönä, johon on poliittisesti sitouduttu. Tämän kaltainen määrittelytapa kertoo mielestäni edelleen Suomen poliittisen kulttuurin eräänlaisesta herkkyydestä turvallisuuspoliittisen yhteistyön tulkitsemisesta vanhan turvallisuusdiskurssin kautta sotilaallisen liittoutumisen näkökulmasta, minkä takia niin paljon korostetaan EU:n päinvastaista luonnetta.

Toisin kuin EU –jäsenyyden alussa, jolloin unionin turvallisuuspoliittinen merkitys myönnettiin eräällä tapaa epäsuorasti ilman vahvaa sitoutumista Euroopan unioniin, vuonna 2004 keskustelussa ei niinkään pyritty enää kiertämään EU:n turvallisuuspoliittista merkitystä vaan lähtökohta keskustelulle oli, että Suomi on sitoutunut EU:hun myös turvallisuuspoliittisesti ja keskustelu syntyi tämän sijaan siitä, millä tavalla tämä turvallisuuspoliittinen sitoutuminen määritellään. Euroopan unionin katsottiin edenneen yhdentymisessä myös turvallisuuspoliittisesti niin pitkälle, että Suomen liittoutumattomuuteen perustuva turvallisuuspolitiikka on menettänyt merkityksensä. Turvallisuus – ja puolustuspoliittiseen selontekoon kirjattu määritelmä Suomen kehittämisestä puolustuskykyään sotilaallisesti liittoutumattomana ¹¹⁴ herätti keskustelun

¹¹⁴ Valtioneuvoston turvallisuus – ja puolustuspoliittinen selonteko 2004, 10

tämän määritelmän paikkansapitävyydestä nykytilanteessa. Pekka Kuosmasen (kok) mukaan

“hallitus sekä moni muu tässä salissa pitää kynsin ja hampain kiinni termistä “Suomen sotilaallinen liittoutumattomuus”, vaikka sellaista ei käytännössä ole enää olemassakaan. Täältä puuttuu rohkeus puhua asioista niiden oikeilla nimillä. Suomi tiivistää koko ajan suhteitaan sekä yhteistyötään EU:ssa, jossa myös turvallisuus – ja puolustuspolitiikka ovat keskeisessä roolissa. Tähän kuuluu niin ikään tiivis yhteistyö Naton kanssa. Voiko Suomen sanoa olevan liittoutumaton? Ei voi ei sotilaallisesti eikä muutenkaan, eikä ole edes mitään tarvettakaan. Naton jäsenkirja ei vie Suomen liittoutumattomuutta, se on jo mennyt.” (29.9.2004.)

Euroopan unionin integraation syvenemisen myötä jäsenmaiden liittoutumisen katsottiin tapahtuneen kokonaisvaltaisella poliittisella tavalla lisääntyvän turvallisuuspoliittisen yhteistyön kasvun ohella. Jari Vilénin (kok) mielestä paras kuvaus

”Suomesta tänä päivänä onkin se, että Suomi on EU:n jäsenvaltio, joka jo nyt on paljon syvemmin liittoutunut, kuin se milloinkaan voisi olla perinteisessä sotilasliitossa. Suomen liittoutuminen on tapahtunut moraalisesti, taloudellisesti, turvallisuuspoliittisesti ja se tulee tapahtumaan myös enenevässä määrin sotilaallisesti, sillä unionin tulevaisuudessa hyväksyttävän perustuslaillisen sopimuksen solidaarisuuslauseke ja turvatakuut ovat enemmän velvoittavia kuin Naton turvatakuuartiklat. Yhä useammalle EU:n jäsenvaltiolle nämä turvatakuuartiklat ovatkin osa prosessia, jonka he katsovat johtavan ehkä 10-15 vuoden päästä myös EU:n yhteiseen puolustukseen. Näin ollen näiden turvatakuuiden merkitys tulee olemaan Suomelle suurempi ja ratkaisevampi kuin kiistellyn Nato-jäsenyyden [...]” (20.12.2004.)

Erkki Tuomioja (sd) ihmetteli kritiikkiä siitä, että Suomen liittoutuneisuutta EU:hun vähäteltäisiin sanomalla, että

“herranjestas, kun meillä ei ole käytetty Suomessa käsitettä puolueettomuus sen jälkeen, kun olemme Euroopan unioniin liittynyt, koska olemme yksiselitteisesti todenneet, että ei Suomi ole puolueeton unionin kaltaisessa turvallisuusyhteisössä, ei tänä päivänä eikä uuden perustuslakisopimuksen voimaan tultua. Jos jokin unionin jäsen joutuisi jonkinlaisen hyökkäyksen tai terroristihyökkäyksen tai –iskun kohteeksi, niin tottakai me solidarisoituisimme muiden kanssa. Tähän on ihan selvät velvoitteet.” (29.9.2004.)

EU –jäsenmaiden keskinäinen solidaarisuus ja liittoutuneisuus jonkin jäsenmaan joutuessa hyökkäyksen kohteeksi ei kuitenkaan katsota merkitsevän sotilaallista liittoutumista vaan liittoutuminen määritellään poliittisena ja sotilaallisena. Matti Vanhasen (kesk) mukaan kun

“emme ole sotilaallisen liittokunnan jäsen, eli me kehitämme omaa maanpuolustustamme silloin liittoutumattomana. Sitä se tarkoittaa. Ei siitä kannata tehdä sen kummempaa liturgiaa. Kaikkialla maailmassa ymmärretään tämä. Jos ei ole sotilaallisen liittokunnan jäsen, silloin on liittoutumaton. Se ei estä eikä sulje pois sotilaallista yhteistyötä. [---] Sotilaallisen liittoutumattomuuden käsitähän on tässä suhteessa kaventunut. Aikaisemmin sitä pidettiin jossain määrin synonyymina jopa puolueettomuudelle, mitä se ei kuitenkaan

ollut, mutta Suomen kohdalla se oli. Nykyään sen merkitys kannattaa pitää sellaisena kuin se täsmällisesti ottaen on.” (28.9.2004.)

Sotilaallinen liittoutuminen tulkitaan edelleen valtion sotilaallisen turvallisuuden turvallistamisesta käsin, eli Suomen turvallisuuspoliittista linjaa ei haluta kuvata sotilaallisesti liittoutuneeksi, koska sen nähdään uhkaavan Suomen sotilaallista turvallisuutta. Sotilaalliseen liittoutumiseen liittyvää varovaisuutta selittää varmasti kylmän sodan aikainen kokemus siitä, että sotilaallinen liittoutuminen olisi vaarantanut Suomen turvallisuuden. Sotilaallinen liittoutuminen herättää edelleen Suomen poliittisessa kulttuurissa kylmän sodan aikaisen valtion sotilaallisen turvallisuuden turvallistamisen, mistä kertoo se, että liittoutumisen määritelmästä on keskusteltava.

5.3.2 Yhteinen kriisinhallinta tienä sotilaalliseen liittoutumiseen?

Euroopan unionin kriisinhallinnan toteuttaminen yhteisten kriisinhallintajoukkojen kautta oli molempina vuosina kysymys, jossa erilaiset turvallisuusdiskurssit asettautuivat vastakkain. Erityisesti vuonna 1995 yhteisten kriisinhallintajoukkojen muodostamista tulkittiin vanhan turvallisuusdiskurssin kautta yhteisen armeijan muodostamisena ja näin Suomen sotilaallista liittoutumista EU:n muuttuessa sotilasliitoksi. Sulo Aittoniemen (kesk) mielestä *“nyt tämä vaihe, jossa perustetaan taistelujoukkoja, joita voidaan sijoittaa käytännössä Euroopan unionin, sanotaan Weu:n, alaisuuteen, herättää viimeisetkin hälytyskellot soimaan. Saattaa olla, että olen väärässä, mutta tässä on sellainen ajatus, että tällä tavalla luodaan euroarmeijan pohjat.” (1.11.1995.)* Esko –Juhani Tennilän (vas) mukaan hän on

“ihan omin korvin kuullut sanottavan näistä valmiusjoukoista, etteivät ne mitään rankaisujoukkoja olekaan, vaan solidaarisuusjoukkoja. Tavallaan se on kyllä tottakin. Kyse ei ole kuitenkaan ole perinteisesti ymmärretystä solidaarisuudesta, vaan eurosolidaarisuudesta. Euroopan unionistahan tehdään federaatiota, liittovaltiotyyppejä, ainakin jos Maastrichtin sopimus tulee käytännöksi. Sille pitää tietysti saada oma raha, jota Emu merkitsee, ja pitää luoda asteittain myös oma yhteinen euroarmeija Weu:n pohjalta. Suomalaisen suunnitellun rambopataljoonan perustaminen liittyy siis tältä osin myös EU-armeijan muodostamiseen.” (31.10.1995.)

Vuonna 2004 yhteisten kriisinhallintajoukkojen merkitys nousi esiin keskustelussa Suomen turvallisuuspoliittisen liittoutuneisuuden määrittelystä. Sotilaallisen liittoutumattomuuden ja poliittisen liittoutuneisuuden välistä erottelemista pidettiin kuitenkin virheellisenä ja tarpeettomanakin uuden perustuslain muutoksien kuin myös yhteisen kriisinhallinnan myötä. Jyrki Kataisen (kok) mukaan *”jos katsotaan, että Suomi on sitoutunut*

turvatakuisiin, olemme sitoutuneet solidaarisuuslausekkeeseen, olemme sitoutuneet nopean toiminnan taisteluosastoihin, joka on mitä suurimmassa määrin maanpuolustusta, ja on nämä turvatakuut, jotka tarkoittavat siis tarvittaessa myös sotilaallista avunantoa, niin on selvää, että Suomi ei ole siinä perinteisessä mielessä, mitä olemme tottuneet ajattelemaan, sotilaallisesti liittoutumaton.” (20.12.2004.) Euroopan unionin nopean toiminnan joukkojen operaatioiden toimintasäde on Brysselistä 6000 kilometriä, mikä ylettyy Afrikan keskiosista Lähi-itään ja pitkälle myös Venäjän rajojen sisälle¹¹⁵ mikä tekee EU:n joukoista toki kansainvälistä kriisinhallintaa harjoittavan, mutta globaalisti tarkasteltuna alueellisen kriisinhallintajoukon. Voisipa tätä ajatella niinkin, että kyse on Euroopan alueellisen turvallisuuskompleksin turvallisuuden takaamisesta ja ylläpitämisestä, sillä naapurithan ovat valtioiden turvallisuuden kuin myös alueellisen turvallisuuskompleksin turvallisuuden kannalta keskeisimpiä.

Ulla Anttilan (vihr) mielestä yhteinen kriisinhallinta merkitsee sitä, että

”osallistuessaan EU:n taisteluosastojen toimintaan Suomi voi väittää olevansa sotilaallisesti liittoutumaton, mutta sanapari kumisee ontouttaan. EU ei ole puolustusliitto. Suomi on muodollisesti sotilaallisesti liittoutumaton toimien kuitenkin syvällä EU:n kriisinhallintayhteistyön sotilaallisissa rakenteissa. Vihreiden mielestä on viisaampaa kuvata Suomen linjaa sitoutumiseksi EU:n yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan kuin keskittyä sanaparin ”sotilaallinen liittoutumattomuus” vaalimiseen.” (20.12.2004.)

Heidi Hautala (vihr) katsoikin, että *”olisi aika ikään kuin ehkä juhlallisestikin, mutta rauhallisesti, kuopata tämä käsite sotilaallinen liittoutumattomuus sellaisena, joka ei kuulu tähän aikaan”* (29.9.2004). Sotilaallinen liittoutumattomuus on siis siirtynyt turvallistetulta alueelta takaisin politiikkaan siten, että sillä ei katsota olevan valtion sotilaallisen turvallisuuden kannalta merkitystä.

EU:n kriisinhallinta kehittyi 1995 ja 2004 välisenä aikana niin, että vuonna 1999 Eurooppa-neuvosto asetti kriisinhallintatehtävät eli ns. Petersbergin tehtävät yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan ytimeen ja että *”unionin olisi pystyttävä toimimaan itsenäisesti ja siten, että sen tukena ovat uskottavat sotilasvoimat, keinot päätösten tekemiseksi käyttää niitä ja valmius tehdä niin kansainvälisten kriisien ratkaisemiseksi tämän rajoittamatta*

¹¹⁵ Puolustusvoimat

Naton toimia”¹¹⁶. Suomi oli yhdessä Ruotsin kanssa vuonna 1999 voimaan tulleen Amsterdamin sopimuksen valmisteluvaiheessa ehdottamassa, että sotilaalliset kriisinhallintatehtävät otettaisiin selvemmin määriteltyinä unionin tehtävien joukkoon. Alun perin Länsi-Euroopan unionin eli Weu:n piirissä vuonna 1992 sovitut Petersbergin tehtävät kattavat Amsterdamin sopimuksen mukaan humanitaariset ja pelastustehtävät, rauhanturvaamisen sekä taistelujoukkojen tehtävät kriisinhallinnassa, rauhaanpalauttaminen mukaan lukien. Vuonna 1999 Kölnin ja Helsingin Eurooppa-neuvostojen päätösten mukaisesti ETPP:n kulmakiveksi tulivat juuri Petersbergin kriisinhallintatehtävät.¹¹⁷

Euroopan unionin kriisinhallintajoukot saivat molempina vuosina uuden turvallisuusdiskurssin mukaisessa tulkinnassa merkityksen ennen kaikkea ihmisten turvallisuuden edistämisenä. Vuonna 1995 Erkki Tuomiojan (sd) mukaan

“kriisinhallintayhteistyössä on kysymys ihmisten turvallisuuteen kohdistuvien uhkien torjumisesta kansainvälisellä yhteistyöllä kaikkialla maailmassa. Sotilaallisen voiman käyttö kriisinhallinnassa on aina viimesijainen keino kriisien ratkaisemisessa, eikä se silloinkaan ole koskaan ratkaisu, vaan väline, jolla voidaan parantaa edellytyksiä kestäville poliittisille ratkaisuille.” (31.10.1995.)

Vuonna 2004 Eero Heinäluoma (sd) katsoi, että on

“syytä muistuttaa, että tässä on kysymys kriisinhallintatehtävistä ja nimenomaisesti YK:n peruskirjan mukaisesta kriisinhallinnasta. Nämä nopean toiminnan joukot eivät ole sotilaallisessa mielessä puolustuksellisia joukkoja, eivät minkään EU-armeijan ituja, vaan ne on lähtökohtaisesti tarkoitettu huolehtimaan Euroopan unionin kansainvälisen vastuun käytännön toteuttamisesta sen mukaisesti kuin YK:n peruskirjassakin on tarkoitettu.” (20.12.2004.)

Mielenkiintoista on kuitenkin se, että joukkojen luonnetta kriisinhallintaluonteeseen korostamisesta huolimatta niihin osallistumisella katsottiin olevan merkitystä myös Suomen turvallisuuden kannalta. EU –jäsenyyden alussa Paavo Lipponen (sd) katsoi yhteiseen kriisinhallintaan osallistumisella olevan merkitystä myös Suomen turvallisuudelle: *“Euroopan unionin yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka edellyttää keskinäistä solidaarisuutta ja yhteistä taakankantoa. Kun annamme yhteiseen toimintaan vastuullisen ja merkittävän panoksen, saamme sananvaltaa, voimme odottaa tukea kumppaneiltamme ja turvallisuuslisää unionin jäsenyydeltä.”* (6.6.1995.) Tälle

¹¹⁶ Euroopan unionin neuvosto

¹¹⁷ Ulkoasiainministeriö

turvallisuuslisälle Lipponen antoi nimenomaan valtion sotilaalliseen turvallisuuteen viittaavan merkityksen jatkaessaan myöhemmin, että valmiusjoukkoihin osallistumisesta *“saisi erittäin arvokasta kokemusta. Tämä on nyt sitä sivuvaikutusta, jolla olisi käyttöä sikäli, kuin tällaista valmiusjoukkoa Suomen puolustamisessa tarvitaan. Se olisi siis ensisijaisesti osa Suomen puolustusta.”* (1.11.1995.)

Myös vuonna 2004 EU:n kriisinhallintaan osallistumisella katsottiin olevan Suomen turvallisuuden kannalta merkitystä. Matti Vanhasen (kesk) mukaan *”on todettava se perusasia, että aktiivisella osallistumisella kriisinhallintaan Suomi samalla kohentaa omaa turvallisuuttaan. Kriisinhallinnan kautta luodaan se käytännön yhteistoimintakyky, jolle myös avun uskottava vastaanottaminen mahdollisissa kriisitilanteissa perustuu.”* (28.9.2004.) Jouni Backman (sd) määritteli nopean toiminnan joukkojen roolin erittäin vahvasti nimenomaan sotilaallisen yhteistoiminnan merkityksessä; *”EU:n nopean toiminnan joukot ovat johdonmukaista jatkoa unionin puolustusulottuvuuden kehittämiseksi, jonka osalta Suomi itse on toiminut aloitteellisesti.”* (20.12.2004). EU:n yhteisellä kriisinhallinnalla viitataan olevan siis merkitystä myös Suomen sotilaallisen turvallisuuden kannalta.

EU:n kriisinhallintayhteistyölle annetusta selkeästä valtion sotilaallisen turvallisuuden merkityksestä huolimatta korostetaan sitä, etteivät kriisinhallintajoukot merkitse yhteistä puolustusta ja näin EU:n muuttumista sotilasliitoksi. Rauno Kettusen (kesk) mukaan

“EU:lle nyt kehitteillä olevat taisteluosastot eivät ole EU:n yhteisen puolustuksen rakentamista. Taisteluosastojen tehtävänä on kyetä nopeasti puuttumaan mahdollisiin maailmalla puhkeamassa oleviin kriiseihin. EU:n yhteisen puolustuksen luomiseen on olemassa selkeä menettely. Jos yhteinen puolustus halutaan, niin yhteiseen puolustukseen voidaan siirtyä Eurooppa-neuvoston yksimielisellä päätöksellä ja asian vaatimilla kansallisilla päätöksillä. Jos tällainen erillinen päätös yhteisestä puolustuksesta joskus tehdään, niin silloin EU täyttää sotilasliiton tunnusmerkit ja EU:n jäsenenä Suomi on sotilaallisesti liittoutunut maa.” (20.12.2004.)

Myös Matti Vanhanen (kesk) korosti sitä, että *“jos aikanaan tehdään päätös EU:ssa yhteiseen puolustukseen siirtymisestä, se tehdään avoimesti, näkyvästi, niiden menetelmien mukaisesti, jotka EU:n perussopimuksessa on sovittu, mutta näillä nopean toiminnan joukoilla ei ikään kuin salakuljeteta yhteiseen puolustuksen ideaa unioniin.”* (20.12.2004.) Vaikuttaakin siltä, että niin kauan kun unionin yhteisestä puolustuksesta puuttuu virallinen sopimukseen kirjoitettu päätös, EU:n luonne pysyy kriisinhallintayhteistyötä tekevänä

turvallisuusyhteisönä, jonka antama turvallisuus ei kuitenkaan ole sotilaallista. Tämänkaltainen merkityksistä ja määrittelyistä käytävä kamppailu kuvaakin erinomaisesti kielenkäytön diskursiivisuuden ja erilaisten tulkintarepertuaarien merkitystä valtion turvallisuusympäristön tulkitsemisessa.

5.3.3 Mahdottomasta mahdolliseksi – Nato –jäsenyys ja Suomi

Turvallisuuspoliittisesti kylmän sodan aikana poliittisen mahdollisen ja yliturvallistetun alueella sijainnut poliittinen sitoutuminen sotilasliitto Natoon on muuttunut. EU – jäsenyyden alussa Nato – jäsenyys siirtyi poliittisen, mahdollisen alueelle mutta suhtautuminen sotilasliiton jäsenyyteen oli se, ettei se ole Suomen turvallisuuden kannalta tarpeellista tai hyödyllistä. Matti Puhakan (sd) mukaan

“suursodanuhan väistyttyä ei Suomelle ole syntynyt minkäänlaista uutta tarvetta liittoutumiseen. Liittoutumisesta pitäisi olla jotakin selvää, havaittavaa hyötyä. Sen pitäisi vastata johonkin tarpeeseen. Vaikka Pohjois-Atlantin puolustusliitto Nato hankkisikin lisää jäseniä, ei siitä seuraa sitä, että Suomen pitäisi mennä mukaan. Suomen etu ei sotilasliittoon kuulumista vaadi, eikä perustellusti voi väittää liittoutumisen tuovan lisää vakautta maamme lähiympäristöön.” (6.6.1995.)

Unionin yhteiseen kriisinhallintaan osallistuminen herätti vanhan turvallisuusdiskurssin kautta sitä tulkitsevista poliitikoista epäilyksiä siitä, että kyse on eräänlaisesta salaliitosta, jossa on tarkoitus vähitellen saattaa Suomi Naton jäseneksi. Jukka Vihriälän (kesk) mielestä valmisjoukkojen perustamisen jälkeen Suomi täyttää *“Weu:n täysjäsenyyden moraaliset ehdot, mistä on vain askel enää Natoon. Näyttääkin selvältä, että tämän vaalikauden aikana, jos kehitys tapahtuu niin nopeasti kuin tähän saakka, Suomi on Naton täysjäsen”* (6.6.1995). Raimo Vistbacka (smp) epäili myös Weu:n johtavan lopulta Nato-jäsenyyteen, sillä hänen mukaansa

“lienee hyväuskoisuutta kuvitella Weu:n muodostuvan joskus omaksi toimivaksi puolustusliitokseen. Näin käy vain siinä tapauksessa, että USA päättäisi luopua sotilaallisesta läsnäolostaan Euroopassa. Tämä ei tunnu uskottavalta vaihtoehdolta näinä päivinä, koska USA näyttää ottaneen ns. maailmanpoliisin roolin. Mielestäni Suomen olisi tullut jo liittymisvaiheessa saada sitova kirjaus jäämisestämme EU:n yhteisen puolustusjärjestelmän ulkopuolelle.[---]Pelkään, että Suomi ajetaan hiljaa hämärissä takaoven kautta ensin Weu:n jäseneksi ja sitä kautta mukaan Naton laajentumiskehitykseen.” (6.6.1995.)

Ulkoministeri Tarja Halonen (sd) vastasi epäilyihin siitä, että yhteisen kriisinhallinnan aloittamisen tarkoituksena on liittää Suomi Naton jäseneksi kysymällä *“eikö joskus voisi*

uskoa sitä, mitä sanotaan, senkin lisäksi, mitä jättää sanomatta. Tämä hallitus, joka nyt on vasta suhteellisen uunituore, on sanonut hallitusohjelmassaan, että Nato-jäsenyys ei ole nyt työjärjestyksessä. Se on toistettu usealla suulla. Mitä enemmän sitä on toistettu, nähtävästi sen vakuuttuneemmiksi on tultu, että sitä ne sittenkin miettivät.” (6.6.1995.) Sotilaallisen yhteistoiminnan aloittamista tulkittiin siis hyvin paljon vanhasta turvallisuusdiskurssista käsin, jolloin yhteisen kriisinhallinnan aloittamisesta oli helppoa vetää yhteys sotilaallisen yhteistoiminnan kaarella lopulta sotilaalliseen liittoutumiseen.

Kylmän sodan päättymisen myötä Nato –jäsenyys oli siirtynyt turvallistetulta alueelta poliittisen alueelle, mutta politiikat keskittyivät ennen kaikkea sen painottamiseen, että tästä huolimatta Suomi aikoo edelleen pysyä sotilaallisesti liittoutumattomana. Vuonna 2004 Suomen sotilaallinen liittoutumattomuus oli edelleen joidenkin poliitikkojen mielestä Suomen turvallisuuden kannalta keskeistä. Nils – Anders Granvikin (rkp) mielestä

” Suomen tulisi pysyä Naton ulkopuolella. Tulemme kehittämään sotilaallista yhteistyötä EU:n kanssa, ja se on kevyempi muoto kuin jäsenyys USA-valtaisessa Natossa. Maailma ja Eurooppa tarvitsevat valtioita, jotka seisovat konfliktien ulkopuolella. [---] Terroriuhkat on yleensä kohdistettu valtioihin ja ihmisiin valtioissa, jotka ovat sekaantuneet konflikteihin maailmalla. Kukaan ei ole turvassa tästä yrityksestä kumoukselliseen toimintaan. Mutta kokemukset näyttävät, että valtiot, jotka eivät ole osa konfliktia, eivät tähän asti huomattavasti ole joutuneet terroritekojen kohteeksi. Tämä on erinomainen peruste, miksi meidän on pysyttävä omalla tontilla.” (28.9.2004.)

Rauno Kettunen (kesk) oli samoilla linjoilla kuin Granvik omalla tontilla pysymisestä sanoessaan, että *”linjaus pysyä sotilaallisesti liittoutumattomana on doktriinina ollut ja on edelleen toimiva. Oppi on estänyt ja estää meitä joutumasta hankaliin tilanteisiin maailman kriisien suhteen. Voimme miettiä esimerkiksi ajankohtaista Irakia, johon Naton jäsenenä olisimme joutuneet ottamaan kantaa suuntaan tai toiseen. On parempi pysyä suurvaltojen välisten tai suurvaltojen aiheuttamien konfliktien ulkopuolella, mieluummin lääkärinä kuin tuomarina.” (28.9.2004.)* Terö Rönnin (sd) mukaan valtaosa kansalaisista on sitä mieltä, että *”ei missään tapauksessa pidä mennä mihinkään Natoon eikä kumartaa sinne päinkään enää”* ja kysyi *”haluammeko näitä terroristi-iskuja tänne ja haluammeko sotilaittemme taistelevan Nato-joukoissa?” (28.9.2004.)* Suomen poliittisessa kulttuurissa elää siis edelleen vanhan turvallisuusdiskurssin mukainen tulkinta sotilaallisesta liittoutumisesta valtion sotilaallista turvallisuutta uhkaavana, jota peilataan ennen kaikkea Suomen puolueettomuusperinnettä vasten.

Suhtautuminen Nato –jäsenyyteen on kuitenkin muuttunut hyvin paljon, sillä sotilaallista liittoutumista tiukasti vastustavan tulkinnan rinnalle ja sen ohitse on noussut Nato –jäsenyyteen mahdollisuutena suhtautuva tulkinta. Liisa Jaakonsaaren (sd) mielestä *“mahdollisuus jäsenyyteen Natossa on edelleen vaihtoehtojen joukossa ja liittymisestä päättäminen on ainoastaan meistä itsestämme kiinni”* (28.9.2004). Erkki Tuomiojan (sd) mukaan

”niin sanottu Nato –optio on edelleen mahdollinen ja se säilyy. Me voimme sen halutessamme ottaa käyttöön, mutta se riippuu, paitsi tietysti meidän omasta päätöksenteostamme ja arvioinnista myös siitä, millä tavoin Nato ja ylipäättänsä laajempi turvallisuuspoliittinen tilanne kehittyy. Kun ei ole näköpiirissä syitä, miksi optiota tulisi nyt käyttää, on tämä hallituksen peruslinjaus sellaisena, kuin se on myös jo aiemmissa yhteyksissä eduskuntapuolueiden hyväksymänä, edelleenkin kestävä ja perusteltu.” (28.9.2004.)

Kiinnostavinta vuonna 2004 olikin syntynyt keskustelu siitä, onko Nato –jäsenyys Suomelle mahdollisuus vai optio. Hallitus oli vaihtanut selontekoon eduskunnan turvallisuusryhmän määritelmän Nato –jäsenyydestä optiona sanaan mahdollisuus ja tällä tulkittiin olevan poliittisesti merkityksellinen teko. Matti Vanhanen (kesk) linjasi puheenvuorossaan Suomen suhdetta Nato-jäsenyyteen :

“Nato-jäsenyyden hakeminen säilyy Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan mahdollisuutena. On tärkeää, että ylläpidämme puolustusjärjestelmämme valmiutta yhteistoimintaan Naton kanssa. Jäsenyysoptiolle ei saa muodostua käytännön esteitä. Suomi osallistuu aktiivisesti Naton tarjoamaan yhteistyöhön, muun muassa rauhankumppanuuteen. Suomi osallistuu tiiviisti kansainväliseen sotilaalliseen yhteistyöhön, tiivistyvään eurooppalaiseen ja transatlanttiseen turvallisuusyhteistyöhön.” (28.9.2004.)

Jari Vilén (kok) myönsi ettei *“kokoomuksen ja hallituksen välillä ei ole ristiriitaa Suomen Nato-optiosta eikä sen sanamuodosta. Me olisimme toivoneet, että Ranta-Muotion työryhmän sanamuoto olisi ollut hallituksen selonteossa, koska se olisi silloin kunnioittanut parlamentin, eduskunnan, omaa mielipidettä ja kantaa.”* (20.12.2004.)

Keskustelun syntyminen periaatteessa täysin semanttisesta sanavalinnasta kertoo omaa kieltään tietynlaisesta poliittisesta varovaisuudesta Nato –jäsenyyden suhteen. Pienetkin vivahde-erot puhettavassa aktivoivat keskustelun Suomen sotilaallisen turvallisuuden ympärille ja näin ilmentää edelleen vanhan turvallisuusdiskurssin olemassaoloa poliittisessa kulttuurissa.

EU – jäsenyyden alussa sotilaallisen liittoutumisen politisoituminen merkitsi ennen kaikkea sen korostamista, ettei Suomi tästä mahdollisuudesta huolimatta aio liittyä Natoon

kun taas vuonna 2004 Nato –jäsenyydestä on tullut vahvemmin aidosti poliittinen kysymys, joka sijaitsee turvallisuuspoliittisten vaihtoehtojen joukossa vaikkakin valtion sotilaallisen turvallisuuden kautta sotilaalliseen liittoutumiseen suhtautuva tulkinta on edelleen näkyvillä turvallisuuspoliittisessa keskustelussa. Mielestäni keskustelun syntyminen liittoutumattomuudesta ja liittoutuneisuudesta kertoo omaa kieltään siitä, että ne nostattavat edelleen Suomen poliittisessa kulttuurissa mieleen vahvasti valtion sotilaalliseen turvallisuuteen liittyviä konnotaatioita sotilaallisesta liittoutuneisuudesta. Liittoutuneisuuden sotilaallinen ja poliittinen tulkinta kertoo jälleen siitä, että tulkintarepertuaarien valinta vaikuttaa siihen, millaisiin johtopäätöksiin poliitikot päätyvät. Kokonaisuutena Euroopan unionin turvallisuuspoliittisesta kehityksestä käytävä keskustelu kertoo ja kuvaa jälleen sitä, miten erilaisia turvallisuusdiskursseja ja tulkintarepertuaareja käytetään vaihtelevasti tilanteesta riippuen turvallisuuskysymysten tulkitsemisessa poliittisesti tarkoituksenmukaisella tavalla.

6 TURVALLISUUS – SITTEENKIN PELKKÄÄ POLITIikkaA?

Suomen eduskunnassa käytävän turvallisuuspoliittisen keskustelun analysoiminen paljasti paljon politologisesti kiinnostavia piirteitä turvallisuuden luonteesta politiikassa päätöksenteon kohteena ja sen välineenä. Turvallisuuspolitiikalla on Suomessa edelleen vahva valtiollinen luonteensa, joka ilmeni Suomen valtion ja sen kansalaisten turvallisuuden korostamisena niin perinteisen sotilaallisen turvallisuuden kuin laajemman turvallisuuskäsityksen yhteydessä erityisesti kansalaisten turvallisuuden suhteen. Valtion sotilaalliselle turvallisuudelle kansalaisten turvallisuuden ohella Venäjä edustaa kylmän sodan jälkeenkin keskeisintä turvallisuushakua. Valtiollinen turvallisuusnäkemys heijastuu myös turvallisuuskysymysten tulkintaan valtion sotilaallisen turvallisuuden kautta. Niin EU:n yhteistä kriisinhallintaa ja sen kasvavaa vaativuutta voimankäytön suhteen, valtion sotilaallista puolustamista koskettavaa valtioiden välisen yhteisön ihmisoikeuksien ajamista kuin EU:n integraation etenemistä turvallisuuspoliittisesti tulkittiin edelleen valtiollisesta, valtion sotilaallista turvallisuutta korostavasta näkökulmasta.

Turvallisuuden uudemmat kehityskulut alueellisuus ja globaalisuus näkyvät kuitenkin yhä enemmän turvallisuuspoliittisessa keskustelussa. Kylmän sodan loputtua Suomen oli mahdollista ryhtyä harjoittamaan turvallisuuspolitiikkaa myös alueellisella tasolla ja EU – jäsenyysvuosien karttuessa alueellinen turvallisuus on tiivistynyt hyvin vahvasti Euroopan unioniin nähden, josta kertoo vuonna 2004 tehty määrittely Suomesta liittoutuneena EU:n turvallisuusyhteisöön. Turvallisuuden globalisoituminen näkyy valtioiden välisen yhteisön yhteistyön korostamisessa luonteeltaan laaja-alaisen ja keskinäisriippuvaisen turvallisuuden luomiseksi ja ylläpitämiseksi. Valtioiden välisen yhteisön nähdään olevan keino lievittää valtiojärjestelmän anarkiaa ja näin siis ratkaisu valtioiden turvallisuudilemmalle sekä keino puuttua turvallisuusongelmiin valtion sotilaallista turvallisuutta laajemmin. Turvallisuuden globalisoituminen on muuttanut turvallisuuden luonnetta myös siten, että kansainvälisesti yhä enemmän valtioiden suvereenisuuden sijaan turvallisuuden ja turvallistamisen kohteeksi asetetaan ihmisten turvallisuus.

Turvallisuuden käsite on laajentunut niin valtiollisessa turvallisuuden tarkastelutavassa kansalaisten erilaisten turvallisuuskysymysten huomioimisena kuin myös kansainvälisesti

turvallisuuden alueellisen ja globaalin tarkastelutavan myötä. Ihmisten asemasta turvallisuuden ja turvallistamisen viittauskohteena kertoo esimerkiksi sosiaalisen ja ympäristön turvallisuuden nostaminen turvallisuuskeskusteluun rikollisuuden ja ympäristön saastumisen muodostamien turvallisuushkien kautta. Valtio on seurannut näitä uusia turvallisuuden viittauskohtia tähän uuteen turvallisuusdiskurssiin siten, että valtioiden välisen sodan uhkan ohella valtiota sen kansalaisten rinnalla uhkaa nyt terrorismi eri muodoissaan.

Turvallisuuden valtiollinen, alueellinen ja globaali luonne järjestyivät tässä tutkielmassa vanhaksi ja uudeksi turvallisuusdiskurssiksi. Turvallisuuden valtiollinen luonne ilmenee vanhan turvallisuusdiskurssin mukaisena valtion sotilaallista turvallisuutta valtiojärjestelmän anarkisessa kontekstissa korostavassa turvallisuustulkinnassa. Turvallisuuden alueellistuminen ja globalisoituminen on taas muodostanut tälle tulkinnalle vastakkaisen uuden turvallisuusdiskurssin, jossa sotilaallisen turvallisuuden korostamisen sijaan turvallisuuden luonne tulkitaan laaja-alaisena ja keskinäisriippuvaisen luonteen vuoksi kansainvälistä yhteistyötä vaativana. Vanhan ja uuden turvallisuusdiskurssin keskeinen törmäyskohta liittyy valtiollisen valtion sotilaallista turvallisuutta korostavan vanhan turvallisuusdiskurssin tulkinnan ja alueellisen ja globaalin turvallisuusyhteistyön sotilaalliseen puoleen. Uuden turvallisuusdiskurssin mukaan sotilaallinen toiminta tulkitaan kriisinhallintana, joka on osa valtioiden välisen yhteistyöhön perustuvaa yhteisöä ja ihmisten turvallisuuden turvallistamista valtioiden suvereenisuuden sijaan kun taas vanhan turvallisuusdiskurssin mukainen tulkinta näkee tämän valtioiden välisen järjestelmän perusanarkian valtopoliittikkaan osallistumisena ja sotilaallisena liittoutumisena. Tätä vanhaa turvallisuusdiskurssia soveltavaa tulkintaa käyttävät poliitikot puhuvatkin syvenevästä kriisinhallintayhteistyötä “ujuttamisena” ja “ajautumisena” sotilaalliseen liittoutumiseen.

Turvallisuuspolitiikassa ei siis olla siirrytty vanhasta uuden turvallisuusdiskurssin mukaiseen tulkintaan vaan Suomen poliittisessa kulttuurissa vanha ja uusi turvallisuusdiskurssi elävät turvallisuuspoliittisessa keskustelussa rinnakkaisina tulkintarepertuaareina, turvallisuuden puhetapoina. Poliitikkojen on mahdollista eri diskurssien avulla puhua yhtäällä turvallisuuden laajentumisesta ja valtioiden välisen sodan uhkan vähenemisestä ja yhteistyön korostamisesta ja seuraavassa hetkessä vanhaa sotilaallisen liittoutumattomuuden ja jalkaväkimiinojen nimeen vanhan

turvallisuusdiskurssin avulla. Diskurssien merkitys politiikassa ja yhteiskunnallisessa päätöksenteossa perustuu erityisesti niiden merkitykseen todellisuutta rakentavina merkityssuhteiden joukkoina. Diskurssi toimii eräänlaisena suodattimena, jonka kautta asiat tulkitaan ja näin sillä, minkälaisen diskurssin kautta asioita tarkastellaan vaikuttaa luonnollisesti siihen, miten niihin suhtaudutaan ja näin väistämättä myös siihen, minkälaista politiikkaa näiden tulkintojen pohjalta toteutetaan.

Turvallisuuden diskursiivinen luonne ei kuitenkaan politiikassa merkitse vain erilaisia tapoja tulkita turvallisuutta, vaan diskursseja on mahdollista käyttää - ja niitä käytetäänkin – poliittisesti. Turvallisuuspoliittisessa keskustelussa ilmennyt vastakkainasettelu vanhan, valtion sotilaallista turvallisuutta valtiojärjestelmän anarkisessa kontekstissa korostavan ja uuden, turvallisuutta laajemmin valtioiden välisessä yhteisössä tulkitsevan turvallisuusdiskurssin välillä ei nimittäin rakentunut siten, että poliitikot olisivat jakautuneet turvallisuuskysymyksiä aina vain jommastakummasta positiosta käsin tulkitseviin vaan poliitikot käyttivät turvallisuusdiskursseja ja niiden mahdollistamia tulkintarepertuaareja poliittisesti. Poliitikot eivät siis omanneet yhtä tapaa tulkita turvallisuuskysymyksiä vaan tulkintaa vaihdettiin poliittisesti tarkoituksenmukaisella tavalla.

Turvallistaminen toimii tässä poliittisena välineenä, jolla niin hallitus kuin oppositio pystyy politikoimaan ja politisoimaan turvallisuutta. Hallitukselle turvallistaminen mahdollistaa sen ajaman turvallisuuspolitiikan puolesta argumentoimisen ja turvallistamisen onnistuessa saa luonnollisesti toteutettua haluamanlaistaan politiikkaa. Oppositiolle muun kuin hallituksen esittämän kohteen turvallistaminen tarjoaa puolestaan tehokkaan keinon kritisoida hallituksen linjaa. Poliittisena välineenä turvallisuudella ja turvallistamisella on siis selkeä rooli parlamentaarisessa hallintatavassa. Hallituksen ja opposition välinen vastakkainasettelu rakentuu usein vanhan ja uuden turvallisuusdiskurssin varaan siten, että hallitus omaksuu uuden turvallisuusdiskurssin mukaisen Suomen virallisen ulkopoliittisen kansainvälistä yhteistyötä ja turvallisuuden laaja – alaisuutta korostavan tulkinnan kun taas oppositiopuolueet hyödyntävät vanhaa turvallisuusdiskurssia hallituspolitiikan arvostelemiseen.

Turvallisuuspolitiikka on siis luonteeltaan enemmänkin turvallisuuden politiikkaa, jossa turvallisuuden policy – aspektin, turvallisuuspoliittisen linjan muodostamisen ohella

tapahtuu ennen kaikkea turvallisuudella politikoimista ja politisoimista. Turvallisuuden diskursiivinen luonne palvelee turvallisuudella pelaamista siten, että esimerkiksi valtion turvallistamisen kautta yleisö saadaan astumaan turvallisuusdiskurssiin, jossa valtio elää valtioiden välisen sodan uhkan maailmassa. Suomalaisessa turvallisuuspoliittisessa keskustelussa valtiolla on edelleen asema tämänkaltaisen turvallisuusdiskurssin aktivoimisessa ja ylipäätään kansainvälisestäkin kansallista turvallisuutta käytetään politikoinnin ja politisoinnin välineenä. Vanha turvallisuusdiskurssi aktivoituu valtion turvallisuuden turvallistamisen myötä kun taas uusi turvallisuusdiskurssi nousee esiin turvallistamisen kohteen ollessa jokin muu kansainvälisestä rauhasta ihmiseen. ‘Valtio’ ja ‘ihminen’ ovat ne keskeiset sanat, jotka aktivoivat eri turvallisuusdiskurssit ja niiden mukaisen tulkintarepertuaarin, jonka kautta turvallisuuskysymys tulkitaan.

Valtion asema turvallistamisen keskeisenä kohteena ja ylipäätään turvallisuuden viittauskohteena sekä eritoten valtion turvallisuuden eristäminen “muusta” turvallisuudesta tuottaa erilaiset turvallisuusdiskurssit. Uuden turvallisuusdiskurssin tarve on valtion turvallistamisesta ja turvallisuuden viittauskohteena olemisesta irrottautumisessa, sillä valtion turvallisuuden ajamisen kautta turvallisuuden keskinäisriippuvainen luonne jää huomioimatta ja näin jokaisen valtion turvallistamisen tuloksena turvallisuudesta tulee pirstaleista. Uutta turvallisuusdiskurssia uusine turvallisuuskäsitteineen tarvitaankin valtioiden turvallisuusdilemman ohittamiseen. Uuden turvallisuuskäsitteen merkitys on myös valtion turvallisuuden turvallistamisen aseman politiikassa ohentaminen, sillä kun turvallisuudesta tulee poliittista ja kaikesta turvallistettua silloin turvallistamisesta tulee merkityksetöntä ja turvallisuudesta tulee aidosti poliittista. Turvallistaminen menettää näin retorisen voimansa poliittisena argumenttina; sillä ei enää ole mahdollista ohittaa poliittista keskustelua vetoamalla hätätilaan ja näin turvallisuuden luonne poliittisena voimasanana katoaa ja kyse on vain politiikasta.

Turvallisuusdiskurssit toimivat siis merkityksellistämisen tapojen lisäksi erilaisina puhetapoina, eli aina ole kyse siitä, että erilaiset turvallisuusnäkemykset taistelisivat politiikassa vaan toisinaan näitä näkemyksiä *käytetään* poliittisesti. Turvallisuuspuheen laajenemisen myötä turvallisuuden poliittinen käyttäminen on yleistynyt politiikassa, mutta ennen kaikkea turvallisuuspuheen laajeneminen vaikuttaa siten, että valtion turvallisuus menettää asemaansa poliittisena voimasanana. Valtion turvallisuus ei ole enää ylivoimainen ja vastustuksen hiljentävä keino lopettaa poliittinen keskustelu vaan

turvallistamista voi tehdä periaatteessa minkä tahansa viittauskohteen kautta. Turvallisuuden poliittisen käytön laajenemisen ohella turvallisuuden ja turvallistamisen viittauskohteiden politisoituminen merkitsee sitä, että valtion turvallisuuspolitiikassa pystytään haastamaan perinteinen automaatio sen merkityksestä valtion sotilaallisen turvallisuuden politiikkana. Valtion turvallisuuspolitiikka pystyisi politisoitumaan uudelleen niin, että valtion sotilaallisen turvallisuuden sijaan turvallisuuden viittauskohteeksi olisi mahdollista asettaa mikä tahansa ja tämä valtion turvallisuuspolitiikan politisoituminen heijastuu myös suomalaisessa turvallisuuspoliittisessa keskustelussa.

Valtion turvallisuuspolitiikan politisoiminen on kuitenkin äärimmäisen vaikea poliittisen kulttuurin muutosprosessi, josta kertoo suomalaisen turvallisuuspoliittisen keskustelun sisällöllinen samanlaisuus. Keskustelun samankaltaisuus osoittaaakin diskursiivisen puhettavan voiman ohjata ennalta poliittista ja yhteiskunnallista keskustelua ja päätöksentekoa. Suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa valtion eli kansallisen turvallisuuden perusta nojaa hyvin paljon Suomen historiallisiin kokemuksiin, mikä tekee vanhan turvallisuuskurssin asemasta hyvin vahvan. Euroopan unionin yhteiseen sotilaalliseen toimintaan kriisinhallintajoukkojen kautta osallistumiseen ja liittoutuneisuuteen liittyvä turvallistaminen kertoo siitä, miten valtion sotilaallista turvallisuutta korostava vanha turvallisuuskurssi vaikuttaa edelleen poliittiseen keskusteluun valtion turvallisuuspolitiikasta. Vanhan turvallisuuskurssin elementtejä valtion turvallisuuspolitiikassa mielestäni vahvistaa suomalaisen poliittisen kulttuurin ja kansallisen identiteetin valtiokeskeisyys, sillä se tekee helpoksi valtion ja sen kansalaisten turvallisuuden yhdistämisen. Valtion turvallisuuden kautta myös sen kansalaiset ovat turvassa ja näin valtion turvallisuuden asema turvallisuuden viittauskohteena pysyy voimissaan. Sosiaalisen kulttuurin ja kontekstin merkityksen vuoksi on mielestäni suhteellisen loogista olettaa, että myös muilla valtioilla on omanlaisensa poliittisen kulttuurin turvallisuuskurssi ja tulkintarepertuaari ja näin turvallistamisen “tunnussanat” saattavat poiketa toisistaan.

Poliittisen kulttuurin valtiollisuuden lisäksi maailmanpoliittinen tilanne pystyy vaikuttamaan turvallisuuden tulkintaan. Vuonna 1995 kylmän sodan loppumisen aiheuttaman järjestelmämuutoksen myötä vallitsi vahva tunne siitä, että vanhan turvallisuuskurssin mukaisesta tulkinnasta on päästy eroon ja uuden

turvallisuuskäsitteiden aika alkaa. Vuonna 2004 kolme vuotta aiemmin tapahtunut New Yorkin terroristi-isku vaikutti varmaankin siihen, että keskustelussa keskityttiin vanhan turvallisuuskäsitteiden mukaiseen keskusteluun liittoutumisesta ja Nato – jäsenyydestä. Maailmanpoliittiset tapahtumat pystyvät siis heilauttamaan turvallisuuskäsitteitä keskustelusta toiseen tai ainakin siirtämään sen painopistettä. Maailmanpoliittinen ilmasto eli vahvasti vanhan turvallisuuskäsitteiden mukaisen tulkinnan kautta, joten vuonna 2004 täytyi eräällä tavalla aloittaa alusta turvallisuuskäsitteiden muuttaminen uuden turvallisuuskäsitteiden kaltaiseksi.

Turvallisuuspoliittisen keskustelun pohjalta pystyy turvallisuudella politikoinnista ja politisoinnista huolimatta luomaan tietynlaisen yleiskuvan suomalaisesta turvallisuuskäsitteestä eli juurikin turvallisuuskäsitteistä tarkastelemalla niitä kohtia, joista politiikat ovat enimmäkseen samaa mieltä. Turvallisuuden poliittinen eli moninainen luonne on yksi näistä yhteisistä lähtökohdista samoin kuin on valtion sotilaallisen puolustuksen tarve siitä huolimatta, että valtioiden välisen yhteisön yhteistyö niiden välisten konfliktien estämisen ohella keskittyy yhä enemmän globaaleihin turvallisuusongelmiin ja ihmisten turvallisuuteen. Venäjän luonne turvallisuusuhkana kuvaa hyvin tätä muutosta, sillä sotilaallisen uhkan lisäksi Venäjän suunnalta Suomea ja sen kansalaisia uhkaa erilaiset turvallisuusuhkat rikollisuudesta ympäristöonnettomuuksiin. Valtion asema turvallisuuden viittauskohteena ei tässä turvallisuuskäsitteiden yhteisissä lähtökohdissa ole enää niinkään keskiössä, vaan turvallisuuden ja turvallistamisen viittauskohteeksi asetetaan vahvasti ihmisten kokonaisvaltainen turvallisuus.

Euroopan unionin turvallisuusyhteisöön sitoutuminen on EU –jäsenyysvuosien karttuessa on syventynyt, mikä näkyy Suomen suhteellisen vaivattomana määrittelemisenä liittoutuneeksi EU:hun. Turvallisuuspolitiikan alueellistumista Euroopan unionin kontekstissa poliittisen sitoutumisen lisäksi vahvistaa entisestään unionin yhteisen kriisinhallintayhteistyön laaja kannatus ja näin Suomi on siirtynyt kylmän sodan aikaisesta tiukasta valtiollisuudesta alueellisempaan turvallisuuspolitiikkaan. Merkittävänä muutoksena Suomen turvallisuuspoliittisessa ajattelussa on pidettävä myös suhtautumista Nato –jäsenyyteen mahdollisuutena. EU –jäsenyyden alussa sotilaallisesta liittoutumattomuudesta pidettiin tiukasti kiinni Suomen turvallisuuspoliittisena doktriinina, mutta vuoteen 2004 mennessä sotilasliiton jäsenyys on tullut turvallisuuspoliittisten vaihtoehtojen joukkoon.

Metodologisesti turvallisuuspoliittisen keskustelun tarkasteleminen kansainvälisten suhteiden teorian, diskurssianalyttisen lähestymistavan ja turvallisuuden poliittisen luonteen korostamisen yhdistämisen kautta avasi mielestäni hyvin turvallisuuspoliittisen keskustelun sisältöä ja luonnetta. Kansainvälisten suhteiden teoria valotti loistavasti sitä perustaa, jolle erilaiset turvallisuuspoliittiset diskurssit nojaavat kun taas turvallisuuden poliittisuuden korostaminen ja turvallistamisen merkitys poliittisena välineenä toi esille erilaisten turvallisuusdiskurssien poliittisen merkityksen. Diskurssianalyysin kautta oli mahdollista tavoittaa turvallisuuden tulkinnallinen ja rakennettu luonne, jota politiikassa on mahdollista käyttää poliittisesti. Turvallisuuden diskursiivisuus palvelee turvallistamista siten, että mainitsemalla tietyn turvallisuusdiskurssin virittävän “tunnussanan” poliitikon ei välttämättä toistaa siihen sisältyvää turvallisuuskäsitystä vaan tämä virittyy yleisön mieleen automaattisesti. Suomen turvallisuuspoliittinen keskustelu on erinomainen esimerkki tästä, sillä esimerkiksi vuonna 2004 oppositio onnistui valtion turvallistamisen kautta kääntämään keskustelun päävoittoisesti valtion sotilaalliseen turvallisuuteen keskittyväksi väittelyksi esimerkiksi juuri Suomen sotilaallista liittoutuneisuudesta.

Diskurssianalyysissa toimijoiden motiivien tarkastelu jätetään huomioimatta¹¹⁸, mutta mielestäni politiikassa diskurssien ja poliittinen hyödyntäminen on syytä ottaa huomioon. Vakiintuneet diskurssit valmiine merkityssuhteiden ja merkityksellistämisen tapoina tarjoavat hyvin vaivattoman keinon rakentaa argumentaatiota, mikäli yleisö saadaan näkemään asia poliitikon haluamasta diskurssista käsin. Diskurssianalyysi toimii hyvin todellisuuden jäsentämistä ja tulkitsemista analysoitaessa, mutta politologisen lähestymistavan lisääminen diskurssianalyysiin paljastaa diskurssien poliittisuuden ja merkityksen politiikan välineinä.

Suomalaisessa turvallisuuspoliittisessa kulttuurissa on mielestäni meneillään valtion turvallisuuspolitiikan politisoituminen, joka näkyy siinä, että valtio ei ole enää ainoa turvallisuuden viittauskohde ja ehkä vähitellen valtion turvallisuus menettää lopullisesti asemansa turvallistamisen kohteena. Suomella valtiona osana kansainvälistä politiikkaa ja suomalaisilla poliitikoilla on turvallisuuden poliittisuuden korostamisen kautta mahdollista pyrkiä edistämään myös turvallisuutta globaalia päätöksentekoa vaativana politiikkakäsitteeksi. Turvallisuudessa ei ole kyse kiveenhakatuista lainalaisuuksista ja

¹¹⁸ esim. Jokinen, Juhila & Suoninen. 1993, 37

totuuksista vaan sen poliittisuuden vuoksi siihen, millaisen turvallisuustulkinnan pohjalta turvallisuuspolitiikkaa tehdään on mahdollista vaikuttaa. Elämme maailmassa, jossa valtiojärjestelmän rakenteen kautta edelleen vallitsee samanaikaisesti sekä realistien valtopolitiikkaa korostava että rationalistien yhteistyötä painottava tulkinta maailmasta, mutta koska turvallisuuskin on vain politiikkaa on aina mahdollista valita se, minkä kautta maailmaa tulkitsee ja politiikkaa harjoittaa.

Jatkotutkimusta turvallisuuspoliittiseen keskusteluun liittyen olisi mielenkiintoista tehdä suomalaisesta keskustelusta tarkastelemalla laajemmin parlamentissa käytävää turvallisuuspuhetta, turvallisuuden poliittista käyttöä ja turvallisuusdiskurssin sisältöä ja vertailla erilaisten asiakysymysten kuten vaikkapa ympäristö-, kehitys- tai vaikkapa sosiaalipolitiikan turvallisuusdiskursseja. Tämän lisäksi kiinnostavaa olisi vertailla Suomen sisäpoliittista turvallisuuspuhetta poliitikkojen antamiin Suomen valtion ulkopoliittisiin kantoihin turvallisuuspolitiikkaan liittyen ja tutkia ovatko Suomen sisäpoliittinen ja ulkopoliittinen turvallisuusdiskurssi toisistaan poikkeavia ja millä tavoin. Kolmas kiinnostava jatkotutkimuksen kohde olisi useamman maan turvallisuusdiskurssien analysoiminen ja erityisesti vertailua olisi kiinnostavaa tehdä niin EU-jäsenmaista kuin myös länsimaiden muodostaman turvallisuusyhteisön ulkopuolisten maiden parlamentaarisen keskustelun turvallisuusdiskursseista.

LÄHTEET

Tutkimuskirjallisuus

- Anderson, B. (1991) *Imagined communities: reflections on the origins and spread on nationalism*. Verso. London.
- Anttila, J. (1993) *Käsitykset suomalaisuudesta – traditionaalisuus ja modernisuus*. Artikkeliteoksessa *Mitä on suomalaisuus?* (1993) Korhonen, T.(toim.) Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Alasuutari, P. & Ruuska, P. (1998) *Elävänä Euroopassa* (toim.) Osuuskunta Vastapaino. Tampere.
- Buzan, B. (1991) *People, states and fear. An agenda for international security studies in the post-cold war era*. TJ International Ltd., Padstow, Cornwall.
- Buzan, B. (2004a) *From international to world society? English school theory and the social structure of globalisation*. Cambridge university press. Cambridge.
- Buzan, B. (2004b) *The United states and the great powers- world politics in the twenty-first century*. MPG Books, Bodmin Cornwall.
- Buzan, B. & Little, R. (2000) *International systems in world history. Remaking the study of International relations*. Oxford university press. Oxford.
- Buzan, B., Wæver, O. & de Vilde, J. (1998) *Security – a new framework for analysis*. Rienner. Boulder (Colo.)
- Buzan, B. & Wæver, O. (2003) *Regions and powers*. Cambridge university press. United Kingdom.
- Clausewitz, C. von (1998) *Sodankäynnistä*. Heikki Eskelinen (suom.) Art House. Helsinki.
- Hakovirta, H. (2002) *Maailemanpolitiikka. Teoria ja todellisuus*. Gummerus. Jyväskylä.
- Harle, V. & Moisio, S. (2000) *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*. Gummerus. Jyväskylä.
- Hentilä, S. (1999) *Independence between east and west – how did Finland survive as a democracy?* Artikkeliteoksessa *Europe's northern frontier – perspectives on Finland's western identity* (1999) Lehtonen, T. (toim.) WSOY. Porvoo.
- Hjerppe, R. & Hjerppe, R. (1993) *Eurooppa yhdentyy*. Painatuskeskus Oy. Helsinki.
- Jokinen, A. (1999) *Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin*. Artikkeliteoksessa *Diskurssianalyysi liikkeessä* (1999) Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.)

- Vastapaino. Jyväskylä.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (1993) Diskurssianalyysin aakkoset (toim.) Vastapaino. Jyväskylä.
- Jokinen, A. Juhila, K. & Suoninen, E. (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. (toim.) Vastapaino. Jyväskylä.
- Jokinen, A. & Juhila, K. (1999) Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Artikkeliteoksessa Diskurssianalyysi liikkeessä (1999) Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.) Vastapaino. Jyväskylä.
- Kegley, C.W. & Wittkopf, E.R. (2006) World politics : trends and transformation. Thomson Wadsworth. USA.
- Keränen, M. (1998) Kansallisvaltion kielioppi. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Lehtonen, T. (1999) Europe's northern frontier – perspectives on Finland's western identity. (edit.) WSOY. Porvoo.
- Morgenthau, H. J. (1949) Politics among nations. The struggle for power and peace. Third edition, revised and reset. (1960) Alfred A. Knopf, Inc. New York.
- Nousiainen, J. (1998) Suomen poliittinen järjestelmä. WSOY. Juva.
- Paloheimo, H. & Wiberg, M. (1997) Poliitiikan perusteet. WSOY. Porvoo.
- Palonen, K. (2003a) Quentin Skinner. History, politics, rhetoric. Polity. Cambridge.
- Palonen, K. (2003b) Poliitiikka. Artikkeliteoksessa Käsitteet liikkeessä (2003) Hyvärinen, M., Kurunmäki, J., Palonen, K. Pulkkinen, T. & Stenius, H. (toim.) Vastapaino. Tampere.
- Raunio, T. & Tiilikainen, T. (2003) Finland in the European union. Frank Cass Publishers. London.
- Ruuska, P. (1998) Mennyt tulevaisuutena. Artikkeliteoksessa Elävänä Euroopassa (1998) Alasuutari, P. & Ruuska, P. (toim.) Osuuskunta Vastapaino. Tampere.
- Skinner, Q. (1978) Foundations of modern political thought I : the renaissance. Cambridge university press. Cambridge.
- Skinner, Q. (1978) Foundations of modern political thought II : age of reformation. Cambridge university press. Cambridge.
- Suoninen, E. (1993) Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen. Artikkeliteoksessa Diskurssianalyysin aakkoset (1993) Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.) Vastapaino. Jyväskylä.
- Väyrynen, R. (1988) Pienet valtiot kansainvälisissä suhteissa. Valtionhallinnon kehittämiskeskus. Helsinki.

Elektroniset lähteet

Eduskunnan työjärjestys. Edilex. Edita publishing oy.[viitattu 1.5.2007] Vaatii käyttäjätunnuksen. Saatavilla
www- muodossa <URL:<http://www.edilex.fi/saadokset/lainsaadanto/20000040/?search=1>>

Euroopan unionin neuvosto
<URL:http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/ESPD_main_fi.pdf>[viitattu 8.3.2007]

Euroopan unionin perustuslaillinen sopimus. Europa. Euroopan unionin portaali.Saatavilla
www-muodossa<URL:http://europa.eu/constitution/fi/part8_fi.htm#a54>[viitattu 13.2.2007]

Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. YK:n pohjoismaiden tiedotustoimisto UNIC.
Saatavilla www-muodossa
<URL: http://www.un.dk/finnish/fi-menneskeret/fi_menneskeret_frame.htm>[viitattu 13.2.2007]

Maastrichtin sopimus. Europa. Euroopan unionin portaali. Saatavilla www-muodossa
<URL: <http://europa.eu.int/eur-lex/fi/treaties/selected/livre106.html>>[viitattu 21.11.2006]

Puolustusvoimat
<URL:www.mil.fi/rauhanturvaaja/operaatiot/eu_nop_operaatioalue_dsp>[viitattu 12.3.2007]

Suomen YK –liitto

<URL: <http://www.ykliitto.fi/yktieto/paatos3.htm>> [viitattu 4.3.2007]
<URL: <http://www.ykliitto.fi/yktieto/histori2.htm>>[viitattu 4.3.2007]

Ulkoasiainministeriö

<URL:<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=15628&contentlan=1&culture=fi-FI>> [viitattu 8.3.2007]
<URL:<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=32288&contentlan=1&culture=fi-FI#ETPP%20lahtokohdat>> [viitattu 8.3.2007]

Tiilikainen, T. (2004) Perustuslaki EU:lle. Mitä sisältää EU:n perustuslaillinen sopimus?
Ulkoasiainministeriö / Eurooppatiedotus. J –paino Oy. Saatavilla www- muodossa
<URL: <http://www.eurooppa-tiedotus.fi/netcomm/ImgLib/7/82/EUn%20Perustuslaki.pdf> >
[viitattu 8.3.2007]

Yhdistyneiden kansakuntien peruskirja. YK:n pohjoismaiden tiedotustoimisto UNIC.Saatavilla www-muodossa
<URL: http://www.un.dk/finnish/fi_pagt/fi_pagt_frame.htm> [viitattu 13.2.2007]

YK:n pohjoismaiden tiedotustoimisto, UNIC

<URL:http://www.un.dk/finnish/FN/fn_familjen/fn_familjen_frame.htm> [viitattu 13.2.2007]

<URL: <http://www.un.dk/finnish/new/intlaw/index.htm>> [viitattu 13.2.2007]

Tutkimusaineisto

Valtioneuvoston turvallisuus – ja puolustuspoliittinen selonteko 1995.VNS 1/1995. [viitattu 28.7.2006] Saatavilla www-muodossa

<URL:<http://217.71.145.20/TRIPviewer/show.asp?tunniste=VNS+1/1995&base=ermuut&palvelin=www.eduskunta.fi&f=WP>>

Valtioneuvoston turvallisuus – ja puolustuspoliittinen selonteko 2004. VNS 6/2004 [viitattu 28.7.2006] Saatavilla www- muodossa

<URL: http://217.71.145.20/TRIPviewer/temp/TUNNISTE_VNS_6_2004_fi.html>

Vuoden 1995 täysistuntopöytäkirjat

Täysistunnon pöytäkirja PTK 31/1995. 6.6.1995. [viitattu 28.7.2006]

<URL:<http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/akxptk.sh?{KEY}=PTK+31/1995&{VEPSTUN}=VNS+1/1995&{KAS}=LK&{PVM}=06.06.1995&{KNRO}=677&{PVJ}=31>>

Täysistunnon pöytäkirja PTK 88/1995. 31.10.1995. [viitattu 8.8.2006]

<URL:<http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/akxptk.sh?{KEY}=PTK+88/1995&{VEPSTUN}=VNS+1/1995&{KAS}=PAL&{PVM}=31.10.1995&{KNRO}=2270&{PVJ}=88>>

Täysistunnon pöytäkirja PTK 89/1995. 1.11.1995. [viitattu 8.8.2006]

<URL:<http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/akxptk.sh?{KEY}=PTK+89/1995&{VEPSTUN}=VNS+1/1995&{KAS}=PAL&{PVM}=01.11.1995&{KNRO}=227023632451&{PVJ}=89>>

Täysistunnon pöytäkirja PTK 91/1995. 2.11.1995.[viitattu 8.8.2006]

<URL:<http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/akxptk.sh?{KEY}=PTK+91/1995&{VEPSTUN}=VNS+1/1995&{KAS}=PAL&{PVM}=02.11.1995&{KNRO}=227023632451&{PVJ}=91>>

Vuoden 2004 täysistuntopöytäkirjat

Täysistunnon pöytäkirja PTK 97/2004. 28.9.2004. [viitattu 8.8.2006]

<URL:http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/ptk_97_2004_ke_p_1.shtml>

Täysistunnon pöytäkirja PTK 98/2004. 29.9.2004.[viitattu 8.8.2006]

<URL:http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/ptk_98_2004_ke_p_1.shtml>

Täysistunnon pöytäkirja PTK 100/2004. 1.10.2004. [viitattu 8.8.2006]

<URL:http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/ptk_100_2004_p.shtml>

Täysistunnon pöytäkirja PTK 143/2004. 20.12.2004. [viitattu 8.8.2006]

<URL:http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/ptk_143_2004_ke_p_1.shtml>

Täysistunnon pöytäkirja PTK 144/2004. 21.12.2004. [viitattu 8.8.2006]

<URL:http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/ptk_144_2004_p.shtml>